

De Nederlandse conjunctuur

2003, aflevering 2

Verantwoording

Met de in 2000 opgestarte publicatie *De Nederlandse conjunctuur* wordt op basis van de vele CBS-conjunctuurgegevens een gedetailleerd, samenhangend overzicht gegeven van de recente ontwikkelingen in de Nederlandse economie. De samenhang wordt onder andere bereikt door het gebruik van de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen, die een systematische beschrijving van de economie geven. Deze aflevering bevat de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen 2002-IV.

Waar mogelijk zijn de gegevens over het vierde kwartaal van 2002 aangevuld met indicatoren voor het eerste kwartaal van 2003. Daarbij gaat het onder meer om de Consumentenprijsindex, de Consumptie-index, het Consumenten Conjunctuur Onderzoek, de Conjunctuurtesten van de industrie en de zakelijke dienstverlening en de Productie-index van de industrie.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair bedrijf

Omslagontwerp

WAT ontwerpers, Utrecht

Inlichtingen

Tel.: (045) 570 70 70
Fax: (045) 570 62 68
E-mail: infoservice@cbs.nl

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek,
Voorburg/Heerlen, 2003.
Bronvermelding is verplicht.
Vereenvoudiging voor eigen gebruik of
intern gebruik is toegestaan.

Prijzen zijn excl. administratie- en
verzendkosten.
Abonnementsprijs: € 34,85
Prijs per los nummer: € 12,80
Kengetal: P-104
ISSN 1566-3191
Productnummer: 0531903020

Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

Verantwoording	2
Verklaring der tekens	4
Summary	7
1. Macro-economisch beeld	10
2002-IV: nauwelijks economische groei	10
2003-I: grote onzekerheid	13
2. Bestedingen	14
2.1 Gematigde consumptiegroei huishoudens in 2002	14
2.2 Groei overheidsconsumptie onveranderd hoog	15
2.3 Investerings: forse daling na jaren van groei	15
2.4 Internationale handel: herstel vierde kwartaal	17
3. Productie	18
3.1 Landbouw: mager jaar 2002	18
3.2 Delfstoffenwinning: herstel van de afzetprijzen	18
3.3 Industrie: dalende productie	19
3.4 Voeding: reële groei en nominale groei hoger	20
3.5 Papierindustrie: productiedaling	20
3.6 Aardolie-industrie: forse inkomensdaling	21
3.7 Chemische basisproducten: forse volumegroei	21
3.8 Eindhoven: lichte nominale en reële groei	22
3.9 Rubber en kunststof: productiewaarde gelijk	22
3.10 Metaalindustrie: productiewaarde gedaald	22
3.11 Machine-industrie: productie gedaald	23
3.12 Elektrotechniek: 2002 slecht jaar	23
3.13 Transportmiddelenindustrie: productie hoger	24
3.14 Bouwnijverheid: sterke daling productie	24
3.15 Handel en reparatie: ontwikkelingen lopen uiteen	25
3.16 Horeca: sterk oplopende prijzen in 2002	25
3.17 Financiële instellingen: groei negatief	25
3.18 2002 moeilijk jaar voor de uitzendbranche	26
3.19 Minder reële groei bij zakelijke dienstverleners	26
3.20 Groei overheid overtreft de groei BBP	26
3.21 Sterke groei zorg	27
4. Prijzen en lonen	28
4.1 Afzetprijzen industrie stijgen weer	28
4.2 CPI daalt onder prijsstijging BBP	28
4.3 Cao-loonstijging blijft gematigd	28
4.4 Prijsontwikkelingen kwartaalrekeningen	28
5. Inkomen en arbeid	30
6. Internationaal	33
Artikel	35
Tabellen	38
Tables	38
Begrippenlijst	60
Main concepts	62

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2001–2002	= 2001 tot en met 2002
2001/2002	= het gemiddelde over de jaren 2001 tot en met 2002
●	= niet aangepast aan jaarcijfers NR
□	= in overeenstemming met voorlopige jaarcijfers NR
■	= in overeenstemming met nader voorlopige jaarcijfers NR

In geval van afronding kan het voorkomen dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Explanation of symbols

.	= data not available
*	= provisional figure
x	= publication prohibited
–	= nil
–	= (between two figures) inclusive
0 (0,0)	= the figure is less than half of the chosen unit
a blanc	= category not applicable
2001–2002	= 2001 to 2002 inclusive
2001/2002	= the average of the years 2001 to 2002 inclusive
●	= not adjusted to annual figures NA
□	= adjusted to first preliminary annual NA figures
■	= adjusted to second preliminary annual NA figures

In case of rounding the total may not completely match the sum of the added numbers.

Afsluitdatum gegevensverwerking voor tabellen en persbericht:
4 april 2003.

De tekst van deze publicatie is tot 22 april 2003 bijgewerkt.

Closing data of data processing for tables and press release:
April 4 2003.

The text in this publication has been updated until
April 22 2003.

Short term indicators

	Unit	2001		2002				2003
		III	IV	I	II	III	IV	I
Economic growth								
Netherlands	% volume growth	1.1	0.6	-0.1	0.2	0.7	0.1	.
Germany	% volume growth	0.4	0.1	-0.2	-0.1	0.5	0.7	.
EU-15	% volume growth	1.6	0.7	0.5	0.9	1.1	1.4	.
US	% volume growth	-0.4	0.1	1.4	2.2	3.3	2.9	.
Japan	% volume growth	-1.2	-2.7	-2.8	-0.2	1.7	2.8	.
Expenditure and foreign trade								
Imports of goods and services	% volume growth	2.3	-3.9	-5.5	-2.4	-1.6	0.9	.
Exports of goods and services	% volume growth	1.2	-3.3	-4.6	-1.8	0.0	0.7	.
Consumption	% volume growth	1.7	1.9	1.7	1.9	1.8	2.1	.
Government	% volume growth	2.9	3.1	2.7	4.5	3.9	3.8	.
Households	% volume growth	1.1	1.3	1.3	0.6	0.9	0.8	.
Gross fixed capital formation	% volume growth	-1.6	-0.9	-1.5	-2.0	-3.7	-7.4	.
Businesses	% volume growth	-4.1	-2.6	-2.9	-2.5	-4.7	-8.0	.
Government	% volume growth	12.5	8.7	7.3	0.8	1.2	-4.5	.
Surplus of the nation on current transactions	in % GDP	4.3	1.8	3.3	-0.8	2.6	3.2	.
Production (value added)								
Producers of goods	% volume growth	0.9	0.6	-1.7	-1.7	0.4	-2.0	.
Producers of commercial services	% volume growth	1.0	-0.1	-0.2	-0.1	0.0	-0.2	.
Producers of non-commercial services	% volume growth	1.8	2.0	2.7	3.5	3.0	3.5	.
Prices, wages and interest rates								
Consumer price index	% change	4.6	4.3	3.8	3.5	3.4	3.3	2.7
Producers' prices manufacturing industry: output	% change	-0.4	-4.9	-3.7	-3.5	0.2	3.3	.
Producers' prices manufacturing industry: input	% change	-2.0	-9.5	-5.8	-5.0	-0.9	4.5	.
Crude oil, North Sea Brent	\$ per barrel	25.86	19.98	21.60	25.45	26.61	26.56	30.92
US dollar	euro	1.1	1.1	1.1	1.1	1.0	1.0	0.9
Monthly contract wages	% change	4.9	4.9	4.4	3.6	3.5	3.5	3.5
Call money	%	4.3	3.6	3.3	3.3	3.3	3.2	2.8
Average yield to maturity	%	4.8	4.5	4.9	5.0	4.5	4.2	3.7
Assets and financing								
CBS share price index ¹⁾	% change	-20.2	9.7	5.2	-14.2	-31.0	7.9	-19.3
Savings	% change	12.0	13.0	12.0	10.0	11.0	10.0	.
Consumer credit	% change	-2.0	-6.0	-8.0	0.0	2.0	9.0	.
Labour market								
Paid employment in full-time equivalents	% change	2.2	2.0	1.4	0.8	0.2	-0.1	.
Hours worked by temporary workers	% change	-4.0	-5.0	-9.0	-4.0	.	.	.
Registered unemployment	%	3.4	3.3	3.8	3.9	4.3	4.3	5.1
Vacancies	x 1 000	171	164	178	162	115	121	.
Sentiment								
Producers' confidence manufacturing industry	level (%)	-1.7	-5.1	-2.3	-1.6	-0.8	-2.1	-5.7
Consumer confidence	level (%)	-4.1	-9.3	-4.8	-17.3	-27.3	-31.8	-36.1
Calendar and season								
Shopping days		78	77	76	74	79	77	76
Working days		65	64	63	61	66	64	63

1) Change on previous period.

Summary

Dutch economic growth continued to slowdown in 2002. In the first quarter of 2003 a recovery is very uncertain. Following a slight recovery in the third quarter of 2002, Dutch economic growth slowed down again in the fourth quarter. GDP volume growth was 0.1% compared with one year earlier. Growth for the whole of 2002 was 0.2%, the lowest growth since 1982. After adjustment for seasonal and calendar effects, a quarter-on-quarter growth of -0.1% was measured for the fourth quarter of 2002.

GDP price increase levelling off further

The GDP price level was 3.3% higher in the fourth quarter of 2002 than one year previously, implying a further slowdown of price increases. In the first and second quarters of 2002, price increases were lower than in the previous quarter. In the first quarter of 2001 the highest price increase since the early eighties was recorded (+5.6%). Inflation (in terms of the consumer price index) levelled off further in the fourth quarter of 2002, to 3.0%, down from 3.8% in the first quarter. In the first half of 2001, inflation increased strongly.

Labour productivity improves slightly

Because of the delayed reaction of the labour market to the rapid deceleration of production growth, labour productivity dropped by 0.4% in 2001. The fall continued, however, into the first and second quarters of 2002. Job growth did slow down though, to 0.8% in the third quarter of 2002, and 0.6% in the fourth quarter. The number of job vacancies has also been decreasing, while unemployment started to increase. Labour productivity improved slightly in the third and fourth quarter, but fell by an average 0.4% in 2002.

Wage increase decelerates

Wage rises decelerated in the fourth quarter. The average wages per labour year in the fourth quarter were 4.4% up on one year earlier. The third quarter showed wage rises of 4.6%.

Operating surplus slightly down

The total value of the wage sum once again rose slightly faster in the fourth quarter than total income, as in the previous quarters pushing up further the share of the wage sum in GDP. The value of total net operating surplus – the income of enterprises and the self-employed – was 0.7% lower than in the fourth quarter of 2001. The third quarter of 2002 had showed a rise in entrepreneurial income of 0.7%.

Investment still down

As in preceding quarters, in the fourth quarter of 2002 investment spending was lower (-7.4%) than one year earlier. Public sector investment in particular was down, by 4.5% in the fourth quarter. Private sector investment was also down again (-8.0%).

Consumption growth slow

The growth of individual consumption (0.8%) was slightly lower than in the third quarter (0.9%). Consumption of food, drink and

tobacco, in particular, decreased. Spending on consumer durables increased.

Exports slightly up

Exports in the fourth quarter showed a volume rise of 0.7% on one year earlier. In previous quarters of 2002 exports were down. The increase in exports in the fourth quarter was mainly caused by re-exports and exports of services by Dutch producers. Re-exports are goods produced abroad and redistributed to foreign countries through distribution companies in the Netherlands, such as computers and electronics. The exports of services were also at a higher level than one year earlier (1.4%). Exports of goods produced in the Netherlands increased (0.7%) in the fourth quarter. In the first quarter of 2002, volume dropped by 5.6%.

Imports also higher

Imports in the fourth quarter were also higher than one year previously (0.9%). This was partly connected with the increase in re-exports, but the use of imported raw materials and semi-finished products by Dutch companies also increased.

Fall in manufacturing production

The production volume in the manufacturing industry was 2.3% smaller in the fourth quarter than one year previously. Production figures were also lower in the first, second and third quarters of 2002. In the fourth quarter the decrease is higher than in the previous quarter (-0.3%), indicating that the manufacturing industry is worsening again, as far as volume developments are concerned. Practically all branches in manufacturing showed lower production levels, except for the chemical and petrochemical industry. Volume also improved in the transport industry.

Production down again in construction

In construction, volume growth in the fourth quarter of 2002 slowed to -6.7%. In previous quarters of 2002, volume decreases of value added were also recorded.

Slower growth for commercial services

Commercial services showed a small decrease in the fourth quarter (-0.2%). In the fourth quarter of 2001 there had been a small decrease (-0.1%) for the first time since early 1993. In the period 1995-2000, this branch grew by between four and six percent annually. The volume of value added was smaller than one year earlier in financial services, hotels, restaurants and cafés, and temp agencies in particular. Price increases pushed up the income earned in euros in commercial services by 3.1% in the fourth quarter of 2002 compared with the same period last year. Growth in the communication sector further increased in the fourth quarter and for financial services growth was again lower than in the previous quarter. Both branches have shown a strong growth in recent years.

Strong surge for non-commercial services

Volume growth in non-commercial services was practically stable in the fourth quarter. General government, education and care

showed average growth rates of 3.5%. Consequently, these branches were among the fastest growing sectors of the Dutch economy.

2003-I: recovery very uncertain

Dutch economic growth continued to slowdown in 2002. In the first quarter of 2003 a clear recovery is very uncertain. GDP volume growth for the whole of 2002 was 0.2%, the lowest growth in twenty years.

The first economic data do not seem to indicate a clear recovery for the first quarter of 2003. Consumer confidence in the first quarter is 4 points lower than in the fourth quarter. Willingness to buy also fell, by 2 points. Consumers are also indicating that they do not think it is a good time to buy large items. This low of consumer confidence was not seen before since the end of early 1983.

There is no sign of a clear recovery in the manufacturing industry. The production index indicates that the decrease in production is continuing in the first quarter of 2003. The average daily production in manufacturing in January 2003 was 2.3% below the level of one year earlier. This decrease was below the growth rate of manufacturing in december (-6.7%) 2002.

According to the foreign trade statistics, the value of Dutch exports in January 2003 was 6.0% higher than in the same period last year, due to higher industrial output prices (+6.6%). In February 2003 these prices were up 8.6%. Up to February, the business sentiment survey among manufacturers showed no clear improvement in orders received from abroad. The order indicator did however improve. Because of the importance of manufacturing for total exports, a return to higher growth rates for Dutch exports might be possible.

Inflation is lower (2.7%) in January–March 2003 compared with the fourth quarter, when it was 3.0%. The inflation decrease in the Netherlands in February 2003, on one year previously, was the strongest decrease seen in the EU.

Staat 1
Conjunctuurindicatoren

	Eenheid	2001		2002				2003
		III	IV	I	II	III	IV	I
Economische groei								
Nederland	% volumegroei	1,1	0,6	-0,1	0,2	0,7	0,1	.
Duitsland	% volumegroei	0,4	0,1	-0,2	-0,1	0,5	0,7	.
EU-15	% volumegroei	1,6	0,7	0,5	0,9	1,1	1,4	.
VS	% volumegroei	-0,4	0,1	1,4	2,2	3,3	2,9	.
Japan	% volumegroei	-1,2	-2,7	-2,8	-0,2	1,7	2,8	.
Bestedingen en buitenlandse handel								
Invoer goederen en diensten	% volumegroei	2,3	-3,9	-5,5	-2,4	-1,6	0,9	.
Uitvoer goederen en diensten	% volumegroei	1,2	-3,3	-4,6	-1,8	0,0	0,7	.
Consumptie	% volumegroei	1,7	1,9	1,7	1,9	1,8	2,1	.
Overheid	% volumegroei	2,9	3,1	2,7	4,5	3,9	3,8	.
Huishoudens incl. IZW huishoudens	% volumegroei	1,1	1,3	1,3	0,6	0,9	0,8	.
Bruto investeringen in vaste activa	% volumegroei	-1,6	-0,9	-1,5	-2,0	-3,7	-7,4	.
Bedrijven	% volumegroei	-4,1	-2,6	-2,9	-2,5	-4,7	-8,0	.
Overheid	% volumegroei	12,5	8,7	7,3	0,8	1,2	-4,5	.
Saldo lopende transacties met het buitenland	in % BBP	4,3	1,8	3,3	-0,8	2,6	3,2	.
Productie (toegevoegde waarde)								
Goederenproducenten	% volumegroei	0,9	0,6	-1,7	-1,7	0,4	-2,0	.
Producenten van commerciële diensten	% volumegroei	1,0	-0,1	-0,2	-0,1	0,0	-0,2	.
Producten van niet-commerciële diensten	% volumegroei	1,8	2,0	2,7	3,5	3,0	3,5	.
Prijzen, Cao-lonen en rentestanden								
Consumentenprijsindex	% mutatie	4,6	4,3	3,8	3,5	3,4	3,3	2,7
Producentenprijsindexcijfer industrie afzet	% mutatie	-0,4	-4,9	-3,7	-3,5	0,2	3,3	.
Producentenprijsindexcijfer industrie verbruik	% mutatie	-2,0	-9,5	-5,8	-5,0	-0,9	4,5	.
Aardolie, North Sea Brent	\$ per barrel	25,86	19,98	21,60	25,45	26,61	26,56	30,92
Amerikaanse dollar	euro	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	0,9
Cao-lonen per maand	% mutatie	4,9	4,9	4,4	3,6	3,5	3,5	3,5
Daggeldrente	%	4,3	3,6	3,3	3,3	3,3	3,2	2,8
Rendement op staatsobligaties	%	4,8	4,5	4,9	5,0	4,5	4,2	3,7
Vermogen en financiering								
CBS-herbeleggingsindex ¹⁾	% mutatie	-20,2	9,7	5,2	-14,2	-31,0	7,9	-19,3
Spaartegoeden	% mutatie	12,0	13,0	12,0	10,0	11,0	10,0	.
Verstrekt consumptief krediet	% mutatie	-2,0	-6,0	-8,0	0,0	2,0	9,0	.
Arbeidsmarkt								
Arbeidsvolume van werknemers	% mutatie	2,2	2,0	1,4	0,8	0,2	-0,1	.
Aantal uren van uitzendkrachten	% mutatie	-4,0	-5,0	-9,0	-4,0	.	.	.
Werkloze beroepsbevolking	%	3,4	3,3	3,8	3,9	4,3	4,3	5,1
Aantal vacatures	x 1 000	171	164	178	162	115	121	.
Stemming								
Producentenvertrouwen industrie	niveau (%)	-1,7	-5,1	-2,3	-1,6	-0,8	-2,1	-5,7
Consumentenvertrouwen	niveau (%)	-4,1	-9,3	-4,8	-17,3	-27,3	-31,8	-36,1
Kalender en seizoenen								
Koopdagen		78	77	76	74	79	77	76
Werkdagen		65	64	63	61	66	64	63

¹⁾ Veranderingen t.o.v. de voorgaande periode.

1. Macro-economisch beeld

De Nederlandse economie groeide in 2002 met 0,2%. Dit is de laagste groei van het bruto binnenlands product (BBP) in 20 jaar. De belangrijkste bijdrage aan de groei kwam van de sterk gestegen overheidsconsumptie. In de loop van het jaar was geen herstel van de economie zichtbaar. De volumestijging in het vierde kwartaal bedroeg 0,1%. Op de arbeidsmarkt heeft zich in 2002 duidelijk een omslag voltrokken. De werkgelegenheidsgroei liep sterk terug, het aantal openstaande vacatures daalde aanzienlijk en de werkloosheid is gestegen. In het eerste kwartaal van 2003 is er grote onzekerheid over een mogelijk herstel.

De volumestijging van het bruto binnenlands product bedroeg in het vierde kwartaal 0,1% ten opzichte van het vierde kwartaal van 2001. In het derde kwartaal van 2002 nam het volume van het bruto binnenlands product nog toe met 0,7%. In het eerste kwartaal en tweede kwartaal van 2002 bedroeg de volumemutatie respectievelijk -0,1% en 0,2%. De groei in 2002 als geheel kwam uit op 0,2%. Dit is de laagste groei van het BBP in 20 jaar.

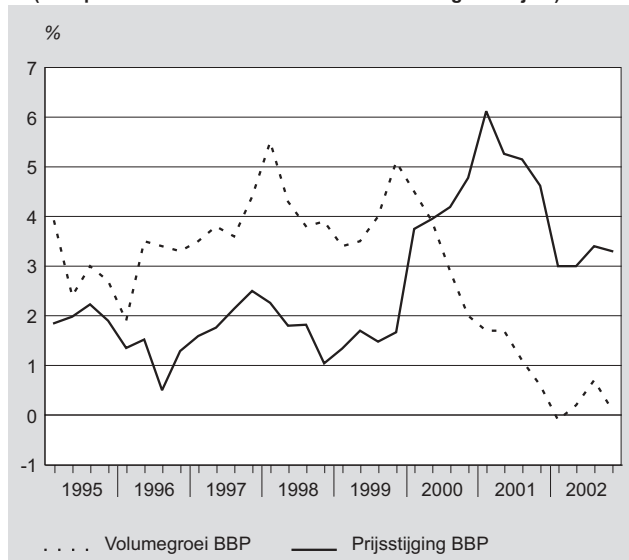
Na correctie voor seizoen- en kalendereffecten bedroeg de kwartaal op kwartaalgroei -0,1% in het vierde kwartaal. Het vierde kwartaal van 2002 is daarmee het achtste achtereenvolgende kwartaal waarin de economie niet of nauwelijks groeide. Een dergelijke lange periode zonder noemenswaardige groei is in twintig jaar niet voorgekomen.

Toch is er officieel nog geen sprake van een recessie. Volgens een veelgebruikte definitie is daar pas sprake van als de kwartaal op kwartaalgroei twee opeenvolgende kwartalen negatief is.

De voortgaande groeivertraging komt ook naar voren in een aantal andere conjunctuurindicatoren. Zo is het consumentenvertrouwen in het vierde kwartaal van 2002 verder teruggelopen. Consumenten waren pessimistisch over de ontwikkeling van de financiële positie van hun eigen huishouden en beoordeelden de tijd voor grote aankopen ongunstig. Steeds minder consumenten verwachten dat hun financiële positie in 2003 zal verbeteren. Ook de verdere daling van de beurskoersen in het vierde kwartaal heeft bijgedragen aan het negatieve oordeel over het economische klimaat. De aandelenkoersen zijn in 2002 met gemiddeld 34,7% gedaald. Hiermee is 2002 het slechtste beursjaar na de Tweede Wereldoorlog.

De stagnatie van de economische activiteit is in de loop van 2002 ook zichtbaar geworden op de arbeidsmarkt. Doorgaans reageert de arbeidsmarkt vertraagd op bewegingen in de economische groei. De daling van de economische groei zette begin 2001 in. De werkgelegenheidsgroei begon in de loop van 2002 steeds verder af te nemen. De banengroei daalde van 2,3% in 2001 tot 1,0% voor 2002 als geheel. In de loop van 2002 werd deze vertraging van de banengroei steeds scherper: 1,5% in het eerste, 1,1% in het tweede en 0,8% in het derde kwartaal van 2002. In het vierde kwartaal daalde de banengroei verder tot 0,6%. In arbeidsjaren daalde de werkgelegenheid zelfs al. Ook het aantal openstaande vacatures nam in het vierde kwartaal verder af. Het aantal werklozen steeg van 251 duizend tot gemiddeld 302 duizend in 2002. De eerste stijging in zeven jaar. In het vierde kwartaal steeg de werkloosheid verder. De spanning op de arbeidsmarkt is daarmee duidelijk afgenomen.

1. Bruto binnenlands product: volume- en prijsontwikkeling (ten opzichte van hetzelfde kwartaal in het voorgaande jaar)

2002-IV: nauwelijks economische groei

In het vierde kwartaal van dit jaar is de economische groei uitgekomen op 0,1% ten opzichte van het vierde kwartaal van 2001. De bedrijfsinvesteringen liepen in het vierde kwartaal verder terug. Ook de overheidsinvesteringen daalden in het vierde kwartaal. De uitvoer van goederen en diensten groeide bescheiden. De consumptiegroei van gezinnen is in het vierde kwartaal licht afgenomen tot 0,8%. De overheidsconsumptie was opnieuw de sterkst groeiende bestedingscategorie. Het inflatietempo daalde licht in het vierde kwartaal van 2002. De prijsstijging van het BBP als geheel valt in het vierde kwartaal iets lager uit dan in het voorgaande kwartaal het geval was.

Staat 2
Bruto binnenlands product

	2001				2002			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	<i>mld euro; prijsniveau 1995</i>							
Oorspronkelijk BBP	90,1	93,9	89,1	94,0	90,0	94,1	89,8	94,1
Winter- en kalendereffecten	0,5	0,0	0,0	0,2	0,6	0,0	-0,2	0,4
Genormaliseerd en gestandaardiseerd BBP	90,6	93,9	89,1	94,2	90,6	94,1	89,6	94,6
Seizoeneffecten	1,1	-2,0	2,7	-2,5	1,1	-2,1	2,6	-2,5
Conjunctuurrelevant BBP	91,7	91,9	91,8	91,8	91,8	92,0	92,2	92,1

De stijging van de totale door werkgevers betaalde loonsom van 4,3% was nog steeds hoger dan de waardeontwikkeling van het BBP (3,3%) in het vierde kwartaal. Het netto ondernemersinkomen lag in het vierde kwartaal lager dan een jaar eerder.

Bestedingen: investeringen dalen, herstel uitvoer

Het volume van de investeringen is in het vierde kwartaal van 2002 met 7,4% gedaald. De daling zit vooral in afnemende bedrijfsinvesteringen (-8,0%). Met name investeringen in machines en installaties, zakenauto's, vliegtuigen en computers liepen terug. Ook in gebouwen en woningen is minder geïnvesteerd. Hierbij gaat het voor het overgrote deel om productie op al eerder gestarte projecten. Ook de overheidsinvesteringen daalden in het vierde kwartaal, en wel met 4,5%. Vooral in de grond-, weg-, en waterwerken werd minder geïnvesteerd door een relatief lange vorstperiode. In de voorgaande kwartalen van 2002 was er bij de overheid nog sprake van investeringsgroei.

De consumptiegroei van huishoudens kwam uit op 0,8% in het vierde kwartaal. Daarmee ligt de consumptiegroei iets onder het niveau (0,9%) van het derde kwartaal van 2002. De afname van de groei werd vooral veroorzaakt door een daling van de consumptie van voedings- en genotmiddelen. De consumptie van duurzame goederen liet in het vierde kwartaal de sterkste toename zien. Vooral de gestegen consumptie van energiezuinige auto's vooruitlopend op de afschaffing van de premie in 2003 was hiervoor verantwoordelijk. De overheidsconsumptie is in het vierde kwartaal uitgekomen op 3,8%. Net als in de voorgaande kwartalen droeg de consumptie van de overheid flink bij aan de groei van het bruto binnenlands product. Met name de uitgaven voor gezondheidszorg, onderwijs en openbaar bestuur stegen.

Het volume van de uitvoer van goederen en diensten nam in het vierde kwartaal van 2002 met 0,7% toe. De uitvoer daalde in 2002 als geheel met 2,2%. Na vier kwartalen met een kwakkelende uitvoer was er in het vierde kwartaal van 2002 voor het eerst weer sprake van een volumestijging. De uitvoergroei lag in het vierde kwartaal boven het niveau van de binnenlandse bestedingen. In de voorgaande kwartalen lag de groei van de uitvoer hier juist beneden. Het aantrekken van de uitvoer kwam vooral door de toename van de wederuitvoer. Dit zijn ingevoerde producten die Nederland weer verlaten nadat ze hooguit een kleine bewerking hebben. Het volume van de wederuitvoer groeide in het vierde kwartaal van 2002 met 3,1%. Vooral het volume van de wederuitvoer van de machines, elektrotechnische machines en optische apparaten en auto's lag hoger. In de voorgaande kwartalen van 2002 daalde de wederuitvoer fors. De wederuitvoer nam in de afgelopen jaren sterk toe, veel sterker dan de invoer van in Nederland geproduceerde goederen. Zo groeide het volume van de wederuitvoer in 2000 nog met ruim 14%. Eind 2001 sloeg dit volledig om. De uitvoer van Nederlandse producten daalde met 1,0% in het vierde kwartaal van 2002.

Het volume van de uitvoer van goederen groeide in het vierde kwartaal met 0,5%. In het derde kwartaal daalde de goederenuitvoer licht (-0,1%). In het eerste en tweede kwartaal van 2002 was nog sprake van een afname van het volume met respectievelijk 5,5% en 2,2%.

Bij de uitvoer van diensten groeide het volume met 1,4% in het vierde kwartaal van 2002. In het derde kwartaal was sprake van een bescheiden groei met 0,7%. In het eerste en tweede kwartaal van dit jaar was het volume van de uitvoer van diensten nagenoeg gelijk aan het niveau van een jaar eerder.

Invoer groeit licht in vierde kwartaal

In het vierde kwartaal groeide het invoervolume van goederen en diensten met 0,9% ten opzichte van het vierde kwartaal van 2001. Onder andere de invoer van aardolie-, rubber-, kunststof-, en chemische producten is opgelopen. Ook de invoer van elektrotechnische machines nam voor het eerst sinds lange tijd weer toe. Voor een deel hangt dit samen met de stijging in de wederuitvoer. De invoer daalde in 2002 als geheel met 2,1%.

Productie: verslechtering industrie en bouw

In het vierde kwartaal daalde de productie in de industrie fors. De verbetering uit het derde kwartaal van 2002 zet niet door in het vierde kwartaal. Die verbetering was onder andere een gevolg van een extra werkdag. In de landbouw en visserij was in het vierde kwartaal sprake van een krimpende productie. De delfstoffenwinning kende een forse productiegroei. Ook in het derde kwartaal groeide de productie in deze sector al flink. De productie in de bouwnijverheid daalde. In het vierde kwartaal kwam meer vorstverlet voor dan in voorgaande jaren. De productiegroei van vervoer- en communicatiebedrijven kon verder oplopen in het vierde kwartaal. De commerciële dienstverlening liet een verdere daling van de productie zien. Bij de niet-commerciële dienstverleners nam de volumegroei in het vierde kwartaal toe.

De landbouw zag de productie in het vierde kwartaal krimpen. Het volume van de toegevoegde waarde lag 0,3% lager dan een jaar eerder. In het derde kwartaal werd nog een groei van 0,7% gerealiseerd. Door een verslechtering van de afzetprijzen is de toegevoegde waarde in euro's in het vierde kwartaal van 2002 met 2,7% gedaald ten opzichte van een jaar eerder.

In de industrie was het productievolume in het vierde kwartaal 2,3% kleiner dan een jaar eerder. De krimp was het grootst in het eerste kwartaal (2,9%) van 2002. Ook het tweede kwartaal kende een flinke daling van de productie (-2,1%). Het derde kwartaal kende een lichte krimp (-0,3%).

Vrijwel alle bedrijfstakken in de industrie lieten een daling van de productie zien. De daling was relatief groot in de elektrotechnische- en aardolie-industrie. Positieve uitzonderingen waren de chemische, rubber- en kunststofindustrie, alsook de transport-

Staat 3
Bruto binnenlands product: ontwikkeling

	2001				2002			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	% volumemutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar							
Oorspronkelijk BBP	1,7	1,7	1,1	0,6	-0,1	0,2	0,7	0,1
Genormaliseerd en gestandaardiseerd BBP	2,0	1,7	1,1	0,4	0,0	0,2	0,5	0,4
	% volumemutatie t.o.v. de voorgaande periode							
Conjunctuurrelevant BBP	0,3	0,2	-0,1	0,0	0,0	0,3	0,2	-0,1

middelenindustrie. De waarde van het voor lonen, afschrijvingen en winsten beschikbare bedrag was in het vierde kwartaal 1,3% lager dan een jaar eerder. In het derde kwartaal van 2002 was er nog sprake van een toename van 1,4% van de nominale toegevoegde waarde.

In de bouwnijverheid was er in het vierde kwartaal van 2002 sprake van een forse krimp van 6,7%. In het vierde kwartaal kwam meer vorstverlet voor dan in voorgaande jaren. In het tweede en derde kwartaal van 2002 daalde de productie ook al, met respectievelijk 1,5% en 0,2%.

Het productievolume in de commerciële dienstverlening daalde met 0,2% ten opzichte van een jaar eerder. In het derde kwartaal groeide de productie niet. In de periode 1995–2000 kende deze bedrijfstak nog groeicijfers die lagen tussen 4% en 6%. In de horeca daalde het productievolume in het vierde kwartaal met 4,2%, terwijl in de commerciële dienstverlening een groei 3,1% kon worden geconstateerd. Bij de communicatiebedrijven is de productiegroei in het vierde kwartaal opgelopen tot 5,1%. De productie groeide in de transportsector met 1,4%. In de financiële en zakelijke dienstverlening was opnieuw sprake van een krimpende productie (–0,6%). De financiële instellingen kenden in het vierde kwartaal een krimp van 2,3%. Mede vanwege het slechte beleggingsklimaat stonden de resultaten onder druk. Bij uitzendbureau's was er zelfs sprake van een krimp van 3,0% ten opzichte van het vierde kwartaal van 2001. In het derde kwartaal werd hier een volumedaling geregistreerd van 1,9%.

Bij de niet-commerciële dienstverleners nam de volumegroei in het vierde kwartaal toe. De overheid, het onderwijs en de zorgsector noteerden gemiddeld groeicijfers van 3,5%. Daarmee behoren deze bedrijfstakken tot de snelst groeiende sector van de Nederlandse economie.

Werkgelegenheidsgroei vlakt verder af

De werkgelegenheidsgroei vlakt steeds verder af. In het vierde kwartaal van 2002 bedroeg de banengroei 0,6% ten opzichte van dezelfde periode in 2001. De banengroei daalde van 2,3% in 2001 tot 1,5% in het eerste, 1,1% in het tweede en 0,8% in het derde kwartaal van 2002. De werkgelegenheid groeide vooral bij de overheid en in de zorgsector echter. De banengroei bedroeg hier in het vierde kwartaal respectievelijk 4,0% en 5,0%. In het bedrijfsleven nam de werkgelegenheid vrijwel overal af. De werkgelegenheid daalde het hardst (–2,6%) in de industrie. Ook in de landbouw en visserij, bouwnijverheid, vervoer en communicatie, en de financiële en zakelijke dienstverlening was in het vierde kwartaal sprake van een krimpende werkgelegenheid. In de handel, horeca en reparatie is nog sprake van afvallende groei.

Arbeidsproductiviteit neemt opnieuw toe

Doordat de werkgelegenheid vertraagd reageert op de groeivertraging van de productie is de arbeidsproductiviteit in 2001 met 0,4% gedaald. Ook in de eerste helft van 2002 bleef de werkgelegenheid doorgroeien, waardoor de arbeidsproductiviteit opnieuw daalde. In de tweede helft van 2002 kwam daarin verandering. De werkgelegenheidsgroei lag in het derde en vierde kwartaal onder het niveau van de productiegroei, waardoor de arbeidsproductiviteit begon te stijgen. In het jaar 2002 als geheel daalde de arbeidsproductiviteit opnieuw met 0,4%.

Loonstijging neemt af

De loonstijging is in het vierde kwartaal iets afgenomen. Het gemiddelde loon per arbeidsjaar lag 4,4% hoger dan een jaar eerder. In het derde kwartaal van 2002 namen de loonkosten gemiddeld toe met 4,6%. De loonstijging in 2002 als geheel kwam uit op 4,6% tegen 5,0% in 2001.

Aandeel loonsom in BBP opnieuw groter

De totale waarde van de loonsom steeg in het vierde kwartaal van 2002 opnieuw sneller dan het totale inkomen. Het aandeel van de loonsom in het BBP is dan ook net als in voorgaande kwartalen gestegen.

Ondernemersinkomen daalt

De waarde van het inkomen van ondernemingen en zelfstandigen, ofwel het netto exploitatieoverschot, was in het vierde kwartaal 0,7% lager dan een jaar eerder. In het eerste en tweede kwartaal van 2002 daalde het ondernemersinkomen met respectievelijk 6,9% en 9,8%, terwijl het derde kwartaal een lichte stijging te zien gaf van 0,7%. De waarde van het ondernemersinkomen kwam in 2002 als geheel uit op –3,8%.

Ruilvoetverbetering

In het vierde kwartaal van 2002 was er sprake van een lichte ruilvoetverbetering. De uitvoerprijzen stegen sneller (0,9%) dan de invoerprijzen (0,7%). Dit had een stimulerend effect op de groei van het bruto nationaal inkomen. Ook heeft de ruilvoetverbetering een positief effect op de winstmarges van de Nederlandse bedrijven. Vooral in de sterk op het buitenland gerichte industrie is dit voelbaar. In het eerste en tweede kwartaal van dit jaar trad nog een verslechtering van de ruilvoet op.

Prijsstijging BBP hoger

In het vierde kwartaal van 2002 lag het prijspeil van het BBP 3,3% hoger dan een jaar eerder. In het derde kwartaal bedroeg de prijsstijging nog 3,4%. Sinds het eerste kwartaal van 2001 is sprake van een voortdurende afzwakking van de prijsstijging met uitzondering van het derde kwartaal. De prijsstijging in 2002 als geheel kwam uit op 3,2%. In het eerste kwartaal van 2001 werd nog de hoogste prijsstijging gemeten sinds het begin van de jaren tachtig: 5,6%.

Consumptieprijsstijging loopt terug

De inflatie, afgemeten aan de consumentenprijsindex, vlakke af tot 3,0% in het vierde kwartaal van 2002. In het eerste kwartaal van dit jaar bedroeg de stijging nog 3,8%. De inflatie in Nederland komt daarmee steeds dichterbij de inflatie van de eurozone als geheel.

Nationale besparingen hoger

Het beschikbaar nationaal inkomen kwam in het vierde kwartaal lager uit dan het bruto binnenlands product, doordat de primaire en secundaire inkomensstromen van Nederland met het buitenland per saldo een verslechtering lieten zien van 2,7 miljard euro. In vergelijking met het vierde kwartaal van 2001 nam het beschikbaar nationaal inkomen toe met 5,4 miljard euro. De consumptieve bestedingen stegen met 4,4 miljard euro en de nationale besparingen lagen 1 miljard euro hoger dan een jaar eerder. In het vierde kwartaal waren de binnenlandse investeringen (inclusief voorraden) 0,7 miljard euro lager dan een jaar eerder. Daarmee bleven de investeringen achter bij de besparingen, zodat het nationaal inkomensoverschot in het vierde kwartaal van 2002 met 1,7 miljard euro is toegenomen ten opzichte van een jaar eerder. Dit overschot, ook wel het saldo van de lopende transacties met het buitenland genoemd, kwam uit op 3,7 miljard euro. In 2002 als geheel is 8,4 miljard euro minder gespaard dan in 2001. De nationale besparingen liggen nu op een niveau van 100 miljard euro.

2003-I: grote onzekerheid

Het afgelopen jaar was een slecht jaar voor de economie. De economische groei was in twintig jaar niet zo laag. In het eerste kwartaal van 2003 is er grote onzekerheid over een mogelijk herstel.

Consumentenvertrouwen daalt

Het consumentenvertrouwen laat in het eerste kwartaal een doorgaande daling zien. Het komt uit op -36 punten, dit is 4 punten lager dan in het vierde kwartaal. Het vertrouwen is hiermee uitgekomen op het laagste niveau sinds eind 1983. Ook de koopbereidheid is teruggelopen, van -17 in het vierde kwartaal naar -19 in het eerste kwartaal. Wel vlak de daling in de loop van het kwartaal af. Zowel het consumentenvertrouwen als de koopbereidheid zijn in maart op vrijwel hetzelfde niveau gebleven als in februari. De enquête is overigens gehouden in de eerste twee weken van maart, toen het uitbreken van de oorlog in Irak nog onzeker was.

Productie industrie lager

In januari 2003 daalde de productie in de industrie met 2,3%. Ook in de voorgaande maanden was er sprake van een lagere productie in vergelijking met een jaar eerder. De teruggang in januari is wel minder sterk dan in december 2002. Toen werd er 6,7% minder geproduceerd. Na correctie voor seizoeninvloeden is de productie in januari echter nauwelijks gestegen (+0,4%) ten opzichte van december. Er is dus nog nauwelijks sprake van een productieherstel in de industrie.

De industriële ondernemers blijven pessimistisch over de vooruitzichten, maar het pessimisme loopt in maart niet verder op. Dit blijkt uit het producentenvertrouwen, dat vorig jaar november nog

op -0,7 stond. Daarna is een daling opgetreden tot -6,8 in februari van dit jaar. In maart is het producentenvertrouwen met -6,6 nagenoeg gelijk gebleven aan de voorgaande maand. De kleine verbetering is vooral het gevolg van een licht verbeterde verwachting over de bedrijvigheid in de periode maart-mei van dit jaar.

Waarde goederenuitvoer gestegen

De exportmotor lijkt in het vierde kwartaal enigszins op gang te komen. Dit lijkt in het eerste kwartaal door te zetten. Dit blijkt onder andere uit de Conjunctuurtest. Deze laat zien dat de orderontvangst in februari ongeveer gelijk is aan die in januari. De ondernemers zijn hierover onveranderd ontevreden. Opvallend is echter dat de orderontvangst uit het buitenland is toegenomen. Dit zou er op kunnen wijzen dat het groeipercentage van de export verder gaat toenemen.

In januari 2003 is de waarde van de goederenuitvoer ten opzichte van januari 2002 gestegen met 6%. Dit is de vijfde maand op rij dat deze indicator hoger is dan een jaar eerder. Deze stijging wordt veroorzaakt door oplopende industriële afzetprijzen. In januari waren de industriële afzetprijzen voor producten die in het buitenland worden afgezet 6,6% hoger dan een jaar eerder. In februari zijn deze prijzen ten opzichte van het voorgaande jaar 8,6% hoger.

Inflatie daalt in eerste kwartaal

De inflatie daalt in het eerste kwartaal tot 2,7%. In het vierde kwartaal van 2002 bedroeg de inflatie nog 3,0%. De bijdrage aan de inflatie liep op bij verse groenten en bij kleding en schoeisel, terwijl die van de benzine daalde. In Nederland daalde de inflatie tussen februari 2002 en februari van dit jaar het sterkst van alle landen in de Eurozone.

2. Bestedingen

Aan de bestedingenkant van de economie is de bescheiden economische groei in 2002 vooral gedragen door de consumptie. Zowel de overheid als de huishoudens consumeerden meer dan in 2001. Daarentegen werd er minder geëxporteerd en geïnvesteerd dan een jaar eerder. In het derde en vooral het vierde kwartaal lijkt echter de traditioneel zo belangrijke exportmotor van de economie weer enigszins op gang te komen.

2.1 Gematigde consumptiegroei huishoudens in 2002

Het volume van de totale consumptieve bestedingen in 2002 komt 1,8% hoger uit dan een jaar eerder. Vooral de met 3,7% gegroeide overheidsbestedingen zorgen ervoor dat de economie in 2002 nog een bescheiden groei laat zien. Voor het tweede achtereenvolgende jaar is sprake van een bescheiden volumegroei bij de consumptieve bestedingen van huishoudens. De waarde van de totale consumptieve bestedingen bestaat grofweg voor tweederde uit uitgaven van huishoudens en voor één derde uit overheidsconsumptie.

In het laatste kwartaal van 2002 is het volume van de totale consumptie door huishoudens 0,8% hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2001. De volumegroei cijfers in de laatste twee kwartalen van 2002 zijn vrijwel gelijk. De hoogste volumetoename binnen het jaar deed zich voor in het eerste kwartaal (+1,3%), de laagste in het tweede (+0,6%).

De totale, 'nationale' consumptie door huishoudens omvat alle bestedingen die door Nederlandse consumenten in het binnen- en buitenland zijn gedaan. Dit bestaat uit de binnenlandse consumptie, vermeerderd met de uitgaven van Nederlandse ingezetenen in het buitenland en verminderd met de uitgaven van buitenlandse consumenten in Nederland.

Consumptie goederen het sterkst gestegen

Het volume van de binnenlandse consumptie is in het vierde kwartaal 1,0% groter dan een jaar eerder. De binnenlandse consumptie van huishoudens bestaat voor ongeveer de helft uit goederen en voor de helft uit diensten. In het vierde kwartaal zijn de bestedingen aan goederen iets harder gestegen dan die aan diensten. In het vierde kwartaal is in ons land 1,1% meer besteed aan goederen. Bij de bestedingen aan duurzame goederen ligt het volume deels door incidentele factoren zelfs 2,5% hoger dan een jaar eerder. Dit is het hoogste groei cijfer sinds het vierde kwartaal van 2000.

De volumetoename van de binnenlandse bestedingen aan diensten (+0,9%) komt iets lager uit dan die aan goederen. Bij de diensten is een sterke groei zichtbaar bij de uitgaven aan vervoer en communicatie. Deze hangt evenwel samen met het relatief lage niveau van de bestedingen aan deze post in het vierde kwartaal van 2001. Deze diensten kampen toen met een terugval in de bestedingen aan onder andere vliegvluchten, na de schok van de aanslagen in Amerika op 11 september 2001.

Relatief hoge groei bij duurzame goederen ...

De volumegroei van de bestedingen aan duurzame goederen in het vierde kwartaal is de hoogste sinds twee jaar. Er is 2,5% meer geconsumeerd dan in hetzelfde kwartaal van 2001. Deze toename komt mede tot stand door een uitzonderlijk grote stijging van de bestedingen aan vervoermiddelen. Daarvan is het volume in het vierde kwartaal 18,1% groter dan een jaar eerder. Het gaat hierbij vooral om de aanschaf van auto's, maar daarnaast ook om bestedingen aan scooters, fietsen en motoren. Verhoudingsgewijs veel

huishoudens kochten op de valreep van 2002 een nieuwe auto, om de afschaffing van premies op schone en zuinige wagens vóór te zijn. In december waren de bestedingen aan vervoermiddelen dan ook 85 procent hoger dan in dezelfde maand van 2001. Normaal gesproken kopen huishoudens in de laatste maanden van het jaar juist betrekkelijk weinig nieuwe auto's. Men geeft meestal de voorkeur aan een auto die aan het begin van een kalenderjaar op kenteken is gezet, omdat die daardoor 'jonger' lijkt. Behalve bij de vervoermiddelen doet zich in het vierde kwartaal ook een flinke volumestijging voor bij de aankopen van huishoudelijke apparaten (+6,0%). Ook bij de huishoudelijke apparaten wordt een premieregeling voor energiezuinige types afgebouwd. Bij kleding en textiel is er in het vierde kwartaal voor het eerst weer sprake van een plusje (+3,4%). In de eerste drie kwartalen was het volume van de bestedingen hier lager dan in dezelfde periode een jaar eerder.

... maar niet overal

Tegenover deze positieve ontwikkelingen staan dalingen bij de bestedingen aan andere duurzame goederen. Vooral de verkopers van artikelen voor woninginrichting voelen de conjunctuure tegenwind. Hier is in heel 2002 sprake van afnemende bestedingen. In het eerste kwartaal werd voor prijsverandering gecorrigeerd 2,1% minder uitgegeven, en in het tweede en derde kwartaal respectievelijk 4,1% en 4,6% minder. Met het vierde kwartaal is een voorlopig dieptepunt bereikt: het volume ligt 9,7% onder dat van een jaar eerder. Ook schoenen, lederwaren en huishoudelijke artikelen blijken minder in trek dan in het vierde kwartaal van 2001.

Het beeld van dalende consumptie dat zichtbaar is bij een aantal duurzame goederen, maar ook bij de horeca, spoor met de geringe koopbereidheid en andere bevindingen uit het Consumenten Conjunctuur Onderzoek. Zo zegt in 2002 veertig procent van de huishoudens bij een daling van het netto inkomen het eerst te zullen bezuinigen op duurzame goederen. Een kleine twintig procent zet uitgaven in de sfeer van vakantie en uitgaan bovenaan de lijst. Gezien de ontwikkelingen lijkt een deel van de consumenten bezig te zijn het uitgavenpatroon aan te passen.

Minder voeding geconsumeerd

Het volume van de bestedingen aan voedings- en genotmiddelen is in het vierde kwartaal 0,3% lager dan in dezelfde periode van 2001. Dit is opmerkelijk, want over het derde kwartaal werd nog een hoge groei van 2,1% gemeten. Bij deze consumptie categorie blijft de volumeontwikkeling in 2002 nog maar weinig achter bij die in eerdere jaren. De bestedingen hebben zich hersteld van de stagnatie in 2001, een uitzondering in de reeks met volumegroei cijfers. Toen manifesteerde zich een fractionele afname van de consumptie van voedings- en genotmiddelen. Wel lag de prijsstijging voor deze artikelen in dat jaar uitzonderlijk hoog. Overigens betekent een volumedaling niet per se dat er minder gegeten en gedronken is. Het kan ook zijn dat er deels voor producenten met een mindere kwaliteit wordt gekozen.

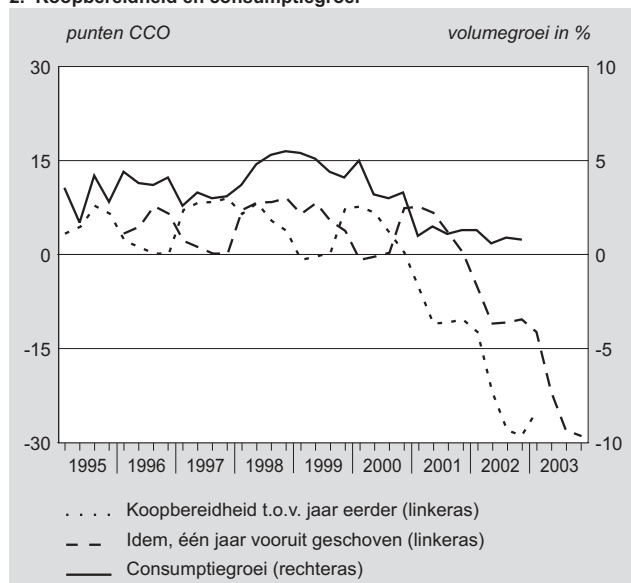
Consumptie diensten 0,9% groter

Aan diensten wordt in het vierde kwartaal 0,9% meer geconsumeerd dan in hetzelfde kwartaal van vorig jaar. In het tweede en derde kwartaal bleef de volumegroei steken op 0,5% en 0,6%. De volumegroei in het laatste kwartaal van 2002 wordt gestimuleerd door de positieve ontwikkeling van de bestedingen aan vervoers- en communicatiediensten. Deze ligt meer dan zes procent

boven het niveau van hetzelfde tijdvak in 2001. Hierbij moet wel bedacht worden dat vergeleken wordt met een relatief laag niveau in het basiskwartaal. De bestedingen in het vierde kwartaal van 2001 zijn destijds geremd door de gebeurtenissen rond 11 september in de Verenigde Staten. Vooral de luchtvaart kwam hierdoor in problemen.

Over een langere periode bezien, vlakt de groei van de bestedingen aan diensten gestaag af. In 1998 en 1999 was nog sprake van volumestijgingen met bijna vijf procent. Daarna is vooral de hoge groei van de bestedingen aan vervoers- en communicatiediensten scherp teruggevallen. In 2000 bedroeg de volumegroei van de bestedingen aan diensten 3,9%. In 2001 volgde een halvering van de groei tot 2,0%. In 2002 is het groeitempo verder teruggevallen naar 0,8%.

2. Koopbereidheid en consumptiegroei

2003-I: Herstel koopbereidheid zet niet door

De consumptiecijfers over het vierde kwartaal van 2002 zijn enigszins geflatteerd, vooral door extra autoaankopen in verband met het afschaffen van subsidieregelingen begin 2003. Er kan nog niet gezegd worden of in het eerste kwartaal van 2003 een tegengesteld effect zichtbaar is. Over de eerste maanden van 2003 zijn op dit moment nog geen uitkomsten van de maandconsumptie-index voorhanden. Wel zijn er cijfers over het consumentenver-

trouwen en de koopbereidheid beschikbaar. In het algemeen geeft vooral de koopbereidheid een globale indicatie van de richting waarin de consumptiegroei zich zal ontwikkelen. Zowel het vertrouwen als de koopbereidheid dalen begin 2003 weer, na een lichte opleving eind 2002. In maart is de vertrouwensindex zelfs op het laagste peil sinds eind 1983 beland. Wel spreken de huishoudens zich iets positiever uit over hun eigen financiële situatie.

De positievere mening van huishoudens over hun financiële situatie begin 2003 zou kunnen samenhangen met het op grote schaal vrijvallen van het spaarloon. Deze regeling wordt in fasen beëindigd. Het CPB verwacht voor 2003 overigens maar een licht positief effect van deze 'extra' bestedingsmogelijkheden voor gezinnen. Het grootste deel zal naar de verwachting op een spaarrekening gezet worden. De respondenten van het Consumenten Conjunctuur Onderzoek geven ook duidelijk aan dat sparen zinvol is. Over de vraag of het een gunstige tijd is voor het doen van grote aankopen oordeelt men daarentegen erg negatief. Het is overigens niet ongebruikelijk dat deze indicator in tijden van onzekerheid, zoals nu met de Irakcrisis, sterk daalt.

2.2 Groei overheidsconsumptie onveranderd hoog

Over het gehele jaar 2002 neemt de overheidsconsumptie met 3,7% toe, na in 2001 ook al met 3,1% flink te zijn gegroeid. De consumptieve bestedingen van de overheid blijven het gehele jaar sterk stijgen met percentages van 2,7%, 4,5%, 3,9% en 3,8% in de respectievelijke kwartalen.

Vooral de toename van de sociale uitkeringen in natura met 7,2% voor het gehele jaar valt op. Het zijn met name de uitkeringen in het kader van de Ziekenfondswet (ZFW) en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) die aan deze grote stijging hebben bijgedragen.

De overige componenten van de overheidsconsumptie laten geringere groeipercentages zien. De collectieve consumptie van de overheid stijgt gemiddeld met 1,6%. De individualiseerbare overheidsconsumptie bestaat vooral uit uitgaven aan onderwijs. Deze uitgaven nemen in 2002 met 5,0% sterk toe.

2.3 Investeringen: forse daling na jaren van groei

De investeringen in vaste activa daalden in 2001 licht, met 0,8%. In 2002 zet de teruggang stevig door met een daling van 3,7%. Het is negen jaar geleden dat de investeringen ongeveer even sterk daalden: toen liepen ze met 3,2% terug. De investeringen in 2002 zijn positief beïnvloed door het in gebruik nemen van een tweetal grote investeringsprojecten in de chemische industrie. Deze projecten zorgen voor een positieve bijdrage van 0,9% op het investeringsvolume.

Staat 4 Binnenlandse consumptieve bestedingen

	2001	2002	2002			
			I	II	III	IV
	% volumemutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar					
Goederen, w.v.:	0,1	1,1	1,3	1,0	1,2	1,1
Voedings- en genotmiddelen	-0,1	0,8	0,6	1,0	2,1	-0,3
Duurzame consumptiegoederen	-0,7	1,4	1,9	0,3	0,8	2,5
Overige goederen	1,8	1,1	1,0	2,1	0,9	0,3
Diensten	2,0	0,8	1,3	0,5	0,6	0,9
Consumptieve bestedingen huishoudens inclusief IZWh (binnenlands)	1,0	1,0	1,3	0,7	0,9	1,0
Consumptieve bestedingen huishoudens inclusief IZWh (nationaal)	1,2	0,9	1,3	0,6	0,9	0,8

In 2002 is minder geïnvesteerd in woningen, gebouwen, wegvoermiddelen en computers. Ook de investeringen in infrastructuur dalen licht (-0,7%), na jaren van forse groei. Het enige lichtpuntje is een toename van de investeringen in nieuwe treinen en trams.

In de loop van 2002 is de daling versterkt doorgezet. De investeringen liggen in het vierde kwartaal van 2002 7,4% lager dan een jaar eerder. Dit is de grootste daling van het hele jaar, over de voorgaande kwartalen is de gemiddelde daling 2,4%. Grote investeringsprojecten beïnvloeden dit kwartaal maar gering. Als deze buiten beschouwing worden gelaten, dalen de investeringen in vaste activa nog altijd met 6,9%.

De sterkste dalers in het vierde kwartaal zijn de investeringen in woningen, bedrijfsgebouwen, infrastructuur, wegvoermiddelen en computers.

Sterke daling investeringen in woningen

In woningen is in 2002 3,3% minder geïnvesteerd. Dit is de sterkste daling sinds 1993. In 2000 daalden de investeringen in woningen voor het eerst sinds jaren.

Na jaren van sterke groei dalen de investeringen in bedrijfsgebouwen in 2002 met 2,4%. Een jaar eerder was er nog sprake van een sterke groei met 4,3%.

In het vierde kwartaal is er 5,4% minder in woningen geïnvesteerd dan een jaar eerder en 8,3% minder in bedrijfsgebouwen. De investeringen in bedrijfsgebouwen groeiden in het eerste kwartaal nog met 1,8%, in het tweede kwartaal zette de daling in met -0,6% en in het derde kwartaal liep de daling verder op tot 3%. De sterke daling van de investeringen in woningen en bedrijfsgebouwen in het vierde kwartaal is mede veroorzaakt door de slechte weersomstandigheden. Slechte weersomstandigheden hebben iets meer invloed gehad op de bouwproductie dan in dezelfde periode een jaar eerder. Ook los hiervan tekent zich een omslag op de vastgoedmarkt af.

Infrastructuur: top investeringen gepasseerd

De investeringen in infrastructuur zijn een top gepasseerd. Evenals in voorgaande jaren wordt er gewerkt aan een aantal megaprojecten (Betuwelijn, Hoge Snelheids Lijn). In 2002 zijn echter geen nieuwe megaprojecten gestart. Na jaren van forse groei in de infrastructuur, is er in 2002 voor 0,7% minder geïnvesteerd.

In het vierde kwartaal van 2002 daalden de investeringen in infrastructuur met 6,9%. In de voorgaande kwartalen was de groei al omgeslagen in een daling. De sterkere afname van de investeringen in infrastructuur in het vierde kwartaal zijn net als bij woningen en bedrijfsgebouwen deels toe te schrijven aan de slechte weersomstandigheden.

Investerings in zakenauto's: forse daling

Herstelden de investeringen in zakenauto's zich in 2001 nog met 1,2% van de lichte daling in 2000 (-0,3%), in 2002 dalen de investeringen in zakenauto's fors met 10,6%. Het is negen jaar geleden dat de investeringen in zakenauto's zo fors daalden: in 1993 liepen ze terug met 13,1%. De investeringen in zakenauto's kenden enkele jaren terug nog groeipercentage's tussen de 12% en 19%.

De investeringen in overige wegvoermiddelen dalen in het jaar 2002 met 11,3%. Dit is het tweede achtereenvolgende jaar dat deze investeringen sterk teruglopen; in 2001 was de daling 10,2%. Deze investeringscategorie bestaat onder andere uit bestelauto's, vrachtauto's, trekauto's en autobussen. De aankopen van bestelauto's dalen in 2002 met 3,7% minder fors dan de -12,8% die voor 2001 in de boeken staat. De aankopen van vrachtauto's en trekauto's dalen eveneens fors: vrachtauto's met 13,7% en trekauto's met 18,9%. Dit is de grootste daling van de aankopen van vrachtauto's en trekauto's van de afgelopen negen

jaar. Juist deze investeringen reageren direct op een omslag in de conjunctuur.

Op een aantal vlakken is de daling in het vierde kwartaal sterker dan gemiddeld in 2002. In dit kwartaal liggen de aankopen van bestelauto's 4,7% lager dan een jaar eerder. In het derde kwartaal daalden de aankopen nog met 1,7%. De aankopen van vrachtauto's en trekauto's dalen fors, respectievelijk met 15% en 29,6% ten opzichte van een jaar eerder. De aankopen van trekauto's bereiken hiermee een nieuw dieptepunt.

De daling van de investeringen in zakenauto's, in het vierde kwartaal met 10,2%, wijkt niet veel af van de gemiddelde daling over het jaar 2002.

In treinen en trams is evenals in het voorgaande kwartaal aanzienlijk meer geïnvesteerd dan een jaar eerder. Er zijn nieuwe trams en omgebouwde tweedehands treinen in gebruik genomen. Volgens de huidige investeringsplannen van vervoerbedrijven zullen de investeringen in treinen en trams de komende jaren sterk toenemen.

De investeringen in vliegtuigen liggen in het vierde kwartaal veel lager (-88,7%) dan een jaar eerder. Hieraan kunnen nauwelijks conclusies worden verbonden: het investeringsniveau in vliegtuigen kan sterk fluctueren.

Investerings in computers: daling loopt op

Daalden de investeringen in computers in 2001 al met 4,9%, in 2002 loopt de daling verder op. Er is 8,3% minder in computers geïnvesteerd. Na jaren van forse groei sloeg de groei in 2001 om in een daling.

In het vierde kwartaal zet de dalende lijn uit de voorgaande kwartalen zich voort. De investeringen in computers liggen 10,2% lager dan een jaar eerder. Daalden de investeringen in computers in het eerste halfjaar van 2002 met 7%, over het tweede halfjaar van 2002 zet deze daling versterkt door met 9,6%.

Machines en installaties: lichte daling

De investeringen in machines en installaties dalen in het jaar 2002 licht, met 0,6%. In 2001 daalden deze investeringen nog met 5,2%. In het jaar 2002 worden de investeringen in machines en installaties sterk beïnvloed door het in gebruik nemen van twee grote investeringsprojecten in de chemische industrie. Het gaat hierbij om kostbare installaties waar meerdere jaren aan gebouwd is. Zonder deze grote projecten zouden de investeringen in machines en installaties fors zijn gedaald met 5,7%.

De investeringen in machines en installaties in het vierde kwartaal zijn 6,1% lager dan een jaar eerder. Dit cijfer wordt beïnvloed door een omvangrijk investeringsproject in de chemische industrie in het overeenkomstige kwartaal van 2001. Wanneer dit project buiten beschouwing gelaten wordt, is de daling van de investeringen in machines en installaties in het vierde kwartaal minder sterk.

Overige materiële activa: sterke daling

In 2002 is 5,3% minder geïnvesteerd in overige materiële activa. Na jaren van forse investeringen zette in 2001 een daling in. In het eerste halfjaar van 2002 daalden de investeringen in overige materiële activa fors met 7%, in het tweede halfjaar vlak de daling af tot 3,9%.

In het vierde kwartaal is 3,9% minder geïnvesteerd dan een jaar eerder. Deze daling is even groot als die in het derde kwartaal van 2002. Tot deze investeringscategorie behoren onder andere meubilair, rekken, silo's, opslagtanks, containers, pallets en dergelijke.

Immateriële activa: daling ingezet

Een aantal jaren terug kenden de investeringen in software en andere immateriële activa nog groeipercentages van meer dan

Staat 5
Bruto investeringen in vaste activa

	2001				2002			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>mld euro</i>								
Bruto investeringen in vaste activa	23,0	25,0	21,0	25,1	23,4	25,2	20,7	23,8
Investerings in schepen, vliegtuigen en in cultuur gebrachte activa	0,5	0,6	0,3	0,5	0,4	1,0	0,1	0,3
Grote projecten	0,0	0,0	0,0	0,1	0,5	0,5	0,0	0,0
Bruto investeringen in vaste activa (geschoond)	22,5	24,3	20,7	24,5	22,6	23,8	20,6	23,5
<i>% waardenmutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar</i>								
Bruto investeringen in vaste activa	4,5	4,3	2,8	2,9	2,0	1,1	-1,2	-5,3
Bruto investeringen in vaste activa (geschoond)	4,2	7,4	5,4	3,5	0,4	-2,2	-0,6	-4,1

20%. De groei viel in 2001 al terug tot 3,2%. In 2002 wordt vervolgens een daling ingezet met 0,7%.

De daling in het vierde kwartaal (-1,8%) is de grootste daling van het hele jaar. Het voorgaande kwartaal lagen de investeringen in deze categorie 0,8% lager dan een jaar eerder. Binnen de totale investeringen in vaste activa kent de categorie investeringen in immateriële activa de kleinste daling.

2.4 Internationale handel: herstel vierde kwartaal

Bij de buitenlandse handel is in 2002 de invoer van goederen en diensten met ruim 2% gedaald. De uitvoer is in dezelfde periode met 1,4% gedaald ten opzichte van 2001. Vooral de lagere handelsvolumes in de eerste twee kwartalen van 2002 hebben er voor gezorgd dat in het jaar 2002 zowel het in- als het uitvoervolume lager is dan in 2001. In het vierde kwartaal van 2002 is het voor het eerst in het jaar dat het volume van de invoer een positieve ontwikkeling kent. Het volume van de in- én uitvoer van goederen en diensten is bijna 1% hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2001. Bij de uitvoer was er in het derde kwartaal al sprake van een licht positieve ontwikkeling.

Het in- en uitvoervolume van diensten laten beiden in 2002 een positievere ontwikkeling zien dan die van de goederen. Het volume van de invoer is vrijwel onveranderd gebleven en het uitvoervolume is 0,6% hoger dan in 2001. In dezelfde periode is het invoervolume van de goederen 2,6% lager en het uitvoervolume 1,9% lager.

In het vierde kwartaal is het in- én uitvoervolume van diensten ruim 1% hoger dan in hetzelfde kwartaal van vorig jaar. De goederen hebben in dit kwartaal een 0,8% hoger invoervolume en een 0,5% hoger uitvoervolume. Opvallend is dat de uitvoer van goederen naar niet EU-landen zich veel positiever ontwikkelt dan naar EU-landen.

Herstel deels door aantrekken wederuitvoer

Het volume van de wederuitvoer van goederen en diensten is in het jaar 2002 ruim 4% lager dan in 2001. Een negatieve ontwikke-

ling van de wederuitvoer heeft gevolgen voor de zowel de invoer als de uitvoer. De wederuitvoer bestaat uit goederen die uit het buitenland worden ingevoerd en, na hooguit een kleine bewerking, weer worden gedistribueerd naar andere landen.

In het vierde kwartaal is de wederuitvoer voor het eerst in 2002 hoger dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder (+3%). Vooral het volume van de wederuitvoer van de machines, elektrotechnische machines en optische apparaten en auto's ligt in het vierde kwartaal van 2002 hoger dan in hetzelfde kwartaal van vorig jaar.

Het exportvolume van in Nederland geproduceerde goederen daalde in 2002 met 0,3%.

In het vierde kwartaal is aan de invoerkant het volume van elektrotechnische machines en optische apparaten ruim 3% hoger dan in het overeenkomstige kwartaal van het voorafgaande jaar. Aan de uitvoerkant is het volume van dezelfde producten ruim 1% hoger dan in vierde kwartaal een jaar eerder. De eerste drie kwartalen was er aan de in- én uitvoerkant nog sprake van een negatieve volume-ontwikkeling. Omdat de elektrotechnische machines en optische apparaten een groot deel uitmaken van de wederuitvoer, is de stijging van grote invloed op de totale wederuitvoer.

Aan de uitvoerkant is het volume van de overige industriële producten in het jaar 2002 ruim 9% lager en het volume van elektrotechnische machines en optische apparaten is ruim 7% lager dan in 2001. De uitvoer van rubber- en kunststofproducten is ongeveer 9% hoger dan in 2001.

Lichte verbetering van de ruilvoet

De ruilvoet is in het vierde kwartaal van 2002 verbeterd. De ruilvoet is de verhouding tussen de uitvoerprijzen en de importprijzen. De prijzen van de uitvoer (+0,9%) zijn in het vierde kwartaal harder gestegen dan de prijzen van de invoer (+0,7%). Bij een verbetering van de ruilvoet wordt de invoer relatief goedkoper dan de uitvoer.

De prijsstijging aan de in- én uitvoerkant wordt grotendeels veroorzaakt door een prijsstijging van aardolieproducten. Aan de uitvoerkant stijgen daarnaast vooral de prijzen van metaalproducten.

3. Productie

De groei van de Nederlandse economie in 2002 is de laagste in twintig jaar tijd. Het volume van het BBP tegen basisprijzen is 0,3% groter dan een jaar geleden. In alle kwartalen is de groei gering. De kwartaal op kwartaalgroei, waarbij gecorrigeerd wordt voor kalendereffecten, laat in het vierde kwartaal zelfs een lichte krimp zien. Overigens past dit in de reeks van kwartalen vanaf 2001 waarin de economische groei rond de nullijn ligt. Opvallend is de forse groei van de toegevoegde waarde van de producenten van niet-commerciële diensten, die zelfs is aangetrokken ten opzichte van de groei in 2001. Daartegenover staat de negatieve groei van commerciële dienstverleners en met name de goederenproducenten.

Relatief forse groei niet-commerciële dienstverleners

Afgezien van het derde kwartaal is er bij de goederenproducenten in alle kwartalen van 2002 negatieve groei te zien. Op jaarbasis is een krimp van 1,3% gemeten. In de industrie en de bouwnijverheid is het productievolume duidelijk kleiner dan een jaar eerder, terwijl de landbouw en de delfstoffenwinning een bescheiden groei laten zien. De groei van de producenten van commerciële diensten ligt net iets onder de nullijn. Het groeitempo van name de zakelijke dienstverlening is fors teruggevallen. De groei van de producenten van niet-commerciële diensten is daarentegen aangetrokken en ligt met 3,2% zelfs ruim boven de BBP-groei. Dit wordt verklaard door de flinke stijging van het aantal banen bij de overheid en de zorgsector.

3.1 Landbouw: mager jaar 2002

De productiewaarde van de landbouw is in het vierde kwartaal van 2002 iets gedaald (-0,4%). Daarmee is de stijging op jaarbasis uitgekomen op 0,6%. In het tweede halfjaar doet zich een terugval voor, want de productiewaarde groeide in het eerste halfjaar nog met ongeveer 2,5%. Per saldo komt het jaarresultaat voor rekening van het licht hogere productievolume, want het gemiddelde prijsniveau van de landbouwproducten is gemiddeld gelijk gebleven ten opzichte van 2001. Door de forse prijsstijging in de rundveehouderij is de productiewaarde van runderen het meest gestegen (+26%). In de varkenssector geldt een omgekeerde situatie, want hier daalt door de prijsdruk de productiewaarde met 20%. Ook de productiewaarde van rauwe melk valt lager uit (-4%). Door de grotere volumes valt de productiewaarde in de akkerbouw 3% hoger uit, terwijl die van de tuinbouw met 7% toeneemt dankzij hogere prijzen. De productiewaarde van de landbouw groeit in 2002 minder hard dan de verbruikswaarde. Hierdoor daalt per saldo de nominale toegevoegde waarde tegen basisprijzen op jaarbasis met 1%. (4% in het vierde kwartaal). Voor een

beoordeling van het inkomen van de boeren wordt de ontwikkeling van het exploitatieoverschot als indicator gebruikt. Deze grootte wordt afgeleid door de ontvangen niet-productgebonden subsidies en de betaalde niet-productgebonden belastingen en heffingen te verrekenen met de toegevoegde waarde tegen basisprijzen. Aangezien er in 2001 compensaties zijn uitbetaald voor de MKZ-schade valt de inkomensontwikkeling na correctie iets ongunstiger uit (-2%).

In 2002 is het gemiddelde prijsniveau van de totale landbouwproductie ten opzichte van 2001 gelijk gebleven. Dat is onvoldoende om de bijna 2% hogere verbruiksprijzen te compenseren. Het lagere landbouwinkomen wordt verklaard door deze ongunstige prijsverhouding. De invloed van de volumecomponent werkt in 2002 positief, want de reële landbouwproductie is 0,6% groter. Het prijsverloop laat uitschieters zien. Zo ligt de gemiddelde prijs van de producten uit de rundveehouderij 24% hoger (gesteund door de afgenomen vrees voor BSE), terwijl het prijsniveau van de varkenssector bijna 20% lager ligt. Ook het prijsverloop van granen (-7%), aardappelen en melk (-2%) is niet gunstig. In het vierde kwartaal is voor het eerst in 2002 een opleving in de melkprijs te zien (+2%). Het prijsniveau in de tuinbouw is ongeveer 5% hoger dan in 2001. De prijzen voor groenten en fruit lagen in het eerste kwartaal van 2002 duidelijk hoger dan in de overige kwartalen. Hier kan de overgang naar de euro mede een rol gespeeld hebben. In het vierde kwartaal liggen de groenten- en fruitprijzen onder die van het jaargemiddelde van 2001. De prijsvorming voor de totale landbouwproductie in het vierde kwartaal (-0,3%) ligt iets onder het jaargemiddelde.

In het vierde kwartaal is het productievolume nauwelijks gegroeid (+0,1%). De reële toegevoegde waarde is met 0,5% toegenomen. Op jaarbasis valt de reële toegevoegde waarde ongeveer 1% hoger uit. Dit resultaat valt terug te voeren naar het eerste kwartaal, waarin een reële groei van ruim 3% werd gemeten. In de andere kwartalen van 2002 stijgt het volume met ongeveer een half procent. Op jaarbasis is het productievolume van granen (+7%) en aardappelen (+5%) het meest gegroeid. Het productievolume van zowel rauwe melk als varkens is ongeveer 2% kleiner.

3.2 Delfstoffenwinning: herstel van de afzetprijzen

De nominale productiewaarde van de delfstoffenwinning komt in het vierde kwartaal van 2002 uit op 4,5 miljard euro. Dit is een groei van 7,9% ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. De sterke daling van de productie in het eerste halfjaar van 2002 wordt deels gecompenseerd door productiegroei in de laatste twee kwartalen. De nominale productiewaarde van de delfstoffenwinning in 2002 bedraagt hierdoor 13,8 miljard euro. Dit betekent

Staat 6
Bruto toegevoegde waarde van drie groepen producenten: volume

	Aandeel in 2002	2001	2002	2002			
				I	II	III	IV
	%	% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar					
Goederenproducenten	30	1,1	-1,3	-1,7	-1,7	0,4	-2,0
Producenten van commerciële diensten	50	1,2	-0,1	-0,2	-0,1	0,0	-0,2
Producenten van niet-commerciële diensten	20	2,1	3,2	2,7	3,5	3,0	3,5
Bruto toegevoegde waarde (basisprijzen)	100	1,4	0,3	0,0	0,3	0,8	0,1

een daling van de productiewaarde met 4,4% ten opzichte van 2001. De waarde van het intermediaire verbruik stijgt in het vierde kwartaal met 6,2%. Hierdoor neemt de nominale toegevoegde waarde van de delfstoffenwinning in dit kwartaal per saldo toe met 8,3%. In volume is de toegevoegde waarde tegen basisprijzen van de delfstoffenwinning 4,1% hoger dan hetzelfde kwartaal een jaar eerder. In het gehele jaar 2002 neemt het volume van de toegevoegde waarde licht toe met 0,4%. In het vierde kwartaal van 2002 stijgen de afzetprijzen voor het eerst dit jaar en wel met 3,9% ten opzichte van hetzelfde kwartaal van 2001. Deze prijsstijging hangt samen met het prijsherstel van de energieproducten op de wereldmarkt. Op jaarbasis zijn de productieprijzen 4,7% lager dan 2001.

Productie van aardgas daalt in 2002

Het afzetvolume van aardgas neemt in het vierde kwartaal van 2002 toe met 5,1%. De binnenlandse vraag naar aardgas stijgt met 2,2% ten opzichte van een jaar eerder en het exportvolume van aardgas met 8,5%. Over heel 2002 blijft de afzet van aardgas op het niveau van 2001. Aan de aanbodkant neemt de invoer van aardgas dit kwartaal fors toe. In het vierde kwartaal wordt 12,3% meer aardgas ingevoerd. De productie van aardgas stijgt in volume met 3,9% ten opzichte van het vierde kwartaal van 2001. Op jaarbasis neemt de invoer in volume toe met 12%, terwijl het productievolume 2,4% lager is dan het jaar ervoor. Nominaal neemt de productie van aardgas af met 8,0%. De aardgasprijzen vertonen in het vierde kwartaal van 2002 een sterk herstel. De productieprijs is 1,9% lager dan het jaargemiddelde van 2001. Ten opzichte van dezelfde periode van het voorgaande jaar stijgt de productieprijs echter met 3,3%. Over het gehele jaar 2002 ligt het prijsniveau van aardgas 5,7% lager dan dat van 2001. Het productievolume van ruwe aardolie en aardgascondensaat stijgt ook in het vierde kwartaal fors. In dit kwartaal neemt de productie hiervan toe met 18,4%. Nominaal stijgt de productie met 45,4%. In 2002 groeit het productievolume met 41,8% terwijl de productiewaarde 36,3% hoger ligt dan een jaar eerder.

3.3 Industrie: dalende productie

De productiewaarde van de industrie loopt in 2002 terug met bijna 2%. In 2001 was nog een bescheiden stijging van 0,5% gemeten. Met 2000 (productiewaarde +13%) werd een reeks van enkele jaren forse groei afgesloten. Vanaf het derde kwartaal van 2002 stijgt de productiewaarde weer licht dankzij de hogere prijzen. De ontwikkelingen van de omzet op de binnenlandse en de buitenlandse markt zijn gelijk: -2%. In 2001 lag dit percentage voor

beide markten op 0. In het vierde kwartaal van 2002 is de omzet op de binnenlandse markt gelijk gebleven en in het buitenland met 1% gestegen. Veel branches binnen de industrie realiseren in 2002 een lagere productiewaarde. De grootste dalingen zijn gemeten in de elektrotechnische industrie (-10%) en de aardolie-industrie (-5%). Een jaar eerder realiseerden de aardolie-industrie (-3%) en de elektrotechnische industrie (-1%) ook al lagere productiewaarden. De productiewaarden van de voedings- en genotmiddelenindustrie (+1%), de chemische eindproductenindustrie (+2%) en de rubber- en kunststofindustrie (+1%) zijn in 2002 licht gestegen. In 2002 daalt in de industrie de toegevoegde waarde in euro's iets harder (-2,2%) dan de productiewaarde (-1,8%). Een oorzaak is de verslechterde verhouding tussen de afzet- en verbruiksprijzen in de aardolie-industrie en de chemische eindproductenindustrie. Deze wordt per saldo niet volledig gecompenseerd door het gunstige verloop van de ruilvoet in de overige branches van de industrie. De daling van het productievolume is iets groter dan die van het verbruik, hetgeen een negatieve invloed heeft op de ontwikkeling van de nominale toegevoegde waarde. In 2001 steeg de nominale toegevoegde waarde van de industrie nog met bijna 2% dankzij het licht hogere productievolume en de gunstige ruilvoet.

In 2002 was vooral in het eerste kwartaal ruilvoetverlies zichtbaar. In deze periode is het gevormde inkomen 5% lager vergeleken met dezelfde periode een jaar eerder. In het tweede helft van het jaar is het gevormde inkomen nog maar 1% lager, dankzij een omslag in de ruilvoetontwikkeling. Toch valt deze nominale ontwikkeling tegen omdat met name in het vierde kwartaal het productievolume onder druk staat. In de eerste helft van het jaar lopen door het ruilvoeteffect de nominale toegevoegde waarden van de aardolie-industrie, de chemische basisproductenindustrie, de ferro-industrie en de non-ferro-industrie fors terug. In het tweede halfjaar zijn de nominale dalingen in de aardolie-industrie en de non-ferro-industrie een stuk minder, terwijl in de ferro-industrie een omslag in de ruilvoet zorgt voor een fors herstel van het gevormde inkomen. Deze ontwikkelingen komen tot uitdrukking in de eerder genoemde omslag in de ontwikkeling van het gevormde inkomen van de industrie.

De reële toegevoegde waarde van de industrie in 2002 is 1,9% kleiner dan in 2001. In 2001 was nog een bescheiden groei van 0,2% gemeten. In de loop van 2001 is het groeitempo van de industrie fors vertraagd. Terwijl in het eerste halfjaar nog een groei van circa 2% was gemeten, nam het productievolume in de tweede helft van 2001 met ruim 1% af. In 2002 is in alle kwartalen het productievolume kleiner. Indien de cijfers voor kalendereffecten gecorrigeerd worden komt de groei in alle kwartalen uit op ongeveer -2%. De meeste branches laten slechtere reële groeicijfers zien dan in 2001. De elektrotechnische industrie valt het hardst terug.

Staat 7

Industrie: bezettingsgraden, productiebelemmeringen, producentenvertrouwen en productiegroei

	2001				2002				2003
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
	%								
Bezettingsgraad	84,8	84,7	84,8	83,7	83,3	83	82,9	82,9	82,3
Productiebelemmeringen									
nee	79	80	78	79	80	80	78	78	80
ja	21	20	22	21	20	20	22	22	20
<i>te weten, als gevolg van:</i>									
onvoldoende vraag	4	8	11	13	13	13	14	15	15
tekort aan arbeidskrachten	9	5	6	5	2	2	3	2	1
te geringe capaciteit	3	1	2	1	2	1	1	2	1
overige belemmeringen	5	6	3	2	3	4	4	3	3
Producentenvertrouwen	3,1	-0,8	-1,7	-5,1	-2,3	-1,6	-0,8	-1,6	-5,7
Productiegroei	1,8	1,9	-0,7	-1,9	-2,9	-2,1	-0,3	-2,3	.

De reële toegevoegde waarde is 12,7% kleiner dan in 2001. In 2001 was dit cijfer -2,6%. Opvallend is de positieve bijdrage van de chemische basisproductenindustrie en de rubber- en kunststofindustrie. Van de eerstgenoemde branche trekt de groei aan van 4,7% in 2001 naar 5,3% in 2002 en van de tweede van -3,1% naar 2,2%. De chemische basisproductenindustrie scoort als beste in 2002. Verder hebben de voedings- en genotmiddelenindustrie (0,8%), aardolie-industrie (0,1%) en de chemische eindproductenindustrie (2,4%) een groter productievolume gerealiseerd.

2003-I : Industriële productie daalt verder

In de periode januari-februari 2003 is volgens de Conjunctuurtest door de industrie 2,0% minder geproduceerd dan in dezelfde periode een jaar eerder. Deze daling is iets kleiner dan in het laatste kwartaal van 2002 toen de productie 2,7% lager lag dan in het vierde kwartaal van 2001. Over het gehele jaar 2002 bedroeg de daling 2,8%. Met name in de tweede helft van 2002 was sprake van een afname van de productie. Gecorrigeerd voor seizoensinvloeden daalde de productie in de tweede helft van 2002 gemiddeld met 2,5%. Ook daalde volgens de uitkomsten van de Conjunctuurtest de bezettingsgraad naar het laagste niveau sinds december 1993.

Dezelfde test laat een terugloop van de werkvoorraad zien. Deze index van de orderpositie is terug op het niveau van één jaar geleden en ligt eind februari op 92,3. De ondernemers in de industrie beoordelen zowel de orderontvangsten als de orderpositie dan ook aanhoudend ongunstig. Wel valt op dat de orderontvangst uit het buitenland in februari is toegenomen. Begin maart 2003 vindt per saldo 9% van de ondernemers de voorraden gereed product te groot. De maanden januari en februari 2003 laten wel een lichte (voor seizoenseffecten gecorrigeerde) productiestijging (+1,9%) ten opzichte van december 2002 zien, wat kan wijzen op een herstel. Volgens de uitkomsten van de Conjunctuurtest verwachten de ondernemers een toename van de productie in de maanden maart tot en met mei 2003.

2003-I: Prijzen industrie gestegen

De prijzen van Nederlandse industriële producten zijn in de eerste twee maanden van dit jaar met 6,5% gestegen ten opzichte van de overeenkomstige maanden vorig jaar. Na een daling van de prijzen in 2002 stijgen de prijzen sinds december weer. Ten opzichte van het vierde kwartaal van 2002 liggen de prijzen in de eerste twee maanden van dit jaar 2,7% hoger. Op zowel de binnenlandse als buitenlandse markt is dezelfde tendens te zien. Het grootst zijn de prijsstijgingen echter op de buitenlandse markt. De prijzen van grond- en hulpstoffen zijn in de periode januari-februari met 9,4% gestegen ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. Ten opzichte van het vierde kwartaal vorig jaar liggen de verbruiksprijzen 3,5% hoger. Deze prijsontwikkelingen gelden voor zowel grond- en hulpstoffen ingekocht op de binnenlandse markt als voor geïmporteerde grond- en hulpstoffen. Over heel 2002 daalden de verbruiksprijzen nog met 1,9%. Met name de prijzen van binnenlandse grond- en hulpstoffen daalden toen.

3.4 Voeding: reële groei en nominale groei hoger

De productiewaarde van de voedings- en genotmiddelenindustrie groeit in 2002 met bijna 1%. In de branches groenten- en fruitverwerkende industrie, overige voedingsmiddelen, drankenindustrie en tabaksverwerkende industrie is groei gemeten, in de koffie- en thee-industrie loopt de productiewaarde nog steeds terug. De ontwikkeling van de verbruikskosten blijft achter bij die van de productiewaarden, waardoor de groei van de nominale toegevoegde waarde op 4% uitkomt. Het 1% hogere niveau van de productiewaarde komt geheel voor rekening van de hogere afzetprijzen. De

gemiddelde prijsstijging van het verbruik (+0,5%) blijft hierbij achter. In het vierde kwartaal daalt de productiewaarde van de voedings- en genotmiddelenindustrie met bijna 1% ten opzichte van hetzelfde kwartaal in 2001. De visverwerkende industrie is hier de belangrijkste stijger met 8%, maar ook de overige voedingsmiddelen- en de genotmiddelenindustrie (met uitzondering van de koffie en theeindustrie) hebben een hogere productiewaarde.

De hogere prijzen voor met name landbouwproducten worden doorberekend in de voedingsmiddelen, hetgeen met name opvalt in de groenten- en fruitverwerkende industrie. In deze branche stijgt het gevormde inkomen in 2002 bovengemiddeld met 21%. In het vierde kwartaal blijft dit cijfer op het niveau van 2001. In het eerste kwartaal van 2002 is de hoogste groei gemeten, mede als gevolg van de zeer hoge groente- en fruitprijzen.

Het productievolume van de voedings- en genotmiddelenindustrie is in 2002 ten opzichte van 2001 licht gedaald met bijna 1%. Eenzelfde daling vindt ook plaats in het vierde kwartaal van 2002. In dit kwartaal daalt bijna in elke branche het volume licht met uitzondering van de zuivelindustrie en de tabaksverwerkende industrie.

De reële groei van de toegevoegde waarde op jaarbasis komt uit op bijna 1%. In het vierde kwartaal daalt het volume van de toegevoegde waarde met 1%. Het productievolume in de zuivelindustrie is in 2002 het meest teruggelopen, namelijk 4%, terwijl de overige voedingsmiddelenindustrie en de tabaksverwerkende industrie de hoogste groei boekten met ongeveer 7%.

3.5 Papierindustrie: productiedaling

De productiewaarde van de papierindustrie als geheel is in het jaar 2002 met ruim 1% gedaald ten opzichte van 2001. De prijzen zijn in dezelfde periode met 1% gestegen. De waardedaling in 2002 wordt voornamelijk veroorzaakt door het ruim 2% lagere productievolume. De ontwikkelingen in het vierde kwartaal zijn vrijwel gelijk aan de bovenstaande jaarontwikkelingen. In het vierde kwartaal is de productiewaarde iets minder sterk gedaald dan in hetzelfde kwartaal van 2001. Het lagere productievolume is de oorzaak van de genoemde nominale daling. De papierindustrie kampt met een verminderde vraag naar papier. Dit komt voornamelijk door de teruglopende vraag naar advertenties bij de Nederlandse dagbladen.

De papierindustrie is te verdelen in verschillende branches. Dit zijn de papierindustrie, papierwarenindustrie en de drukkerijen en uitgeverijen. In het jaar 2002 is de productiewaarde van de papierbranche bijna onveranderd gebleven. De prijzen zijn ruim 5% gedaald en het productievolume is ruim 5% groter dan in het jaar 2001. Ten opzichte van dezelfde periode van vorig jaar is in het vierde kwartaal de productiewaarde van deze branche met ruim 4% gestegen. De prijzen zijn met 3% gedaald. Het grotere productievolume van 7,5% heeft toch voor een stijging van de productiewaarde gezorgd.

De productiewaarde van de papierwarenindustrie is in het jaar 2002 bijna onveranderd gebleven. De prijzen zijn met bijna 1% gestegen. Het productievolume is bijna 1% kleiner dan in het jaar 2001. Door de gunstige ruilvoet is de nominale toegevoegde waarde ruim 3% hoger. In het vierde kwartaal is de productiewaarde ruim 1% hoger dan in dezelfde periode van vorig jaar. In hetzelfde kwartaal profiteert de papierwarenindustrie van een verbeterde ruilvoet. De prijzen van het verbruik zijn onveranderd gebleven, terwijl de prijzen van de productie met 2% zijn gestegen. Hierdoor neemt de toegevoegde waarde met bijna 6% toe.

De drukkerijen en uitgeverijen vormen de grootste branche van de papierindustrie. In 2002 is de productiewaarde van deze branche bijna 2% lager dan in 2001. De prijzen zijn met 2% gestegen. De

waardedaling wordt dan ook veroorzaakt door het bijna 4% kleinere productievolume. Ook in deze branche beïnvloedt de ruilvoet de nominale toegevoegde waarde positief. Deze is ten opzichte van het voorgaand jaar vrijwel gelijk gebleven. De ontwikkelingen in het vierde kwartaal komen vrijwel overeen met de bovengenoemde jaarontwikkelingen.

3.6 Aardolie-industrie: forse inkomensdaling

De nominale toegevoegde waarde van de aardolie-industrie loopt fors terug in 2002. De daling is de grootste binnen de industrie. Deze ontwikkeling wordt verklaard door de ongunstige ruilvoetbeweging, waardoor, ondanks het 1% grotere productievolume de nominale toegevoegde waarde circa 16% lager is dan in 2001. Net als in 2001 liggen in 2002 de gemiddelde prijzen van productie en verbruik onder het niveau van voorgaand jaar. Mede door de gunstige ontwikkeling van de ruilvoet realiseerde de aardolie-industrie in 2001 met 33% nog de grootste stijging van de nominale toegevoegde waarde binnen de industrie. In alle kwartalen van 2002 blijft de verbruiksprijs achter bij die van de productie. De daling van het gevormde inkomen loopt echter gedurende het jaar terug van -39% in het eerste kwartaal naar -1% in het vierde kwartaal.

3.7 Chemische basisproducten: forse volumegroei

De productiewaarde van de chemische basisproductenindustrie in 2002 is ruim 1% lager dan in 2001. In het eerste kwartaal was er sprake van een daling van de nominale groei van 15%. In het tweede kwartaal is de productiewaarde met krap 1% gedaald. In het tweede halfjaar van 2002 herstelt de nominale groei zich. In het derde respectievelijk vierde kwartaal is de productiewaarde met ruim 3% en ruim 10% gegroeid ten opzichte van de overeenkomstige kwartalen van 2001. Vooral de ontwikkeling van de productiewaarde van de petrochemie, de grootste branche binnen de chemische basisproductenindustrie, veroorzaakt deze beweging. Daalde deze in het eerste kwartaal nog met bijna 7%, in het derde kwartaal groeit deze met ruim 6% en in het vierde kwartaal zelfs met ruim 20%. In 2001 was de ontwikkeling juist andersom, een sterke stijging in het eerste halfjaar en een daling in de tweede helft van het jaar.

Het productievolume is in 2002 met bijna 5% gegroeid ten opzichte van 2001. Ook hier is er een groot verschil tussen het eerste kwartaal en overige kwartalen van 2002. In het eerste kwartaal is het productievolume nog met bijna 1% gedaald, terwijl in het tweede, derde en vierde kwartaal een groei is gemeten van respectievelijk ruim 9%, 4% en bijna 7%. De productieprijs zijn in 2002 met bijna 6% gedaald. Daalden de productieprijs in het eerste en tweede kwartaal van 2002 nog met respectievelijk 14%

en 9% ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal een jaar eerder, in het derde en vierde kwartaal zijn deze mutaties (relatief) beter: -1% en +3%. De productieprijs zijn in het derde kwartaal van 2001 tot en met het eerste kwartaal van 2002 sterk gedaald. Hierna trekken de prijzen iets aan.

Omdat de productiewaarde van de chemische basisproductenindustrie in 2002 met ruim 1% is gedaald en de totale verbruikswaarde met ruim 2% gestegen, daalt de toegevoegde waarde met ruim 14%. Ook voor de toegevoegde waarde lopen de ontwikkelingen in het eerste en tweede kwartaal (-30% respectievelijk -14%) en tweede halfjaar (-5%) uiteen.

Negatieve nominale ontwikkelingen per branche

De nominale toegevoegde waarde van de chemische basisproductenindustrie is in 2002 met ruim 14% gedaald. De toegevoegde waarde laat voor alle branches van de chemische basisproductenindustrie sterk negatieve ontwikkelingen zien. Vooral de ontwikkelingen van de afzetprijzen en de verbruiksprijzen veroorzaken de negatieve mutaties.

Ruilvoet opnieuw verslechterd

De afzetprijzen van de chemische basisproductenindustrie dalen in 2002 met bijna 6%, tegen een daling van de verbruiksprijzen van ruim 2%. Deze ruilvoetverslechtering is in alle branches waargenomen. De afzetprijzen zijn in alle branches ongeveer met 6% afgenomen, de verbruiksprijzen met 3% bij de petrochemie en met 1% in de overige branches. Binnen het jaar vinden enkele verschuivingen plaats. De daling van de afzetprijzen, begonnen in het derde kwartaal van 2001, zette in het eerste kwartaal van 2002 door. In het tweede kwartaal en derde kwartaal trok deze iets aan. De verbruiksprijzen lopen harder op, hetgeen resulteert in een ruilvoetverslechtering. Bij de overige basischemie betekenen de aantrekkende afzetprijzen in de loop van het jaar bij de petrochemie juist oplopende verbruiksprijzen. Hier verslechtert de ruilvoet in de loop van 2002 dan ook, bij de petrochemie is de ruilvoet in de loop van het jaar verbeterd. In het eerste halfjaar van 2002 is de prijs van de toegevoegde waarde met gemiddeld 30% gedaald ten opzichte van het eerste halfjaar van 2001. In het tweede halfjaar is deze met ongeveer 1% gestegen.

Volume toegevoegde waarde toegenomen

Het volume van de toegevoegde waarde is in 2002 ten opzichte van 2001 met ruim 5% toegenomen. Per branche zijn de ontwikkelingen verschillend. De reële toegevoegde waarde van de petrochemie stijgt met 9%, in 2001 was er ook sprake van groei (+7%). Ook bij de anorganische basischemie is een sterke toename gemeten. Die van de overige branches daalt echter, de overige basischemie met 1% en de mest- en stikstofindustrie zelfs

Staat 8
Toegevoegde waarde van de chemische basisproductenindustrie

	Aandeel in 2002	Volume				Waarde					
		2002	2002			2002	2002				
		I	II	III	IV	I	II	III	IV		
	%	% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar									
Anorganische basischemie	5	15	4	16	23	14	-10	-12	-11	-4	-14
Overige basischemie	34	-1	-10	3	3	-1	-24	-22	-20	-24	-30
Petrochemie	57	9	4	14	5	14	-8	-35	-10	8	14
Mest- en stikstofindustrie	4	-6	-8	7	-8	-18	-28	-31	-24	-19	-45
Chemische basisproductenindustrie	100	5	-1	10	5	8	-14	-30	-14	-5	-6

met 6%. De groei van de reële toegevoegde waarde van de petrochemie vindt vooral in de laatste drie kwartalen plaats. Mogelijk draagt de ingebruikneming van moderne en nieuwe fabrieken bij aan deze groei.

Volume uitvoer gestegen

De buitenlandse afzet van chemische basisproducten is in 2002 bijna 3% lager dan in 2001. Begon 2002 in het eerste kwartaal nog met een daling van 14%, daarna herstelde deze van -3% in het tweede kwartaal naar +4% in het derde en vierde kwartaal. Uitgedrukt in volume is de uitvoer in 2002 zelfs met 4% gestegen. De toename van de uitvoer vindt vooral plaats in het tweede en derde kwartaal.

De invoer daalt in 2002 in zowel waarde als volume met respectievelijk ruim 4% en ruim 2%. De waardeontwikkeling van de kwartalen binnen 2002 is zeer verschillend. Het eerste kwartaal -15%, het tweede, derde en vierde kwartaal respectievelijk -4%, 0% en +3%. Het volume schommelt minder, het eerste kwartaal -8% de overige kwartalen rond de nul.

De hogere waardestijgingen in de loop van het jaar worden vooral veroorzaakt door gunstige prijsontwikkelingen. In het eerste kwartaal daalde de uitvoerprijs nog met 14% ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal een jaar eerder. In het vierde kwartaal is de prijs met 1% gestegen. Voor de invoer geldt hetzelfde, in het eerste kwartaal is nog een prijsdaling van 8% gemeten, in het vierde kwartaal is deze met 4% gestegen.

3.8 Eindchemie: lichte nominale en reële groei

De productiewaarde van de chemische eindproductenindustrie in 2002 is ruim 2% hoger dan in 2001. In de loop van het jaar loopt de groei iets terug van ruim 3% in het eerste kwartaal naar bijna 2% in het vierde kwartaal. De afzetprijzen binnen deze industrie zijn in 2002 vrijwel onveranderd. De verbruiksprijzen lopen iets meer op, vooral door de hogere prijzen van grondstoffen en productieondersteunende diensten. Hierdoor blijft de nominale toegevoegde waarde (0%) achter bij de ontwikkeling van de productiewaarde.

Productievolume groter

Het productievolume van de chemische eindproductenindustrie is in 2002 ruim 2% groter. Het verbruik groeit in volume ongeveer even hard als de productie en daarmee ook de toegevoegde waarde. De productiegroei van verf en de farmaceutische producten in 2002 ligt met 5% ruim boven die van de totale chemische eindproducten. Voor de bestrijdingsmiddelen en overige chemische eindproducten ligt de groei in 2002 iets boven nul. Zeep daalt met bijna 6%.

De consumptie van chemische eindproducten is in 2002 in volume gestegen met 6%. Deze groei heeft gedurende het gehele jaar gelijkmatig plaatsgevonden.

De volumegroei van de uitvoer bedraagt in 2002 ruim +5%. De invoer is met 6% toegenomen. Evenals bij de consumptie is de groei bij de uit- en invoer gelijkmatig verdeeld over het jaar.

3.9 Rubber en kunststof: productiewaarde gelijk

In 2002 is de productiewaarde van de rubber- en kunststofindustrie ruim 1% hoger dan in 2001. De verbruikswaarde stijgt met ruim 2%, zodat de nominale toegevoegde waarde 1% lager uitkomt. Ondanks het herstel van de groei van de productiewaarde in de loop van 2002 verslechtert de groei van de nominale toege-

voegde waarde. Dit komt doordat de waardegroei van het verbruik harder oploopt. In het vierde kwartaal neemt de productiewaarde met ruim 2% toe, maar het verbruik met bijna 5%, hetgeen resulteert in een nominale toegevoegde waardedaling van bijna 3%. Dit kan worden verklaard door het verloop van de prijzen.

De afzetprijzen van de rubber- en kunststofindustrie zijn in 2002 ruim 1% lager. De gemiddelde prijs van het verbruik is gelijk gebleven. Binnen het jaar zijn de verschillen groter. Loopt de afzetprijzontwikkeling in alle kwartalen met 1% terug, de verbruiksprijs loopt op van -2% in het eerste kwartaal naar +2% in het vierde kwartaal. Deze ontwikkeling is in 2002 mede beïnvloed door de polymeren. De invoerprijs hiervan is in het eerste kwartaal nog met 8% gedaald, in het tweede kwartaal gelijk gebleven en in het derde en vierde kwartaal gestegen met 4%. Polymeren zijn belangrijke grondstoffen voor de rubber- en kunststofindustrie. Ook zijn de hogere verbruiksprijzen waarneembaar bij leveringen vanuit de zakelijke dienstverlening en de uitzendbureaus.

De reële toegevoegde waarde van de rubber- en kunststofindustrie neemt in 2002 met ruim 2% toe. Het uitvoervolume neemt toe met 9%, het invoervolume met 5%. De volumes van de uitvoer laten een oplopende groei zien van +4% in het eerste kwartaal naar +13% in het vierde. Voor de invoer zijn de volumestijgingen redelijk over het jaar verdeeld.

2003-I: Chemie opnieuw positieve uitschieter

De productiedaling in de industrie gaat voorbij aan de chemische industrie. De chemische industrie heeft in de maanden januari en februari van 2003 als een van de weinige branches in de industrie meer geproduceerd dan in de overeenkomstige periode van 2002. Het volume van de gemiddelde dagproductie ligt bijna 6% hoger. Ook in de afgelopen vier kwartalen was telkens sprake van een stijging. In 2002 steeg het productieniveau met 3,6%. Ten opzichte van het vierde kwartaal 2002 is in de periode januari-februari een seizoensgecorrigeerde productiestijging van 2,2% gemeten. Ook de orderontvangst is volgens de ondernemers in de periode januari-februari 2003 onder invloed van buitenlandse opdrachten toegenomen. De ondernemers verwachten in de periode maart tot en met mei 2003 een verdere toename van de bedrijvigheid. Ten aanzien van de orderontvangst zijn de ondernemers in de chemische industrie iets minder negatief gestemd. De index van de orderpositie komt met 98,0 punten (juni 2000=100) 1,3 punt hoger uit dan ultimo 2002, maar de positie wordt, evenals de voorraden, door de ondernemers onveranderd negatief beoordeeld.

2003-I: Sterke stijging prijzen chemische producten

In de maanden januari en februari van dit jaar liggen de afzetprijzen van chemische producten in vergelijking met dezelfde maanden vorig jaar gemiddeld 6,8% hoger. Ten opzichte van het vierde kwartaal vorig jaar bedraagt de prijsstijging 2,9%. Over heel 2002 daalden de prijzen met 5,3%. De stijging van de afzetprijzen was in januari en februari op de binnenlandse markt (10,5%) het grootst. Op de exportmarkt was de prijsstijging 5,5%. De grond- en hulpstoffen waren in de periode januari-februari 16,9% duurder dan in dezelfde periode een jaar eerder. Ten opzichte van het vierde kwartaal vorig jaar liggen de prijzen 6,5% hoger. In het jaar 2002 daalden de prijzen van grond- en hulpstoffen nog met 3,7%. De prijsontwikkelingen zijn voor grond- en hulpstoffen uit het binnenland en uit het buitenland nagenoeg even groot.

3.10 Metaalindustrie: productiewaarde gedaald

De productiewaarde van de metaalindustrie laat in 2002 een daling zien van ruim 3%. De daling begon in het tweede halfjaar

van 2001 en heeft zich in de eerste helft van 2002 voortgezet. In het eerste halfjaar daalde de productiewaarde met bijna 7%. In het tweede halfjaar heeft de productiewaarde zich enigszins hersteld. Het productievolume daalt in 2002 met bijna 4%. Voor de afzetprijzen is een stijging van 1% gemeten.

Binnen de metaalindustrie lopen de ontwikkelingen duidelijk uiteen. Zo daalt de toegevoegde waarde van de basismetaalindustrie (nominaal): bij de ferro-industrie is de daling, die is begonnen in het eerste kwartaal van 2001, in de eerste helft van het jaar met -26% doorgezet. In het tweede halfjaar slaat deze om in een stijging van +46%, waarmee voor geheel 2002 de ontwikkeling uitkomt op bijna +6%. De toegevoegde waarde binnen de non-ferro-industrie is in 2002 met 18% gedaald. Ook hier vindt er in de tweede helft van het jaar een verbetering plaats al is deze nog steeds negatief. De ontwikkeling van de metaalproductenindustrie is het gehele jaar constant (-2%).

Ruilvoet basismetaalindustrie licht verbeterd

De verbruiksprijzen binnen de metaalindustrie liggen in het jaar 2002 iets hoger dan in 2001. Voor de afzetprijzen is een stijging van bijna 1% waargenomen. Dit resulteert in een lichte verbetering van de ruilvoet, vooral in het tweede halfjaar. De onderliggende branches laten verschillende ontwikkelingen zien, die grotendeels verklaard kunnen worden door het uiteenlopende verloop van de afzet- en verbruiksprijzen. De afzetprijzen van de ferro-industrie zijn gedurende het jaar sterk gestegen. In het derde en vierde kwartaal met respectievelijk bijna 7% en 15% ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal een jaar eerder. De verbruiksprijzen bleven gelijk. Binnen de non-ferro-industrie komen de kwartaalontwikkelingen van de afzetprijzen steeds minder in de min. De verbruiksprijzen blijven constant op -2%. Het verbruik binnen de metaalproductenindustrie wordt echter steeds duurder. De ferro-industrie zet immers af tegen hogere prijzen. De metaalproductenindustrie heeft iets hogere afzetprijzen, maar deze blijven achter bij de verbruiksprijzen waardoor sprake is van een ruilvoetverslechtering in het vierde kwartaal.

3.11 Machine-industrie: productie gedaald

De productiewaarde van de machine-industrie is in 2002 bijna 2% lager uitgekomen dan in 2001. Ook de totale verbruikswaarde is gedaald, met ruim 2%. Daarmee blijft het gevormde inkomen (de totale toegevoegde waarde) vrijwel op het niveau van 2001.

De machine-industrie profiteert in 2002 van een lichte ruilvoetverbetering. Deze loopt van het eerste kwartaal tot en met het vierde wel iets terug. In 2002 zijn de afzetprijzen in het eerste kwartaal met bijna 2% gestegen ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal een jaar eerder. Deze stijging zakt terug tot bijna 1% in

het vierde kwartaal. De prijsontwikkeling van het verbruik schommelt alle kwartalen rond de +1%.

Het productievolume van de machine-industrie is in 2002 ruim 3% kleiner. Ook in 2001 daalde het volume. De daling ingezet in het tweede halfjaar van 2001 heeft zich in alle kwartalen van 2002 voortgezet.

Het volume van de investeringen in producten uit de machine-industrie (machines en onderdelen van machines) is in 2002 gelijk gebleven aan 2001. In 2002 zijn in het eerste half van het jaar enkele grote, incidentele investeringsprojecten in gebruik genomen. Zonder deze projecten is het volume van de investeringen met 7% in 2002 gedaald. In het vierde kwartaal is het volume, inclusief de grote incidentele investeringsprojecten, met bijna 10% gedaald. Zonder deze projecten daalde het volume met 6%.

De in- en uitvoer zijn in 2002 in volume met respectievelijk 4% en 2% gedaald. Zowel voor de in- als de uitvoer is in het eerste halfjaar een ruim lager groepercentage gemeten. In het eerste halfjaar daalde het invoervolume met 7%, in het tweede halfjaar met 1%. Het uitvoervolume is in het eerste halfjaar met 5% gedaald. In het derde en vierde kwartaal is dit met 1% toegenomen.

3.12 Elektrotechniek: 2002 slecht jaar

De productiewaarde van de elektrotechnische industrie is 10% lager uitgekomen in 2002. De negatieve ontwikkelingen die in het derde en vierde kwartaal van 2001 begon, heeft zich in alle kwartalen van 2002 voortgezet. De dalende productiewaarde kan voornamelijk worden toegerekend aan het volume dat in 2002 gemiddeld met bijna 11% is afgenomen.

De nominale toegevoegde waarde voor 2002 is met bijna 13% gedaald. Ook hier vindt de daling in alle kwartalen plaats. De verbruiksprijs is in 2002 bijna 1% hoger ten opzichte van het voorgaande jaar, de productie blijft steken op een prijsstijging van ruim 1%. De hogere verbruiksprijs was voornamelijk waarneembaar bij leveringen vanuit de zakelijke dienstverlening, de computerservicebureaus en de uitzendbureaus.

Elektronica: kleine volumegroei

De gezinsconsumptie van computers, audio-, video- en telecommunicatieapparaten groeit in 2002 met bijna 3%. Dit is vooral in het tweede en derde kwartaal gerealiseerd.

Bij de uitvoer van elektronica is in het jaar 2002 een volumedaling van 10% waargenomen. In de loop van het jaar liep de uitvoerdaling terug van -17% in het eerste kwartaal naar -5% in het derde. In het vierde kwartaal viel de uitvoer echter weer terug naar -9%.

Staat 9
Toegevoegde waarde van de basismetaal- en metaalproductenindustrie

	Aandeel in 2002	Volume				Waarde					
		2002		2002		2002		2002			
		I	II	III	IV	I	II	III	IV		
	%	% mutatie t.o.v. zelfde periode van het voorgaande jaar									
Basismetaalindustrie (ferro)	15	1	1	-6	3	4	6	-28	-23	29	64
Basismetaalindustrie (non-ferro)	10	-7	-10	-8	-5	-3	-18	-31	-23	-12	-3
Metaalproductenindustrie	76	-4	-6	-4	-3	-3	-2	-3	-2	-1	-3
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	100	-4	-6	-5	-2	-2	-3	-10	-8	2	5

Staat 10

Toegevoegde waarde van de elektrotechnische industrie

	Aandeel in 2002	Volume				Waarde					
		2002		2002		2002		2002			
		I	II	III	IV	I	II	III	IV		
	%	% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar									
Kantoormachine- en computerindustrie	8	-16	-8	-5	-23	-28	-12	-2	-2	-18	-24
Overige elektrische apparatenindustrie	16	-16	-18	-20	-13	-13	-15	-15	-16	-13	-15
Audio- en video-apparatenindustrie	51	-16	-25	-19	-4	-13	-15	-24	-18	-2	-12
Medische en optische apparatenindustrie	25	-3	0	-2	-2	-9	-3	1	-2	-1	-10
Elektrotechnische industrie	100	-13	-16	-14	-7	-13	-11	-15	-12	-5	-13

Bij de invoer van elektronica is in 2002 een volumedaling gemeten van 5%. In tegenstelling tot de uitvoer zette het herstel van de invoer in de eerste drie kwartalen door in het vierde kwartaal. In het vierde kwartaal is de invoer zelfs met ruim 3% toegenomen.

3.13 Transportmiddelenindustrie: productie hoger

In 2002 daalt de productiewaarde van de transportmiddelenindustrie met 1%. De prijzen zijn in dezelfde periode met bijna 2% gestegen. Het productievolume is bijna 3% kleiner dan in 2001. De stijging van de toegevoegde waarde (+4%) wordt veroorzaakt door de onveranderde verbruiksprijzen. De productiewaarde is sterk gedaald in het eerste (-8%) en tweede kwartaal (-3%) van 2002. In het derde en vierde kwartaal is de productiewaarde met respectievelijk bijna 1% en bijna 6% toegenomen. De sterke stijging in het vierde kwartaal is het gevolg van de ruim 2% hogere afzetprijzen en het ruim 3% grotere productievolume in vergelijking met hetzelfde kwartaal van 2001. Omdat de prijzen van het verbruik in het vierde kwartaal minder hard stijgen dan de afzetprijzen is de nominale toegevoegde waarde bijna 11% hoger.

De auto-industrie vormt een groot deel van de transportmiddelenindustrie. In 2002 is de productiewaarde van de auto-industrie vrijwel onveranderd gebleven. De prijzen zijn met 1,6% gestegen. In vergelijking met 2001 is in 2002 het productievolume met bijna 2% gedaald. De productiewaarde is in het vierde kwartaal, ten opzichte van hetzelfde kwartaal van vorig jaar, met bijna 10% gestegen. Dit wordt veroorzaakt door de ruim 2% hogere prijzen en door het 7% hogere productievolume. De groei van het productievolume in het vierde kwartaal steekt gunstig af bij de ontwikkelingen in de eerste drie kwartalen.

De productiewaarde van de scheepsbouw en de overige transportmiddelen is in het jaar 2002 gedaald met respectievelijk 0,5% en bijna 5%. Hoewel de productiewaarde van de scheepsbouw in het vierde kwartaal met ruim 1% is gestegen, daalt die van de overige transportmiddelen in hetzelfde kwartaal met 2%. Dit heeft vooral te maken met de gestegen prijzen in de scheepsbouw. In het jaar 2002 zijn deze gemiddeld met 3,6% gestegen. In het vierde kwartaal komt de stijging van de prijzen in de scheepsbouw uit op 4,5%. In 2002 is het productievolume van de scheepsbouw 4% en in de overige transportmiddelenindustrie 5,5% kleiner dan in 2001.

In de scheepsbouw treedt een ruilvoetverbetering op omdat de prijsstijging van het verbruik achterblijft bij de stijging van de afzetprijzen. Ten opzichte van dezelfde periode in het voorafgaande jaar neemt de nominale toegevoegde waarde door deze ruilvoetverbetering toe met 9,3% in 2002 nam de nominale toegevoegde waarde in het vierde kwartaal met 14% toe. De nominale toegevoegde waarde van de overige transportmiddelenindustrie is ech-

ter gedaald door een verslechterde ruilvoet. Deze is voor het jaar 2002 en ook in het vierde kwartaal ongeveer 7% lager dan in de overeenkomstige perioden van het voorafgaande jaar.

2003-I: Metaal: lagere productie

De metaalindustrie neemt met ongeveer eenderde van de totale industriële productie een groot deel van de productiedaling in de industrie voor zijn rekening. De gemiddelde dagproductie is in de maanden januari en februari 2003 met 2,7% afgenomen. De daling is kleiner dan in heel 2002, toen een productieafname van ruim 6,5% werd gerealiseerd. Ten opzichte van het vierde kwartaal van 2002 ligt de voor seizoen gecorrigeerde productie 0,9% lager. Uit de Conjunctuurtest volgt dat de ondernemers, met name door toedoen van buitenlandse vraag, in februari een forse toename van de orderontvangst hebben geconstateerd. Ten aanzien van de bedrijvigheid in de periode van maart tot en met mei 2003 zijn de ondernemers dan ook positief gestemd.

De orderpositie is ten opzichte van ultimo 2002, toen het laagste punt sinds 1989 werd bereikt, met 0,7 punten licht gestegen naar 90,6. Over de huidige orderpositie en orderontvangst zijn de ondernemers echter nog steeds negatief gestemd. Over de voorraden gereed product zijn de ondernemers in de metaalindustrie zelfs iets pessimistischer dan vorig jaar.

2003-I: Afzetprijzen metaalproducten hoger

De afzetprijzen van metaalproducten liggen in de maanden januari en februari van dit jaar gemiddeld 1,6% hoger dan in dezelfde maanden van 2001. Vergeleken met het vierde kwartaal van vorig jaar zijn de prijzen 0,5% hoger. In 2002 lagen de prijzen 0,7% hoger dan in 2001. De prijzen van grond- en hulpstoffen liggen in januari-februari gemiddeld 1,9% hoger dan in de vergelijkbare periode een jaar eerder. Dit is het gevolg van lagere importprijzen (-0,6%) en hogere binnenlandse prijzen (+5,2%). Ten opzichte van het vierde kwartaal 2002 zijn de prijzen van grond- en hulpstoffen 0,7% gestegen.

3.14 Bouwnijverheid: sterke daling productie

In 2002 is de productiewaarde van de bouwnijverheid met ruim 1% gestegen. De groei van de productiewaarde in de eerste drie kwartalen is in het vierde kwartaal omgeslagen in een daling van bijna 5%. De prijzen in de bouwnijverheid zijn in het jaar 2002 gemiddeld bijna 4% hoger. In het vierde kwartaal zijn de prijzen met 3,5% gestegen. De prijzen van het verbruik lopen minder hard op (+2,5%). Hierdoor stijgt de waarde van de productie harder dan die van het verbruik. Dit zorgt in het jaar 2002 voor een toename

van de nominale toegevoegde waarde met ruim 4%. Ten opzichte van dezelfde periode van vorig jaar, is in het vierde kwartaal de nominale toegevoegde waarde met bijna 2% gedaald. Het productievolume is in het vierde kwartaal 8% kleiner dan in hetzelfde kwartaal van 2001.

In het jaar 2002 is ten opzichte van 2001 de productiewaarde van de burgerlijke- en utiliteitsbouw met ruim 1% toegenomen. De prijzen zijn in hetzelfde jaar met ruim 4% gestegen en het productievolume is bijna 6% kleiner dan in 2001. In de eerste drie kwartalen was er nog sprake van een stijging van de productiewaarde. In het vierde kwartaal is deze stijging omgeslagen in een daling. De productiewaarde is met ruim 4% afgenomen en de prijzen zijn 2% hoger. Het productievolume van de burgerlijke- en utiliteitsbouw is in het vierde kwartaal maar liefst bijna 8% kleiner dan in hetzelfde kwartaal van vorig jaar.

In 2002 is de productiewaarde van de grond-, weg- en waterbouw met bijna 1% toegenomen. De prijzen zijn met 2,5% gestegen. Het productievolume is bijna 2% kleiner dan in het jaar 2001. Ook bij de grond-, weg- en waterbouw hadden de eerste drie kwartalen nog een positieve ontwikkeling. De productiewaarde is in het vierde kwartaal met ruim 7% gedaald. De prijzen zijn met 4% gestegen en het productievolume is bijna 9% kleiner dan in hetzelfde kwartaal van 2001. De dalingen in het vierde kwartaal worden mede veroorzaakt door afnemende bouworders en door meer vorstverlet dan gemiddeld.

De slechte ontwikkelingen in de bouwnijverheid zorgen ook voor een daling van het aantal openstaande vacatures. Het aantal vacatures liep van het tweede op het derde kwartaal al sterk terug van 14 000 naar 7 000. In het vierde kwartaal is het aantal openstaande vacatures op het lage niveau van 7 000 gebleven. In het jaar 2001 is dit aantal nooit lager dan 14 500 geweest. In de eerste helft van 2001 waren er zelfs ongeveer 20 000 vacatures.

3.15 Handel en reparatie: ontwikkelingen lopen uiteen

De productiewaarde van de handel en reparatie is in 2002 1,9% hoger dan in 2001. De resultaten van de onderliggende branches lopen uiteen. De prestaties van de groothandel blijven duidelijk achter, want de productiewaarde daalt met 1%. Hieruit blijkt de sterke afhankelijkheid van de groothandel met de buitenlandse handel, die in 2002 sterk is teruggelopen. De detailhandel doet het veel beter, want de productiewaarde van deze branche is in 2002 gegroeid met ruim 7%. De reparatiebedrijven presteren met een productiegroei van ongeveer 3% iets beter dan gemiddeld. In de loop van het jaar tonen de resultaten bij de groothandel enige verbetering, terwijl die van de detailhandel iets teruglopen. De ontwikkelingen van productie en verbruik zijn voor de drie branches eveneens verschillend. Door de gunstige ruilvoet blijven bij de reparatiebedrijven de kosten achter bij de omzet, waardoor de nominale toegevoegde waarde met bijna 5% stijgt. Bij de groothandel verslechtert de ruilvoet, waardoor de daling van de nominale toegevoegde waarde (-2%) die van de productiewaarde overtreft. De detailhandel profiteert daarentegen van ruimere marges, hetgeen tot uitdrukking komt in een 10% hogere nominale toegevoegde waarde.

De reële toegevoegde waarde van de handel en reparatie loopt in 2002 terug met 0,9%. In 2001 was nog een bescheiden groei van 0,2% gerealiseerd. Alleen de detailhandel kan iets groeien: het volume van de marges is 0,6% groter. Het omzetvolume van de detailhandel is in 2002 0,4% kleiner dan in 2001. Dat is de eerste daling sinds 1994. Deze daling komt geheel voor rekening van winkels in non-foodartikelen (-0,9%). De winkels in voedingsmiddelen hebben in 2002 een volumegroei geboekt van 0,9%. De reële toegevoegde waarde van de reparatiebedrijven (-0,9%) en de groothandel (-1,6%) is kleiner dan in 2001.

Autoverkoop in 2002 verder gedaald

Veruit het belangrijkste onderdeel van de reparatiebedrijven betreft de autobranche, die zowel de handel in als de reparatie van auto's, motorfietsen en onderdelen en accessoires omvat. In totaal zijn er in 2002, volgens cijfers van de RAI, ruim 510 duizend nieuwe personenauto's verkocht. Dat zijn er 3,7%, 20 duizend, minder dan in 2001. In 2001 nam het aantal verkochte personenauto's nog met 11% af tot 530 duizend. In 1999 en in 2000 werden extreem veel nieuwe personenauto's verkocht, respectievelijk 611 en 600 duizend terwijl het lange termijn gemiddelde rond de 500 duizend ligt. In 2001 waren het vooral de particuliere verkopen die terugvielen terwijl het in 2002 de zakelijke verkopen zijn die achterblijven. In de particuliere markt neemt het aantal verkochte personenauto's toe met ruim 8% en de omzet met 11%. De zakelijke verkopen nemen af met 14% en de omzet met 9%. In totaal is de omzet van nieuwe personenauto's in 2002 met 1,2% gedaald tot 10,8 miljard euro. De gemiddelde prijs is in 2002 met circa 2,5% toegenomen.

Autoverkoop in vierde kwartaal hoger

In het vierde kwartaal van 2002 zijn 101 duizend nieuwe personenauto's verkocht, waarvan 60 duizend privé en 41 duizend zakelijk. Dit is een toename van 11,6% ten opzichte van het vierde kwartaal van 2001. Onder invloed van het afschaffen per 1 januari 2003 van de energiepemie op zuinige auto's zijn er 38% (voor particulier gebruik 16 500 stuks) meer personenauto's verkocht. De zakelijke verkopen stonden in het vierde kwartaal, net als in de overige kwartalen van 2002, onder druk. Het aantal verkochte personenauto's daalde hier met 13% (6 000 stuks). De omzet in het vierde kwartaal van 2002 is met 8% afgenomen tot bijna 2 miljard euro. De gemiddelde prijs (unit value) per auto bedraagt 19,6 duizend euro, ruim 3% minder dan in het vierde kwartaal van 2001. De gemiddelde prijs daalt in het privé segment met 2,5% naar 16,5 duizend euro (als anticipatie op het wegvallen van de premie). In het zakelijk segment komt de gemiddelde prijs uit op 24,1 duizend euro, bijna 3,5% hoger dan in het vierde kwartaal van 2001.

3.16 Horeca: sterk oplopende prijzen in 2002

De omzet van de horeca is in 2002 met 3,4% toegenomen ten opzichte van 2001. Dit is vooral te danken aan de prijsverhogingen die zijn doorgevoerd. Gemiddeld ligt het prijsniveau 6,6% hoger in 2002 dan in 2001. Door een betere ruilvoet groeit de waarde van het gevormde inkomen in 2002 met 8%. Door de hoge prijsontwikkeling is het volume van de toegevoegde waarde in 2002 echter met bijna 3% gedaald ten opzichte van 2001. In 2001 en 2000 bedroeg deze mutatie respectievelijk -1,3% en +3,1%. Het arbeidsvolume is over 2002 met 0,2% afgenomen. De omzet van de horeca is in het vierde kwartaal van 2002 met 1,8% toegenomen ten opzichte van het vierde kwartaal van 2001, vooral als gevolg van de prijsverhogingen. Gemiddeld ligt het prijsniveau in het vierde kwartaal van 2002 bijna 7,5% hoger dan een jaar eerder. In de horeca is er al vanaf begin 2001 sprake van oplopende prijzen. In het jaar 2001 waren de prijzen in de horeca gemiddeld al met een kleine 6% gestegen. Uit het voorgaande volgt dat het volume van de omzet in het vierde kwartaal met 4% is afgenomen. Door een positieve ruilvoetontwikkeling groeit het gevormde inkomen met ongeveer 5,5%. De reële toegevoegde waarde is in het vierde kwartaal ruim 4% kleiner, mede als gevolg van de genoemde prijsontwikkeling. Ook het arbeidsvolume is over deze periode afgenomen en wel met 0,8%.

3.17 Financiële instellingen: groei negatief

Het vierde kwartaal is een slecht kwartaal gebleken voor de financiële instellingen. De toegevoegde waarde in reële termen is

gedaald met 2,3% ten opzichte van het vierde kwartaal van 2001. De financiële instellingen hebben daarmee in het vierde kwartaal voor -0,2 procentpunt bijgedragen aan de volumegroei van het BBP. Bij de banken is bij provisie en rentemarge een volumedaling te zien. Het volume van de provisies daalt zelfs met 12,7%. De nominale toegevoegde waarde van de financiële instellingen is 2,6% hoger ten opzichte van het vierde kwartaal 2001. Dit is vrijwel even veel als de nominale groei in het derde kwartaal, maar een stuk minder dan de nominale groei in de eerste helft van het jaar.

Gedurende de laatste twee jaar toonden zes van de acht kwartalen een negatieve volumegroei van de toegevoegde waarde. De laatste twee jaren zijn dan ook mager gebleken voor de financiële instellingen. Terwijl bij de banken in 2001 de volumegroei van de rentemarge nog op peil bleef en alleen de provisies sterk daalden, daalden in 2002 zowel de rentemarge als de provisies.

Een positieve ontwikkeling in het vierde kwartaal voor de banken is de sterke stijging van het consumptief krediet met 9,0% in vergelijking met het vierde kwartaal 2001. Tegelijkertijd zijn, evenals in de vorige kwartalen van 2002, ook de spaartegoeden weer sterk gegroeid. De stijging van de spaartegoeden toont de algehele onzekerheid in de economie maar de stijging van het consumptief krediet in het vierde kwartaal is misschien een eerste teken van een ommekeer in het vertrouwen.

Na de korte opleving van de hypotheekmarkt in de eerste helft van 2002 volgde een krimp in het derde kwartaal, die zich in het vierde kwartaal heeft doorgezet. Zowel het aantal uitstaande hypotheeklen als de waarde van nieuwe hypotheeklen daalt, ondanks de daling van de hypotheekrente in het vierde kwartaal. Met name de daling van de reële waarde van nieuwe hypotheeklen is een sterke verandering met vorig jaar toen de reële waarde van de nieuwe hypotheeklen elk kwartaal sterk steeg. Ondanks de laatste twee kwartalen van 2002 was er voor het gehele jaar 2002 nog een kleine volumestijging te zien op de hypotheekmarkt.

3.18 2002 moeilijk jaar voor de uitzendbranche

De productiewaarde van de uitzendbureaus is in 2002 0,3% hoger dan in 2001. Ook het verbruik groeit met 0,3%, zodat de waarde van het gevormde inkomen een zelfde mutatie laat zien. De prijsstijging van circa 3% ging samen met een daling van het volume met 2,5% (-0,5% in 2001). Voor de uitzendbureaus, met een aandeel van circa 70% in de productiewaarde van de totale branche, is in deze raming een voorlopig cijfer over de omzetonwikkeling in het derde en vierde kwartaal van 2002 opgenomen.

Minder omzet in het vierde kwartaal

In het vierde kwartaal van 2002 is de productiewaarde van de uitzendbureaus en dergelijke 0,6% lager dan in het vierde kwartaal van 2001. De waarde van het gevormde inkomen neemt met 0,7% af. Gegeven een prijsstijging van ruim 3% is het volume van zowel de productie als de toegevoegde waarde met 3% afgenomen.

Krimp arbeidsvolume

De uitzendbureaus en dergelijke hebben een aandeel van 6,2% in het totale arbeidsvolume van werknemers in Nederland. Het aandeel in de totale loonsom bedraagt 3,7%. In 2002 daalt het arbeidsvolume in deze branche met 4,1%, terwijl het arbeidsvolume van de totale Nederlandse economie nog met 0,6% groeit (-0,1% in het vierde kwartaal van 2002). Ook de loonsom van de branche blijft met een ontwikkeling van 1,9% achter op de mutatie van de totale loonsom met 5,8% (4,2% in het vierde kwartaal van

2002). De krimp van het arbeidsvolume in de branche is vooral het gevolg van de afnemende bedrijvigheid bij uitzendbureaus.

3.19 Minder reële groei bij zakelijke dienstverleners

De productiewaarde van de zakelijke dienstverlening groeit in 2002 met 3,7%. Over het jaar 2001 bedroeg deze mutatie nog 7%. De branche omvat met name de verhuur van roerende goederen, computerservicebureaus, speur- en ontwikkelingswerk, juridische en economische dienstverlening, architecten- en ingenieursbureaus en reclamebureaus. Het gevormde inkomen groeit met 4,2%. De prijs van de productiewaarde stijgt met 3,6% en dat betekent dat er in 2002 per saldo voor de toegevoegde waarde een volumegroei resteert van 0,1% die duidelijk lager ligt dan in 2001 (+3,9%).

Krimp omzetvolume in vierde kwartaal

De productiewaarde van de zakelijke dienstverlening is in het vierde kwartaal van 2002 met 3,4% toegenomen. Het gevormde inkomen groeit in het vierde kwartaal met 4%. Gegeven een prijsstijging van 5% is het volume van zowel de productie als de toegevoegde waarde met 0,6% afgenomen.

Het arbeidsvolume in de totale branche is in het vierde kwartaal 0,7% kleiner in het vierde kwartaal van 2002 (-0,1% voor de totale Nederlandse economie). De eerste drie kwartalen van 2002 lieten nog een bescheiden doch afnemende groei zien (van +3,6% naar +0,5%). De overige zakelijke dienstverlening heeft een aandeel van 9,5% in het totale arbeidsvolume van werknemers en ruim 11,5% in de totale loonsom. De loonsom muteert in het vierde kwartaal met 4,3%, terwijl voor de totale Nederlandse economie een stijging van 4,2% is gemeten. Over het jaar 2002 is het arbeidsvolume in de overige zakelijke dienstverlening met 1,1% toegenomen terwijl de loonsom hier met 6,1% gemuteerd is.

2003-1: groeiende omzet verwacht

De ondernemers in de zakelijke dienstverlening beoordelen in het eerste kwartaal van 2003 hun orderontvangst onveranderd negatief. Wel verwachten zij in de komende maanden een toename van de omzet en opdrachten, zo blijkt uit de uitkomsten van de Conjunctuurtest. Een oorzaak van de verwachte omzettoename is dat een op de vier ondernemers een tariefstijging voorziet in het tweede kwartaal van 2003. Dit geldt echter niet voor de ICT-branche waar volgens de ondernemers de tarieven gelijk zullen blijven. Met name in de branche verhuur van roerende goederen, maar ook bij de computerservice-informatietechnologiebureau's, wordt in het eerste kwartaal van 2003 een toename van omzet en opdrachten verwacht. De ondernemers verwachten tevens een verdere daling van het aantal werknemers in het eerste kwartaal van 2003. Dit is vooral het geval in de branche van de computerservice- en informatietechnologiebureau's waar, net als in het vierde kwartaal van 2002, ruim de helft van de ondernemers verwacht te moeten snijden in het personeelsbestand.

3.20 Groei overheid overtreft de groei BBP

In het jaar 2002 is de volumegroei van de toegevoegde waarde bij de bedrijfstak overheid (2,7%) beduidend groter dan de toename bij alle bedrijfstakken samen. Ook in 2001 was dit het geval met groeipercentages van 2,1% voor de overheid en 1,4% voor de totale economie. Dat de overheid beter presteerde dan de andere bedrijfstakken kwam voor het laatst in het begin van de jaren negentig voor. Dit was eveneens een periode waarin de economie in zwaar weer raakte met een daling van de groei van 4,1% in

1990 naar 0,8% in 1993. Bij de overheid nam de groei van de toegevoegde waarde in die jaren toe van 1,5% naar 2,1%. In jaren met afnemende economische groei heeft de overheid blijkbaar een dempend effect op de dip.

In tegenstelling tot het begin van de jaren negentig, toen de groei bij de overheid met een min of meer gelijkblijvend arbeidsvolume plaatsvond, is in 2001 het goede presteren van de bedrijfstak overheid vooral te danken aan het aantrekken van de werkgelegenheid. Het arbeidsvolume stijgt in 2002 met 3,1%, terwijl dit volume in 2001 reeds met 3,2% en in 2000 met 1,5% was toegenomen. Alle onderdelen van de overheid kennen in 2002 een groei van de werkgelegenheid. Bij het overheidsbestuur (3,5%) en het gesubsidieerd onderwijs (2,9%) stijgt het arbeidsvolume in 2002. Ook in 2001 was de werkgelegenheidsgroei hier hoog met respectievelijk 3,3% en 3,2%. Ook bij defensie trekt de werkgelegenheid voor het eerst sinds het derde kwartaal van 1999 weer aan met een stijging van 1,7%. In 2001 was hier nog sprake van een krimpend arbeidsvolume.

3.21 Sterke groei zorg

De productiewaarde van de zorg en overige dienstverlening (dit is de medische- en maatschappelijke zorg, cultuur en recreatie en de overige op de consument gerichte dienstverlening) is in 2002 met 8,9% toegenomen. In het vierde kwartaal van 2002 bedraagt deze mutatie eveneens 8,9%. Na correctie voor een prijsmutatie van 6,3% is het volume van de productie in het vierde kwartaal 2,4% groter dan in het overeenkomstige kwartaal van 2001. De prijsmutatie voor het jaar 2002 bedraagt 5,2% zodat het productievolume hier met 3,5% is toegenomen.

Recordgroei arbeidsvolume

De gezondheidszorg en overige dienstverlening heeft een aandeel van 14,5% in het totale arbeidsvolume van werknemers en van 13% in de totale loonsom. Het arbeidsvolume van de zorg is in 2002 met 4% toegenomen. Een dergelijke werkgelegenheidsgroei heeft zich lange tijd niet voorgedaan. De zorg is de bedrijfstak met de hoogste groei van alle bedrijfstakken in 2002. In het vierde kwartaal neemt het arbeidsvolume met 3,8% toe. De loonsom van de zorg muteert in 2002 met 8,7% en in het vierde kwartaal met 8,9%, waarbij deze mutatie voor het totaal van de Nederlandse economie respectievelijk 5,8 en 4,2% bedraagt.

4. Prijzen en lonen

De prijsstijging van het BBP is in het jaar 2002 uitgekomen op 3,2%. Dit is duidelijk lager dan de voorgaande jaren, maar in de laatste kwartalen loopt de prijsstijging van het BBP weer licht op. De inflatie, afgemeten aan de consumentenprijsindexstijging, is aan het dalen ten opzichte van het jaar ervoor. De cao-loonstijging over 2002 bedroeg 3,7%. Daarmee zijn de snelle contractloonsstijgingen van 2001 voorbij.

4.1 Afzetprijzen industrie stijgen weer

In het vierde kwartaal van 2002 laten de afzetprijzen van de Nederlandse industrieproducten voor het eerst sinds het tweede kwartaal van 2001 een duidelijke stijging zien. Het prijsniveau ligt 3,4% hoger dan in dezelfde periode een jaar eerder. In de eerste drie kwartalen van 2002 lagen de afzetprijzen nog gemiddeld 2,4% lager dan een jaar eerder.

De prijzen van verbruikte grondstoffen en dergelijke laten een stijging zien van 4,5% ten opzichte van het vierde kwartaal van 2001. Ook hier is sprake van een omslag: in de eerste drie kwartalen van 2002 was nog sprake van een daling met 3,9%.

Het feit dat de verbruiksprijzen sterker stijgen dan de afzetprijzen betekent dat de ruilvoet van de industrie verslechtert. In de vijf voorgaande kwartalen was nog sprake van een ruilvoetverbetering.

Zowel bij de afzet- als bij de verbruiksprijzen speelt de prijsontwikkeling van ruwe aardolie en aardolieproducten een belangrijke rol. Sinds september 2002 liggen de prijzen hiervan (fors) hoger dan een jaar eerder. Dit hangt onder andere samen met de gevolgen van de staking in de olie-industrie in Venezuela en de oplopende spanningen rondom Irak.

De ruilvoetverslechtering lijkt in het eerste kwartaal van 2003 door te zetten. In de periode januari/februari liggen de afzetprijzen 6,4% hoger dan een jaar eerder. De verbruiksprijzen zijn met 9,4% harder gestegen.

4.2 CPI daalt onder prijsstijging BBP

In het vierde kwartaal van 2002 laat de consumentenprijsindex (CPI, basis 2000=100) een stijging van 3,0% zien ten opzichte van een jaar eerder. Daarmee is het tempo van de prijsstijgingen opnieuw teruggelopen. Deze daling zet bovendien door in het eerste kwartaal van 2003, waarin de inflatie uitkomt op 2,7%.

De stijging van de consumentenprijzen ligt in het vierde kwartaal voor de tweede opeenvolgende keer in 2002 onder de prijsstijging van het bruto binnenlands product (3,3%). Dit verschil wordt veroorzaakt door de samenstelling van het pakket van goederen en diensten dat gebruikt wordt om de CPI te berekenen. De prijsontwikkeling van de invoer, de overheidsbestedingen, de investeringen en de export spelen hierbij geen rol, terwijl die in de prijsstijging van het BBP wel meetellen.

De inflatie loopt in Nederland wat sneller terug dan in de meeste andere landen van de Europese Unie. In het vierde kwartaal ligt het Nederlandse inflatiecijfer volgens de Europees geharmoniseerde definitie nog steeds boven het gemiddelde van de EU en van de EMU. In het derde kwartaal van 2001 was het verschil het grootst; dit is duidelijk kleiner geworden in de loop van 2002.

4.3 Cao-loonstijging blijft gematigd

In het vierde kwartaal van 2002 is het cao-loon met gemiddeld 3,5 procent gestegen ten opzichte van het vierde kwartaal van

2001. Dit is berekend aan de hand van het definitieve indexcijfer van het cao-loon per maand inclusief bijzondere beloningen (van maart 2003). Vergeleken met 2001 is het cao-loon voor het gehele jaar 2002 met gemiddeld 3,7 procent gestegen.

Omdat ongeveer driekwart van alle werknemers onder een cao valt, biedt het cao-loon per maand een belangrijke indicatie van de loonontwikkeling van alle werknemers. Onder bijzondere beloningen worden begrepen de incidentele of regelmatig betaalde bijzondere beloningen die in cao's of wettelijk bindend zijn voorgeschreven, zoals de vakantietoeslag en eindejaarsuitkering.

De snelle stijgingen van het contractloon in 2001 zijn voorbij. In 2001 bedroeg de stijging van het cao-loon in het vierde kwartaal vergeleken met 2000 nog 4,9 procent en over het gehele jaar 4,8 procent. Daarmee is de stijging van het cao-loon in het vierde kwartaal van 2002 1,4 procentpunt en het jaarcijfer 1,1 procentpunt lager uitgekomen dan in 2001.

Zonder de bijzondere beloningen erbij te betrekken, is de totale loonstijging 3,5 procent in 2002. Een deel van de loonstijging is dus het gevolg van een toename van de bijzondere beloningen.

In 2002 is er sprake van verschillen in cao-loonstijging tussen de diverse bedrijfstakken en sectoren. In de particuliere bedrijven, bij de overheid en in de gesubsidieerde sector is in het vierde kwartaal van 2002 een stijging van respectievelijk 3,3 procent, 3,8 procent en 4,4 procent gemeten. Voor geheel 2002 is de loonstijging voor deze drie cao-sectoren respectievelijk 3,6 procent, 4,2 procent en 4,3 procent geweest.

In de gezondheids- en welzijnszorg zijn de hoogste cao-loonstijgingen waargenomen (4,5 procent), gevolgd door de energie- en waterleidingbedrijven (4,4 procent), de bouwnijverheid en de financiële instellingen (beide 4,2 procent). In de zakelijke dienstverlening zijn de werknemers er het minst op vooruit gegaan (3,1 procent), gevolgd door de horeca met 3,2 procent en vervoer en communicatie (3,3 procent).

4.4 Prijsontwikkelingen kwartaalrekeningen

De prijs van het BBP is het afgelopen jaar met 3,2% gestegen. In het vierde kwartaal was dit 3,3%. Het BBP kan bijvoorbeeld worden berekend door de in het binnenland gevormde inkomens bij elkaar op te tellen. Dit is hetzelfde als het verschil tussen de bruto productie en het verbruik van de Nederlandse bedrijfstakken. De verbruiksprijzen stegen met 1,5%. De afzetprijzen stegen duidelijk sneller, met 2,3%. Dit gecombineerd wijst op een margeverbetering van de Nederlandse economie. Zowel de afzet- als de verbruiksprijzen laten in de loop van het jaar een duidelijk stijgende lijn zien. Zo lagen de afzetprijzen in het vierde kwartaal 3,3% hoger dan hetzelfde kwartaal een jaar eerder en de verbruiksprijzen 3,1% hoger.

Een andere manier om naar de BBP-stijging te kijken is vanuit de bestedingenkant. Het BBP is opgebouwd en wordt besteed aan investeringen, consumptie en uitvoer. Bij het uitvoeroverschot zien we een daling van 2,4% over het hele jaar 2002. Dit komt met name door forse dalingen in het begin van het jaar. In het vierde kwartaal stegen de prijzen van het uitvoeroverschot met 3,3%. Als we de prijzen van de invoer en de uitvoer afzonderlijk bekijken, zien we dat de ruilvoet van de Nederlandse economie licht verslechterde. De uitvoerprijzen daalden iets sterker dan de invoerprijzen. De prijzen van investeringen stegen met bijna 3% en laten een meer gelijkmatig beeld zien over het hele jaar. Bij de consumptie bedroeg de prijsstijging over 2002 3,7%. Ook hier is de stijging over de kwartalen gelijkmatig verdeeld.

Als we het BBP vanuit de bedrijfstakken bekijken, zien we de grootste prijsstijging bij de producenten van niet-commerciële diensten met 5,1%. Bij de producenten van commerciële diensten

was dit 3,8 %, bij de goederenproducenten slechts 1%. Dit laatste kwam voornamelijk door een daling met bijna 1% in het eerste kwartaal.

Staat 11
Prijsontwikkeling bruto binnenlands product naar componenten

	2002	2002			
		I	II	III	IV
<i>% prijsverandering t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar</i>					
Bruto binnenlands product	3,2	3,0	3,0	3,4	3,3
Bestedingen					
Consumptie	3,7	4,0	3,6	3,6	3,6
Investerings (incl. voorraden)	2,9	3,5	3,2	2,7	2,3
Uitvoeroverschot	-2,4	-9,5	-7,2	4,0	3,3
Toegevoegde waarde	3,3	3,2	3,1	3,5	3,5
Afzet	2,3	1,6	2,0	2,5	3,3
Verbruik	1,5	0,3	1,0	1,5	3,1
Bedrijfstakken					
Goederenproducenten	2,5	-0,8	0,6	1,8	2,5
Producenten van commerciële diensten	3,4	4,7	3,6	3,5	3,4
Producenten van niet-commerciële diensten	5,0	5,2	5,1	5,3	5,0

5. Inkomen en arbeid

De groei van het aantal banen is in het vierde kwartaal van 2002 sterk afgenomen tot slechts 0,6%. In arbeidsjaren is nu zelfs sprake van een daling. De loonkostenstijging per arbeidsjaar is teruggelopen tot 4,4%. In het vierde kwartaal van 2002 is de waarde van het BBP gedaald tot 3,5%. In het derde kwartaal was deze nog 4,2%. Ook voor heel 2002 komt de waarde van het BBP uit op 3,5%. De stijging van de loonsom voor werknemers is in het vierde kwartaal verder gedaald tot 4,3% (derde kwartaal 4,9%). De jaarstijging bedraagt 5,3%. Het BBP groeit in 2002 minder dan de betaalde loonsomstijging. Hierdoor is de groei van het ondernemersinkomen 2,7% lager dan die van het BBP.

Forse banengroei bij overheid en zorg

In het vierde kwartaal van 2002 is het aantal banen van werknemers 43 duizend hoger dan in het vierde kwartaal van 2001. De stijging is het saldo van twee sterk uiteenlopende ontwikkelingen. Bij de zorg, de overheid en het onderwijs is het aantal banen met 103 duizend toegenomen, terwijl in het bedrijfsleven het aantal met 60 duizend is gedaald.

Als de werkgelegenheid wordt gemeten in arbeidsjaren, of voltijd-banen, dan is er voor het eerst sinds 1994 sprake van een daling (-0,1%). In 2000 en 2001 steeg het aantal arbeidsjaren van werknemers nog met 2,1%. In arbeidsjaren loopt de werkgelegenheids-groei dus sneller terug dan in banen. Dit komt voor een belangrijk deel door de toename van de werkgelegenheid in de zorg waar relatief veel in deeltijd wordt gewerkt.

Met deze ontwikkeling volgt de werkgelegenheid de economie, waarvan de groei al in de loop van 2001 sterk is teruggevallen.

De banengroei in het vierde kwartaal van 2002 komt geheel voor rekening van zorg en overheid. In de zorg en overige kwartaire dienstverlening zijn er in een jaar tijd 66 duizend banen bijgekomen en bij de overheid en het onderwijs 37 duizend. Dit komt overeen met een groei bij de overheid van 4,0% en in de zorg zelfs van 5,0%. In deze sectoren zijn dergelijke groeitempo's de afgelopen decennia niet voorgekomen.

Minder banen in industrie en zakelijke dienstverlening

Het bedrijfsleven, alle bedrijven minus overheid en zorg, telde 60 duizend banen minder dan in het laatste kwartaal van 2001. De grootste daling vond plaats in de industrie, waar vorig jaar 28 duizend banen zijn geschrapt, een daling van 2,6%. In de financiële en zakelijke dienstverlening verdwenen 21 duizend banen, vooral bij banken, computerservicebureaus en uitzendbureaus. Ook in de bouwnijverheid en bij vervoer en communicatie is na een jarenlange groei van het aantal banen sprake van een daling. In de handel, horeca en reparatie is er met 4 duizend nieuwe banen nog wel enige groei, maar duidelijk minder dan voorheen.

zenden banen zijn geschrapt, een daling van 2,6%. In de financiële en zakelijke dienstverlening verdwenen 21 duizend banen, vooral bij banken, computerservicebureaus en uitzendbureaus. Ook in de bouwnijverheid en bij vervoer en communicatie is na een jarenlange groei van het aantal banen sprake van een daling. In de handel, horeca en reparatie is er met 4 duizend nieuwe banen nog wel enige groei, maar duidelijk minder dan voorheen.

Meer banen voor vrouwen, minder voor mannen

De groei van het totaal aantal banen is in het vierde kwartaal teruggevallen naar 0,6%. Dat is de laagste groei sinds 1994. Zowel bij mannen als bij vrouwen is de banengroei in de loop van 2002 sterk vertraagd. Het aantal banen van vrouwen is in het vierde kwartaal van 2002 nog maar 1,5% hoger dan een jaar geleden. Het aantal banen van mannen daalde zelfs licht.

Eerder meldde het CBS al dat de stijging van de werkloosheid geconcentreerd is bij mannen. Dit verschil in ontwikkeling tussen mannen en vrouwen hangt sterk samen met de sterke groei van de werkgelegenheid in zorg en onderwijs. Dit zijn bedrijfstakken waar het merendeel van de banen door vrouwen wordt bezet. Vooral de banengroei in het onderwijs is opvallend. Sinds 1970 is een dusdanig hoge groei niet meer voorgekomen.

Gemeten in voltijd-banen is de bedrijfstak zorg en overige kwartaire dienstverlening met 910 duizend banen voor het eerst een grotere verschafter van werkgelegenheid dan de industrie (met in het vierde kwartaal 905 duizend banen). Het merendeel van die banen bevindt zich in de gezondheids- en welzijnzorg. De toenemende werkgelegenheid in onderwijs en zorg heeft in het voordeel van vrouwen gewerkt.

Loonkosten minder gestegen in vierde kwartaal

De loonkosten per arbeidsjaar (in de gehele economie) nemen in het vierde kwartaal toe met gemiddeld 4,4%. Deze stijging is iets lager dan in het voorgaande kwartaal. In 2002 als geheel namen de loonkosten per arbeidsjaar met 4,6% toe. De loonkosten per arbeidsjaar worden omschreven als de lonen (contractloon en incidenteel loon samen) en de sociale premies die voor rekening van de werkgever komen per voltijdequivalent werknemer.

De stijging van het contractloon (of cao-loon) is sterk afgenomen van 4,8% in 2001 naar 3,7% in 2002. In het vierde kwartaal bedroeg de toename 3,5%.

Staat 12
Arbeidsvolume en beloning van werknemers naar bedrijfstakken

	Arbeidsvolume van werknemers				Beloning van werknemers							
	2001	2002	2002		2001	2002	2002					
			I	II	III	IV	I	II	III	IV		
% mutatie t.o.v. zelfde periode van het voorgaande jaar												
BEDRIJFSTAKKEN (SBI 1993)												
Landbouw, bosbouw en visserij	2,7	0,8	3,1	1,1	-0,6	-0,3	8,2	5,9	6,7	7,0	4,4	5,3
Delfstoffenwinning	-3,7	0,1	0,1	2,0	-0,2	-1,3	2,3	6,0	4,4	7,2	6,6	5,9
Industrie	0,2	-2,0	-0,8	-1,7	-2,5	-2,9	4,9	2,7	3,5	3,4	2,5	1,4
Energie- en waterleidingbedrijven	-2,6	-1,0	-1,1	0,1	-0,9	-1,9	2,4	3,1	3,4	3,8	3,0	2,0
Bouwnijverheid	1,9	-0,2	1,2	0,4	-0,6	-1,7	8,2	5,0	7,1	5,6	4,5	3,0
Handel, horeca en reparatie	2,3	0,6	1,4	0,8	0,3	0,1	6,8	5,1	6,2	5,7	4,4	3,9
Vervoer, opslag en communicatie	2,8	-0,4	1,2	0,0	-1,0	-1,6	8,0	4,4	5,9	5,2	3,6	3,1
Financiële en zakelijke dienstverlening	1,9	-1,0	0,1	-0,6	-1,3	-2,1	7,8	4,8	6,1	5,8	4,3	3,1
Overheid	2,8	3,1	2,9	3,0	3,3	3,4	8,5	6,4	6,2	6,1	6,5	6,8
Zorg en overige dienstverlening	3,9	4,0	4,4	4,0	3,7	3,8	7,9	8,7	8,3	9,0	8,5	9,0
Totaal	2,1	0,6	1,4	0,8	0,2	-0,1	7,3	5,3	6,0	5,8	4,9	4,3

De gemiddelde loonkostenstijging per arbeidsjaar (of per voltijd-baan) in het vierde kwartaal is het hoogst in de financiële en zakelijke dienstverlening (5,3%) en de landbouw; en het laagst bij de overheid (3,3%). De stijging van de loonkosten vertraagt in vrijwel alle bedrijfstakken. Vooral bij de overheid loopt de loonkostenstijging terug.

De loonkosten per (betaald) uur in de industrie en de commerciële dienstverlening samen (dus zonder de niet-commerciële dienstverlening) in de Eurozone zijn in het vierde kwartaal 3,7% hoger dan een jaar eerder. In Nederland is de stijging met 4,4% het hoogst van de Eurozone, gevolgd door Denemarken met 4,0%. De loonkosten zijn opgebouwd uit lonen en sociale lasten. In Nederland is de stijging van het loondeel in de loonkosten per uur vertraagd: van 4,9% in het vierde kwartaal van 2001 naar 4,4% in 2002. In de Eurozone versnelde dit percentage in het vierde kwartaal iets, van 3,6% naar 3,7%. De stijging van de component sociale lasten in de loonkosten per uur vertraagde in Nederland aanzienlijk van 7,7% naar 4,7%. In de Eurozone vond juist een versnelling plaats van 2,9% naar 3,5% in het vierde kwartaal van 2002.

Groei werkgelegenheid volgt economische groei

De economische groei viel begin 2001 sterk terug. Sindsdien ligt de kwartaal-op-kwartaalgroei van de economie op of net boven de nullijn. De werkgelegenheid bleef aanvankelijk onvertraagd door-groeien, maar is in de loop van 2002 steeds meer gaan reageren op het vrijwel stilvallen van de economische groei. In de tweede helft van 2002 ligt de toename van de werkgelegenheid in arbeidsjaren met 0,1% voor het eerst sinds 2000 onder de economische groei van 0,4%.

Ook andere signalen wijzen op een omslag op de arbeidsmarkt. Het aantal vacatures loopt vanaf de tweede helft van 2001 terug. Eind 2002 is het aantal vacatures 43 duizend lager dan aan het eind van het vierde kwartaal van 2001. Na zeven jaren van daling stijgt de werkloosheid in 2002. Eind 2002 is het aantal werklozen 73 duizend hoger dan een jaar geleden.

Groei netto-ondernemersinkomen licht negatief

De waardevermindering van het bruto exploitatie-saldo is in het vierde kwartaal lager dan die van het BBP. Dit komt doordat de groei van de loonsom ook in het vierde kwartaal hoger ligt dan de groei van het BBP. Het exploitatie-saldo kan worden gezien als het inkomen van ondernemingen en zelfstandigen.

De afschrijvingen stijgen in het vierde kwartaal met 7,9%. Samen met de betaalde indirecte belastingen en verkregen subsidies, die met 2,5% stijgen, resulteert dit in een daling van het netto exploitatiesaldo met 0,7%.

Opbouw BBP naar onderdelen (mld euro)

	2001	2002
Lonen, Salarissen en soc.lasten	220,5	232,0
Afschrijvingen	66,2	71,4
Belastingen en subsidies	50,4	51,9
Netto exploitatie-overschot	92,2	88,7
Totaal	429,2	444,0

In het vierde kwartaal is er sprake van een daling van de dollarprijs met bijna 11% ten opzichte van het gemiddeld prijsniveau in het jaar 2001. De grondstoffen voor de chemische industrie zijn daardoor relatief goedkoop, hetgeen resulteert in een productieprijs die lager ligt dan het gemiddelde over 2001. Hoewel de verbruiksprijzen lager liggen dan de productieprijzen, zijn er geen bedrijfstakken aan te wijzen die volledig profiteren van de ruilvoetverbetering door de lage invoerprijzen.

Loonsomontwikkeling nadert BBP-ontwikkeling

Het verschil tussen de loonsom- en BBP-ontwikkeling neemt af. In het eerste halfjaar bedroeg deze nog ruim 2%, in het tweede halfjaar is het verschil gedaald tot onder 1%. In het vierde kwartaal ligt de groei van de loonsom nog maar 0,8% boven de BBP-groei (4,3% t.o.v. 3,5%). Oorzaak van de vertraging is vooral de teruggelopen groei van de werkgelegenheid. Daarnaast is er een klein effect van de iets tragere loonkostenstijging per arbeidsjaar.

Belastingen stijgen minder

Door het weggefallen effect van de BTW-verhoging is de stijging van de indirecte belastingen fors verminderd. Deze stijging was in 2001 nog 10,5%. In 2002 komt de belastingstijging uit op 2,9%. Het percentage ligt zelfs onder de BBP-groei (3,5%). Dit wordt voor een groot deel veroorzaakt door de lagere BTW-inkomsten in het vierde kwartaal afkomstig uit de investeringen (-4,9%). De investeringen hebben dit kwartaal een negatieve volume-ontwikkeling (-5,1%). Dit is voornamelijk te wijten aan een daling in de bouw (-5,5%) als gevolg van het hogere vorstverlet ten opzichte van 2001 en een teruggang bij de vervoersmiddelen.

Ook de waardegroei van de verleende subsidies aan bedrijven daalt enigszins tot 2,2%. Voor het jaar is de stijging gelijk aan 1,9%.

Primaire inkomenssaldo minder negatief

De uit het buitenland ontvangen dividenden, rente en andere primaire inkomens zijn in het vierde kwartaal, evenals in de vorige drie kwartalen, fors gedaald (-7,9%) ten opzichte van een jaar eerder. In tegenstelling tot het derde kwartaal waarin de betaalde primaire inkomens stegen met +5,6%, zijn deze in het vierde kwartaal gedaald met -16,7%. Dit resulteert in een negatief saldo van 1,6 miljard tegenover een negatief saldo van 3,1 miljard in het vierde kwartaal van 2001.

Het primaire inkomen, dat uit het buitenland wordt ontvangen of aan het buitenland wordt betaald, bestaat voor de helft uit rente en voor een kwart uit dividenden. De rest wordt gevormd door lonen en andere inkomens.

Het primaire inkomenssaldo verbeterde in het vierde kwartaal, doordat het minder negatief was, waardoor de groei van het bruto nationaal product (BNP) 4,9% boven de groei van het BBP (+3,5%) ligt. Het saldo over geheel 2002 is echter flink verslechterd ten opzichte van 2001.

Primaire inkomens (mld euro)

	2001	2002
Ontvangen	52,0	40,8
Betaald	56,9	52,4
Saldo	-5,0	-11,5

Saldo secundaire inkomens nagenoeg gelijk

Het bedrag van de uit het buitenland ontvangen secundaire inkomens is in het vierde kwartaal met 10% gedaald. Ook de betaalde secundaire inkomens daalden met -8,4%. Hierdoor bleef het negatieve saldo van -1,1 miljard nagenoeg gelijk aan dat van het vierde kwartaal van 2001.

Door bovenstaande ontwikkeling is de groei van het beschikbaar nationaal inkomen (BNI) positief met +5,1% (derde kwartaal 1,5%) en ligt iets boven die van het BNP (+4,9%). In 2002 zijn de betaalde secundaire inkomens sterker gedaald dan de ontvangen secundaire inkomens. Dit maakt het saldo over 2002 minder negatief dan over 2001.

Secundaire inkomens (mld euro)

	2001	2002
Ontvangen	5,3	5,3
Betaald	8,9	8,2
Saldo	-3,6	-2,9

Besparingen stijgen weer

Hoewel de ontwikkeling van de lonen (4,3%) onder die van de consumptieve bestedingen (5,5%) ligt, nemen de besparingen het laatste kwartaal toch toe met 3,8% (1,0 miljard). Dit komt doordat het gezamenlijke saldo van de primaire en secundaire inkomens

1,6 miljard minder negatief is dan in het vierde kwartaal van 2001. In 2002 is 8,4 miljard minder gespaard dan in 2001. Het niveau van de besparingen ligt nu op precies 100 miljard euro.

Investerings in het buitenland nemen weer toe

Het totaal van de bruto investeringen (inc. Voorraden) daalt met -2,1% (0,7 miljard). Door de stijging van de besparingen (3,8%) in het vierde kwartaal stijgt het positieve saldo van de Nederlandse investeringen en beleggingen in het buitenland (nationaal inkomenoverschot) met 1,7 miljard. Dit saldo was in het derde kwartaal negatief -1,6 miljard. Gezien over het hele jaar 2002 is dit saldo met -34,2% gedaald ten opzichte van vorig jaar. Het saldo bedraagt nu 9,5 miljard euro.

6. Internationaal

Voor de wereldeconomie is 2002 een moeilijk jaar geweest. De economische groei daalde in vrijwel alle landen sterk ten opzichte van een jaar eerder. In Nederland en Duitsland kwam de economische groei zelfs vrijwel tot stilstand. In het tweede deel van het jaar was er internationaal sprake van een licht herstel. Dit wordt vooral gedragen door een opleving van de wereldhandel. Ook in 2002 was de inflatie in Nederland relatief hoog en de werkloosheid laag. In de loop van 2002 liep de werkloosheid nationaal en internationaal op.

Nederlandse groei vrijwel op nulpunt

In 2002 is de BBP-groei van Nederland uitgekomen op een schamele 0,2%. Daarmee lag de economische groei van Nederland flink onder het EU-gemiddelde van 0,9%. Ook in Duitsland draaide de economie erg stroef. Evenals in Nederland was hier sprake van een zeer lage economische groei (0,2%).

In het vierde kwartaal is het volume van het bruto binnenlands product van de Europese Unie met 0,5% gestegen ten opzichte van een jaar eerder. Nederland blijft hierbij met een BBP-volume-groei van 0,1% enigszins achter. In het derde kwartaal was er in Nederland nog sprake van een economische groei van 0,7%. Hiermee lijkt het voorzichtig herstel dat in de loop van 2002 inzette niet door te zetten. Ook in Duitsland is sprake van een teruglopende groei ten opzichte van het vorige kwartaal. Groeide het BBP in het derde kwartaal nog met 1%, in het vierde kwartaal blijft de groei steken op 0,7%.

De economie van de Verenigde Staten is in 2002 gegroeid met 2,5%. Dit is aanmerkelijk meer dan een jaar eerder, toen de economische groei slechts 0,3% bedroeg.

In het vierde kwartaal van 2002 groeit de economie in de VS opnieuw fors. Het bruto binnenlands product stijgt met 2,9% ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. Daarmee ligt de economische groei van de VS voor het vierde opeenvolgende kwartaal hoger dan in de EU. In de loop van 2002 lijkt er in de EU als geheel sprake van enig herstel, in de VS is dit herstel al eind 2001 ingetreden.

Ook in Japan klimt de economie uit het dal. Begin 2002 bevond dit land zich nog in een diepe economische crisis. In het eerste kwartaal van 2002 kromp het BBP met 3% ten opzichte van een jaar eerder. In de loop van het jaar verbeterde de economische situatie echter aanzienlijk. In het vierde kwartaal komt de economische groei in Japan uit op 2,6%. Over heel 2002 groeide de Japanse economie met 0,3%.

Nederland profiteert nauwelijks van herstel export

Bij de export was er voor het eerst sinds 1982 sprake van een afname van het volume. Het exportvolume daalde met 1,4%. Daarmee doet Nederland het duidelijk slechter dan de EU als geheel. Het exportvolume van de EU steeg in 2002 met ruim 1%. Duitsland deed het met een volumestijging van bijna 3% nog wat beter.

In de loop van 2002 laat de wereldhandel enig herstel zien van de teruggang die in 2001 inzette. Begin vorig jaar lag de export in veel landen aanzienlijk onder het niveau van een jaar eerder. In de loop van 2002 was echter een duidelijk herstel zichtbaar. In de Europese Unie ligt het exportvolume in het vierde kwartaal bijna 5% hoger dan een jaar eerder. Nederland blijft hierbij, met een stijging van minder dan 1%, ver achter. De achterblijvende exportontwikkeling wordt veroorzaakt door de verslechterde concurrentiepositie van Nederland. Dit wordt ondermeer veroorzaakt door de sterke stijging van de arbeidskosten per eenheid product, de malaise bij onze belangrijkste handelspartner Duitsland en de koersstijging van de euro t.o.v. de dollar.

Ook in de VS en Japan herstelde de export zich in de loop van 2002. In de VS groeit de export in het vierde kwartaal met ruim 4%, tegenover een daling van ruim 11% een jaar eerder. Nog opvallender is de situatie in Japan. Daar stijgt de export in het vierde kwartaal met bijna 18%, tegenover een daling van 11% in 2001. Op jaarbasis daalde de export van VS met 1,5%. In Japan steeg de export in 2002 met 8%.

Sterke daling investeringen in vaste activa

In het vierde kwartaal van 2002 dalen de investeringen in vaste activa in Nederland fors. Ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar daalden de investeringen met maar liefst 7,4%. Over heel 2002 liepen de investeringen in vaste activa met 3,7% terug. In de EU als geheel bedroeg de daling bijna 3%.

Ook in de VS daalden in 2002 de investeringen in vaste activa. Ondanks een herstel in met name het vierde kwartaal namen de investeringen met bijna 2% af.

In het vierde kwartaal is er in de VS voor het eerst sinds begin 2001 weer sprake van een (bescheiden) groei van de investeringen (1%). In het vierde kwartaal van 2001 daalden de investeringen nog met 4,7%.

Staat 13
Internationale economische gegevens: vierde kwartaal 2002

	Nederland	Duitsland	EU-15	Verenigde Staten ¹⁾	Japan
% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar					
Bruto binnenlands product (marktprijzen)	0,1	0,7	0,5	2,9	2,6
Consumptie door huishoudens incl. IZWh	0,8	-0,1	2,5	2,6	1,8
Consumptie door de overheid	3,8	1,0	1,8	4,0	1,2
Bruto investeringen in vaste activa	-7,4	-4,7	-3,2	1,0	-0,1
Export van goederen en diensten	0,7	5,0	4,9	4,3	17,6
Import van goederen en diensten	0,9	2,0	3,7	10,1	8,9
%					
HICP ²⁾	3,5	1,1	2,2	2,2	-0,5
Werkloosheidsgraad ³⁾	3,0	9,7	7,7	5,9	5,4

Bron: Eurostat, OESO, CBS

¹⁾ Seizoengecorrigeerde cijfers

²⁾ Voor VS en Japan is CPI gebruikt

³⁾ als percentage van de beroepsbevolking, OESO definitie

Bescheiden groei consumptie huishoudens

De consumptie van huishoudens in Nederland is in het vierde kwartaal met 0,8% gegroeid ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Daarmee past het vierde kwartaal in het beeld van de afgelopen tijd. In 2002 was er alle kwartalen sprake van een lage, maar stabiele groei van ongeveer 1%.

Met 0,9% lag de groei van de gezinsconsumptie in 2002 rond het gemiddelde van de EU (1,1%). In Duitsland bleef de ontwikkeling van de huishoudensconsumptie fors achter bij het Europese gemiddelde. In het afgelopen jaar was er zelfs sprake van een lichte krimp van de consumptie, met 0,6%. Een daling van de consumptieve bestedingen door huishoudens is hier sinds de economische crisis van begin jaren tachtig niet meer voorgekomen.

In de Verenigde Staten ligt het groeitempo van de consumptieve bestedingen hoger dan in Europa. Vorig jaar kwam de groei in de VS uit op 3,1%.

Groei overheidsconsumptie boven EU-gemiddelde

De groei van de overheidsconsumptie is in het vierde kwartaal uitgekomen op 3,8%. Daarmee wordt de forse groei van de afgelopen kwartalen doorgezet. Over heel 2002 kwam de groei uit op 3,7%, ruim 1% boven het EU-gemiddelde (2,6%). De aanhoudende groei van de Nederlandse overheidsconsumptie wordt vooral veroorzaakt door de gestegen kosten van zorg, onderwijs en openbaar bestuur. In Duitsland groeide de overheidsconsumptie in 2002 met 1,5%, in Japan met bijna 2,5%.

Ook in de VS is sprake van een forse stijging van de overheidsconsumptie. In het vierde kwartaal komt de stijging uit op 4%, over geheel 2002 zelfs op 4,5%. De overheidsuitgaven worden vooral omhooggestuwd door de gestegen uitgaven aan veiligheid na de aanslagen van 11 september 2001.

Inflatie nog steeds hoog

In Nederland komt de Europees geharmoniseerde consumentenprijsindex (HICP) in het vierde kwartaal uit op 3,5%. Dit is 0,5 pro-

centpunt hoger dan het consumentenprijsindexcijfer (CPI) voor Nederland. Het verschil tussen de indices wordt onder meer veroorzaakt door verschillende behandeling van consumptiegebonden belastingen, woonlasten en gezondheidszorg.

Over heel 2002 steeg de HICP met 3,9%. Daarmee lag de consumptieprijsstijging van Nederland nog altijd flink boven het EU-gemiddelde. De inflatie (HICP) van de Europese Unie kwam in 2002 uit op 2,1%. Dit is nipt boven de door de ECB gehanteerde inflatienorm van 2%. Overigens loopt de inflatie in de EU in het vierde kwartaal op tot 2,3%. Dit is onder andere een gevolg van de gestegen olieprijsen. In Duitsland is het tempo van de geldontwaarding met 1,1% nog steeds erg laag.

In de Verenigde Staten trekt de inflatie flink aan. De consumptieprijsstijging loopt op van 1,5% in het derde kwartaal tot 2,2% in het vierde. Op jaarbasis kwam de inflatie in de VS uit op 1,6%. Daarmee ligt de Amerikaanse inflatie nog steeds onder het niveau van de Europese inflatie, ondanks convergentie in de tweede helft van het jaar. Japan had in het afgelopen jaar opnieuw te maken met deflatie. De consumentenprijzen daalden met 0,9%.

Stijgende werkloosheid

In het vierde kwartaal is de werkloosheid volgens de internationale definitie in Nederland opgelopen tot 3,0%. Ondanks deze toename heeft Nederland ten opzichte van andere landen nog steeds een lage werkloosheid. Zo kwam de gemiddelde werkloosheid over 2002 uit op 2,7%, bijna 5% onder het gemiddelde van de Europese Unie. Slechter gaat het met de arbeidsmarkt in Duitsland. Hier zat vorig jaar meer dan 8% van de beroepsbevolking zonder werk. In het vierde kwartaal loopt dit percentage verder op naar bijna 10%. Oorzaken hiervan zijn de slechte economische situatie en de inflexibele arbeidsmarkt. Door de verslechterde economische situatie vertoont de werkloosheid in de meeste landen al enige tijd een stijgende tendens.

In de VS lag het werkloosheidspercentage in 2002 met 5,8% duidelijk onder het niveau van de Europese Unie. Door de economische opleving in de VS lijkt de werkloosheid zich rond dit niveau te stabiliseren. In Japan kwam de werkloosheid over 2002 uit op 5,4%.

Artikel

Structural Indicators

Op de top van Lissabon (2000) heeft de Europese Unie de ambitie geformuleerd 'de meest concurrerende en dynamische kennis-economie ter wereld met duurzame economische groei, betere banen en grotere sociale cohesie' te willen worden. Door deze formulering zijn sociaal-economische beleidsgegevens hoger op de Europese politieke agenda geplaatst. Op deze top is verder afgesproken dat jaarlijks een zogenaamd synthesis report gepubliceerd zal worden. Dit rapport zal tijdens de voorjaarsbijeenkomsten van de Europese Raad besproken worden en geeft een overzicht van de voortgang die geboekt is op de terreinen werkgelegenheid, innovatie, economische hervorming, sociale cohesie en milieu. Daarnaast heeft de Europese Raad in Nice in december 2000 de Europese sociale agenda aangenomen. In deze agenda ligt de nadruk vooral op volledige werkgelegenheid en kwalitatief betere banen.

Doelstelling is de vooruitgang van elk van de 15 EU-landen en kandidaat lidstaten op de diverse terreinen te meten. Ook wil men voor de EU-15 als geheel een vergelijking met economische grootmachten als de Verenigde Staten en Japan mogelijk maken.

De discussie aangaande de meting van deze zaken heeft geleid tot enkele concrete initiatieven in het kader van de zogenaamde open coördinatie methode. Deze methode gaat uit van leren op basis van best practices en een benchmarkingsysteem. Het is de bedoeling landen te vergelijken op basis van betrouwbare, vergelijkbare en vroegtijdige statistieken en relevante indicatoren. In dit kader is een voorlopige set van 35 zogenaamde Structural Performance Indicators (SPI) samengesteld. Deze indicatoren zijn nog volop in ontwikkeling en worden inmiddels Structural Indicators (SI) genoemd. Ze worden ieder jaar en voor iedere EU-lidstaat geproduceerd. De huidige indicatoren zijn grotendeels tot stand gekomen zonder veel betrokkenheid van statistische instanties als het Statistical Programme Committee (SPC, waarin de nationale statistische bureaus en Eurostat vertegenwoordigd zijn) en het Committee of Monetary, Financial and Balance of Payments Statistics (CMFB, waarin de centrale banken en statistische bureaus van de lidstaten, de Europese Centrale Bank en Eurostat vertegenwoordigd zijn). Op dit moment heeft het onderliggende data-systeem nog niet de uiteindelijk vereiste samenhang. Hier wordt echter wel aan gewerkt. Daartoe heeft de Commissie enkele vereisten gesteld waaraan de te gebruiken cijfers moeten voldoen. Enkele daarvan zijn:

- Internationale vergelijkbaarheid van de cijfers
- Vroegtijdige en op regelmatige basis verschijnende cijfers
- Consistentie van de indicatoren

Samengevat betekent dit dat de indicatoren qua niveau en mutatie daadwerkelijk meten wat ze bedoeld zijn te meten. Dit zijn duidelijke en belangrijke criteria, maar de vraag blijft hoe er in de praktijk mee om te gaan. Het is de vraag of het meten van indicatoren als bijvoorbeeld werkloosheid of inflatie in alle EU-landen op dezelfde en dus consistente wijze gebeurt. Dit is een potentieel probleem waar in het kader van de ontwikkeling van de Structural Indicators terdege rekening gehouden moet worden.

De grootste te nemen hindernis ligt op dit moment dus op het gebied van internationale vergelijkbaarheid. Dit heeft vooral te maken met definitieverschillen tussen landen. Daarnaast zijn er indicatoren met beperkte relevantie voor het beleid, omdat ze (nog) niet meten wat ze bedoeld zijn te meten. Aanzienlijke progressie is reeds geboekt in de meting van de structurele indicatoren op het gebied van werkgelegenheid, innovatie, economische hervorming, sociale cohesie en milieu maar er kan en moet nog veel verbeterd worden. Wat nodig is zijn goede onderlig-

gende data en een duidelijk analysekader. Vragen die daarbij aan de orde komen, zijn:

- Is een indicator gelieerd aan andere data uit het statistisch informatiesysteem?
- Als dit het geval is, wat moet er dan gebeuren om consistentie te bereiken? Op welke wijze moeten de data geïntegreerd worden?

Van groot belang is dat de Structural Indicators internationaal consistent zijn. Het mag niet zo zijn dat verschillende indicatoren hetzelfde verschijnsel meten, maar onderling met elkaar in tegenspraak zijn (zo zijn er bijvoorbeeld verschillende manieren om de werkloosheid te meten). Veel onderwerpen waar de indicatoren betrekking op hebben zijn sterk onderling verweven. Dit impliceert dat ook de afhankelijkheden tussen indicatoren gemeten zouden moeten worden. Dit kan het beste door de verschillende indicatoren te baseren op een consistent onderliggend statistisch informatiesysteem. Voor wat betreft economische indicatoren en analyses zijn de Nationale rekeningen een geschikt en breed geaccepteerd statistisch informatiesysteem. Voor het bepalen van een aantal andere, met name sociaal-economische, indicatoren zijn de Nationale rekeningen echter te beperkt. Er bestaan echter uitbreidingen op de Nationale rekeningen, die aan de vraag naar zulke informatie proberen te voldoen. Voorbeelden hiervan zijn de Social Accounting Matrix (SAM) en de milieumodule (NAMEA) die in Nederland jaarlijks worden geproduceerd. In deze modules worden sociale en ecologische gevolgen van economische ontwikkelingen geraamd in samenhang met de Nationale rekeningen. Uitbreidingen van de Nationale rekeningen in de vorm van modules op andere gebieden waaronder kennis in de economie en onbetaalde arbeid zijn in ontwikkeling.

Het voordeel van zulke modules is dat ze aansluiten op de Nationale rekeningen. Dit betekent bijvoorbeeld dat de data consistent zijn gemaakt met elkaar en over tijd en dat verschillen in definities zijn geëlimineerd. Wanneer alle indicatoren op zo'n geïntegreerd systeem zouden zijn gebaseerd kunnen de relaties tussen de indicatoren beter worden bestudeerd. Ook wordt het dan mogelijk het effect van beleid op het gebied van één bepaalde indicator te kwantificeren, voor (de indicatoren op) andere gebieden.

Op dit moment worden de volgende Structural Indicators onderscheiden:

- Algemene economische situatie (BBP, arbeidsproductiviteit, inflatie)
- Werkgelegenheid (werkgelegenheid, werkloosheid, beloningsverschillen)
- Innovatie en onderzoek (HRM-uitgaven, R&D-uitgaven, aantal internet-aansluitingen)
- Economische hervorming (convergentie van prijzen, overheidsuitgaven, bedrijfsinvesteringen als percentage van het BBP)
- Sociale cohesie (ongelijkheid van inkomensverdeling, aantal mensen op of beneden de armoedegrens, schoolverlaters)
- Milieu (broeikaseneffect, energiegebruik, luchtkwaliteit)

Om internationale vergelijkbaarheid te waarborgen worden voor enkele indicatoren op internationaal niveau andere cijfers uitgebracht dan op nationaal niveau. Een voorbeeld hiervan is de inflatie. Het CBS hanteert zelf de Consumentenprijsindex (CPI) als graadmeter voor de inflatie in Nederland. Het goederenpakket waarop de CPI is gebaseerd is niet gelijk aan het goederenpakket dat andere Europese nationale statistische instituten hanteren. Daarom bestaat er ook een Harmonised Index of Consumer Prices (HICP). Doel hiervan is de inflatie in alle EU-landen op een consistente wijze te meten. Deze HICP is dan ook een van de Structural Indicators. Ook op het gebied van werkgelegenheid en

werkloosheid bestaan op internationaal niveau definitie- en meetverschillen en worden nationaal andere cijfers gepubliceerd dan internationaal.

Inmiddels heeft op 20 en 21 maart 2003 de derde voorjaarsstop in Brussel plaatsgevonden. Tijdens de top is besloten dat de doelstelling om van Europa de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie van de wereld te maken in het jaar 2010 moet zijn gerealiseerd. Om de progressie beter te kunnen monitoren is de intentie geuit de kwaliteit en de vergelijkbaarheid (in de tijd en tussen de landen onderling) van indicatoren te verbeteren. Hiertoe zal nauw worden samengewerkt in het kader van het Europees Statistisch Systeem. De Commissie zal richtlijnen opstellen voor het verbeteren van het gebruik van de structurele indicatoren en andere analytische instrumenten. Daarnaast is men voornemens milieuoverwegingen zwaarder te gaan laten wegen. In de metingen kan dit concreet gemaakt worden door verbetering van milieugerelateerde structurele indicatoren, toezicht op de progressie richting de doelstellingen en bepaling van de best practices.

Tenslotte twee voorbeelden van hoe Structural Indicators er in de praktijk uitzien. Het eerste is het niveau van het BBP per hoofd van de bevolking. Deze cijfers laten zien dat het BBP per hoofd (rekening houdend met koopkrachtpariteiten) in de Verenigde Staten liefst 40% boven het EU-gemiddelde ligt. Alleen Luxemburg overtreft de VS in dit opzicht.

Het tweede voorbeeld betreft R&D-uitgaven (uitgedrukt als percentage van het BBP dat door overheden en bedrijven samen aan R&D besteed wordt). Te zien is dat voor verschillende landen actuele cijfers ontbreken. Verder is het niet eenvoudig internationale richtlijnen te geven voor wat onder R&D valt en wat niet. Wel is het zo dat er een internationale richtlijn bestaat (de zogenaamde Frascati Manual) die de meeste landen volgen. Het moge duidelijk zijn dat deze indicator nog volop in ontwikkeling is.

Staat 14
BBP per hoofd van de bevolking, koopkrachtpariteiten, EU15=100

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Verenigde Staten	146,3	145,7	144,5	146,2	146,7	143,3	142,9	140	140,7 f	140,2 f
Japan	119,6 e	119	122,4	121,1	116,1	106,9	106,8	105,3 f	104,4 f	104,1 f
EU15	100	100	100	100	100	100	100	100	100,0 f	100,0 f
Eurozone	100,7	101,4	100,6	100,2	100	100,5	100,6	99,4	99,2 f	99,1 f
België	113,9 e	112,5	111,3	111,4	110,6	106,4	107,5	108,8	108,0 f	108,3 f
Denemarken	116	117,9	120,7	119,9	118	118,7	117,1	114,9	113,8 f	113,7 f
Duitsland	109,6	110	107,7	107,7	106,1	106,3	106,4	103,4	102,8 f	102,4 f
Griekenland	64,6 e	65,9	66,6	65,8	66,9	68,2	67,7	64,7	66,6 f	67,9 f
Spanje	77,3	78,2	79,3	79,9	79,2	82,1	82,2	84	84,7 f	85,1 f
Frankrijk	104,0 e	103,8	101,1	98,9	98,8	99,6	101,1	102,9	102,5 f	102,4 f
Ierland	87,4 e	93,2	93,5	103,7	106,1	112,2	115,2	117,9	119,0 f	119,7 f
Italië	102,5	103,4	104,4	101,9	103,4	103,2	102,2	103	102,6 f	102,8 f
Luxemburg	172,9	172	169,7	174,6	179,8	188,5	196,4	191,3	186,1 f	185,5 f
Nederland	106,0 e	109,2	109	112,4	115,2	114,3	111,2	114,9	113,6 f	112,2 f
Oostenrijk	111,2 e	110,3	111,6	110,9	109,9	111,1	114,3	110,9	110,0 f	109,3 f
Portugal	69,5 e	69,7	70	73,3	72,2	72,1	68,3	69,2	69,5 f	69,1 f
Finland	90,8	97,2	97	99,4	101,5	100,5	103,2	104,1	102,1 f	102,4 f
Zweden	103,1	106,1	105,9	105,8	105,1	105	106,6	102,3 f	101,8 f	101,6 f
Verenigd Koninkrijk	98,3	96,4	100,3	102,4	103,3	100,5	100,4	101,4 f	102,7 f	103,3 f

Bron: OECD, Structural Indicators.

e: geschatte waarde f: voorspelling
p: voorlopige waarde s: schatting door Eurostat
b: breuk in serie r: gereviseerde waarde

Staat 15
R&D uitgaven door bedrijven en overheid als percentage van het BBP (GERD)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Verenigde Staten	2,65	2,52	2,43	2,51	2,55	2,58	2,61	2,66	2,7 p	..
Japan	2,89	2,82	2,76	2,89	2,77 b	2,83	2,94	2,94	2,98	..
EU15	1,92 s	1,95 s	1,91 s	1,89 s	1,88 s	1,87 s	1,87 s	1,93 s	1,93 s	1,94 s
België	..	1,7 e	1,69 e	1,71 er	1,8 er	1,87 er	1,89 er	1,96 er
Denemarken	1,68 e	1,74	..	1,84	1,85 e	1,94	2,06 e	2,09 r	2,07 e	..
Duitsland	2,42	2,37	2,28	2,26	2,26 e	2,29	2,31 e	2,44 r	2,48 er	2,52 e
Griekenland	..	0,47 s	..	0,49 e	..	0,51	..	0,67 e
Spanje	0,88	0,88	0,81	0,81	0,83 e	0,82	0,89 e	0,88	0,94 er	0,97 e
Frankrijk	2,38	2,4	2,34	2,31	2,3	2,22	2,17	2,18	2,13 e	..
Ierland	1,04 e	1,17 e	1,31 e	1,34 e	1,32 e	1,29 e	1,26 e	1,21 e
Italië	1,18	1,13	1,05	1	1,01	1,05 br	1,07 r	1,04 r
Luxemburg	1,36 p	..
Nederland	1,9	1,93 b	1,97	1,99	2,03	2,04	1,94	2,02 r
Oostenrijk	1,45 e	1,47	1,54 e	1,56 e	1,6 e	1,69 e	1,79	1,83 e	1,8 e	1,86 e
Portugal	0,61	0,57 r	..	0,62	..	0,76 r
Finland	2,13	2,18	2,29	2,29	2,54	2,72	2,89	3,22	3,37 r	3,67 f
Zweden	..	3,09	..	3,46	..	3,68	3,75 e	3,78
Verenigd Koninkrijk	2,08	2,11	2,06	1,97	1,9	1,82	1,81	1,85	1,85 r	1,86 r

Bron: OECD, Structural Indicators.

e: geschatte waarde f: voorspelling
p: voorlopige waarde s: schatting door Eurostat
b: breuk in serie r: gereviseerde waarde

Tabellen

De tabellen in deze publicatie bestaan ieder uit meerdere delen. De omschrijvingen zijn per deel afwisselend in het Nederlands en in het Engels afgedrukt.

1. Goederen- en dienstentotalen
 - 1.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 1.1.2 Volumemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 1.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 1.2.2 Waardemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 1.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 1.3.2 Waarden, gecorrigeerde reeks
2. Bruto binnenlands product naar bedrijfstakken
 - 2.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 2.1.2 Volumemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 2.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 2.2.2 Waardemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 2.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 2.3.2 Waarden, gecorrigeerde reeks
3. Beloning van werknemers en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product
 - 3.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 3.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 3.4.1 Banen en arbeidsvolume werknemers
4. Consumptieve bestedingen
 - 4.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 4.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 4.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
5. Investerings in vaste activa (bruto)
 - 5.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 5.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 5.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
6. Invoer van goederen en diensten
 - 6.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 6.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 6.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
7. Uitvoer van goederen en diensten
 - 7.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 7.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 7.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
8. Binnenlands product, nationaal product, nationaal inkomen en lopende transacties van Nederland met het buitenland
 - 8.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 8.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 8.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks

Tables

The tables in this publication each consist of several parts. The descriptions are alternatingly either in English or in Dutch.

1. Supply and disposition of goods and services
 - 1.1.1 Volume changes, original series
 - 1.1.2 Volume changes, final adjusted series
 - 1.2.1 Value changes, original series
 - 1.2.2 Value changes, final adjusted series
 - 1.3.1 Values, original series
 - 1.3.2 Values, final adjusted series
2. Gross domestic product by kind of economic activity
 - 2.1.1 Volume changes, original series
 - 2.1.2 Volume changes, adjusted series
 - 2.2.1 Value changes, original series
 - 2.2.2 Value changes, adjusted series
 - 2.3.1 Values, original series
 - 2.3.2 Values, adjusted series
3. Compensation of employees and other income components of domestic product
 - 3.2.1 Value changes, original series
 - 3.3.1 Values, original series
 - 3.4.1 Jobs and labour input of employees
4. Final consumption
 - 4.1.1 Volume changes, original series
 - 4.2.1 Value changes, original series
 - 4.3.1 Values, original series
5. Fixed capital formation (gross)
 - 5.1.1 Volume changes, original series
 - 5.2.1 Value changes, original series
 - 5.3.1 Values, original series
6. Imports of goods and services
 - 6.1.1 Volume changes, original series
 - 6.2.1 Value changes, original series
 - 6.3.1 Values, original series
7. Exports of goods and services
 - 7.1.1 Volume changes, original series
 - 7.2.1 Value changes, original series
 - 7.3.1 Values, original series
8. Domestic product, national income and current transactions of the Netherlands with the rest of the world
 - 8.1.1 Volume changes, original series
 - 8.2.1 Value changes, original series
 - 8.3.1 Values, original series

Tabel / Table 1.1.1
Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Supply and disposition of goods and services, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar											
	2001□	2002●	2000■					2001□					2002●	
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	
	%													
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	1,3	0,2	2,0	1,7	1,7	1,1	0,6	-0,1	0,2	0,7	0,1			
2 Invoer van goederen en diensten	1,9	-2,1	10,0	7,0	2,8	2,3	-3,9	-5,5	-2,4	-1,6	0,9			
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	1,5	-0,7	4,9	3,7	2,2	1,6	-1,2	-2,2	-0,7	-0,1	0,4			
Consumptie														
4 door huishoudens incl. IZWh	1,2	0,9	3,3	1,0	1,5	1,1	1,3	1,3	0,6	0,9	0,8			
5 door de overheid	3,1	3,7	1,8	3,2	3,2	2,9	3,1	2,7	4,5	3,9	3,8			
Bruto investeringen in vaste activa														
6 door bedrijven	-2,5	-4,5	-0,1	-1,3	-2,2	-4,1	-2,6	-2,9	-2,5	-4,7	-8,0			
7 door de overheid	9,3	0,9	5,9	8,1	8,0	12,4	8,7	7,3	0,8	1,2	-4,5			
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾			
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	1,4	-0,1	1,2	1,9	1,4	1,8	0,4	-0,4	0,0	-0,2	0,2			
10 Uitvoer van goederen en diensten	1,7	-1,4	10,7	6,2	3,2	1,2	-3,3	-4,6	-1,8	0,1	0,7			
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	1,5	-0,7	4,9	3,7	2,2	1,6	-1,2	-2,2	-0,7	-0,1	0,4			

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.1.2
Supply and disposition of goods and services, final adjusted series (volume changes)
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks (volumemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter											
	2001□	2002●	2000■					2001□					2002●	
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	
	%													
1 Gross domestic product (market prices)	1,3	0,2	0,7	0,3	0,2	-0,1	0,0	0,0	0,3	0,2	-0,1			
2 Imports of goods and services	1,9	-2,1	2,2	0,9	-2,0	-0,6	-1,9	-1,3	1,6	0,6	-0,5			
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	1,5	-0,7	1,2	0,5	-0,7	-0,3	-0,8	-0,5	0,8	0,3	-0,2			
Consumption														
4 by households incl. NPISH	1,2	0,9	0,5	-0,6	0,6	0,4	0,6	-0,1	0,0	0,5	-0,1			
5 by general government	3,1	3,7	0,8	1,0	0,8	0,6	0,9	0,6	2,2	0,2	0,8			
Gross fixed capital formation														
6 by enterprises	-2,5	-4,5	-0,7	-0,9	-0,8	-1,3	0,3	-1,7	-0,6	-2,8	-1,7			
7 by general government	9,3	0,9	3,3	4,9	2,5	1,2	1,3	0,0	-2,0	1,1	-1,0			
8 Changes in inventories ¹⁾			
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	1,4	-0,1	0,5	0,9	0,0	0,1	-0,5	-0,2	0,5	0,1	-0,1			
10 Exports of goods and services	1,7	-1,4	2,2	0,0	-1,5	-0,9	-1,1	-0,9	1,2	0,6	-0,4			
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	1,5	-0,7	1,2	0,5	-0,7	-0,3	-0,8	-0,5	0,8	0,3	-0,2			

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 1.2.1

Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Supply and disposition of goods and services, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar													
	2001□	2002●	2000■					2001□					2002●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%															
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	6,6	3,5	6,9	7,9	7,1	6,3	5,2	2,9	3,3	4,2	3,5					
2 Invoer van goederen en diensten	2,7	-2,7	19,7	11,0	5,9	2,4	-7,0	-6,4	-3,5	-2,4	1,5					
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	5,1	1,1	11,6	9,1	6,7	4,8	0,4	-0,7	0,8	1,7	2,8					
Consumptie																
4 door huishoudens incl. IZWh	5,9	4,3	7,3	5,7	6,4	5,7	5,6	5,1	3,9	4,2	4,1					
5 door de overheid	9,1	8,3	6,3	9,1	9,1	9,3	8,8	7,3	8,9	8,5	8,3					
Bruto investeringen in vaste activa																
6 door bedrijven	2,1	-1,7	4,3	3,5	3,0	0,4	1,2	0,6	0,7	-2,2	-6,0					
7 door de overheid	13,3	3,6	11,1	11,5	12,4	16,7	12,8	10,8	3,2	4,0	-2,1					
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾					
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	6,3	3,4	5,5	6,9	6,5	7,1	4,9	3,5	3,5	3,2	3,5					
10 Uitvoer van goederen en diensten	3,4	-2,2	21,0	12,2	6,9	1,6	-5,7	-6,3	-3,4	-0,4	1,6					
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	5,1	1,1	11,6	9,1	6,7	4,8	0,4	-0,7	0,8	1,7	2,8					

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.2.2

Supply and disposition of goods and services, final adjusted series (value changes)
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter													
	2001□	2002●	2000■					2001□					2002●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%															
1 Gross domestic product (market prices)	6,6	3,5	2,3	1,9	1,5	0,7	0,9	0,7	0,7	1,2	0,8					
2 Imports of goods and services	2,7	-2,7	2,9	1,1	-2,6	-2,3	-2,2	-0,9	2,0	0,5	-0,5					
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	5,1	1,1	2,6	1,6	-0,1	-0,5	-0,2	0,2	1,2	0,9	0,3					
Consumption																
4 by households incl. NPISH	5,9	4,3	1,3	1,2	1,8	1,3	1,3	0,8	0,7	1,3	1,0					
5 by general government	9,1	8,3	2,1	3,7	1,3	2,0	1,8	2,1	2,6	1,7	1,9					
Gross fixed capital formation																
6 by enterprises	2,1	-1,7	0,7	0,1	0,4	-0,3	1,0	-1,1	0,3	-2,5	-1,3					
7 by general government	13,3	3,6	4,1	5,2	4,8	1,4	1,9	0,5	-1,3	1,9	-0,6					
8 Changes in inventories ¹⁾					
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	6,3	3,4	1,8	3,1	0,8	0,5	1,1	0,7	1,1	0,9	0,6					
10 Exports of goods and services	3,4	-2,2	3,6	-0,4	-1,4	-1,8	-2,2	-0,7	1,4	0,9	-0,1					
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	5,1	1,1	2,6	1,6	-0,1	-0,5	-0,2	0,2	1,2	0,9	0,3					

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 1.3.1
Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks
Supply and disposition of goods and services, original series

	2001□	2002●	2000■					2001□				2002●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>mld euro</i>															
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	429,2	444,0	105,2	104,8	109,7	104,0	110,6	107,9	113,3	108,3	114,5				
2 Invoer van goederen en diensten	257,4	250,4	68,6	65,7	65,0	62,9	63,8	61,4	62,8	61,4	64,8				
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	686,6	694,5	173,8	170,5	174,8	166,9	174,5	169,3	176,1	169,8	179,3				
Consumptie															
4 door huishoudens incl. IZWh	212,9	222,1	52,4	51,4	54,1	52,1	55,4	54,0	56,2	54,3	57,7				
5 door de overheid	99,5	107,7	23,2	23,7	26,4	24,1	25,2	25,4	28,8	26,1	27,4				
Bruto investeringen in vaste activa															
6 door bedrijven	79,6	78,2	20,8	19,8	21,3	17,4	21,0	20,0	21,5	17,0	19,8				
7 door de overheid	14,5	15,0	3,6	3,1	3,6	3,6	4,1	3,5	3,8	3,7	4,0				
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾	-0,1	-2,7	-0,4	0,3	-0,6	1,5	-1,3	-1,1	-1,6	0,7	-0,6				
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	406,3	420,3	99,6	98,3	104,9	98,7	104,5	101,7	108,6	101,8	108,2				
10 Uitvoer van goederen en diensten	280,2	274,2	74,2	72,1	69,9	68,2	70,0	67,6	67,5	67,9	71,1				
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	686,6	694,5	173,8	170,5	174,8	166,9	174,5	169,3	176,1	169,8	179,3				

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.3.2
Supply and disposition of goods and services, final adjusted series
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks

	2001□	2002●	2000■					2001□				2002●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>bln euro</i>															
1 Gross domestic product (market prices)	429,2	444,0	103,5	105,5	107,1	107,8	108,8	109,6	110,3	111,6	112,5				
2 Imports of goods and services	257,4	250,4	66,1	66,8	65,0	63,5	62,1	61,6	62,8	63,2	62,8				
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	686,6	694,5	169,6	172,3	172,1	171,3	170,9	171,2	173,2	174,8	175,4				
Consumption															
4 by households incl. NPISH	212,9	222,1	51,4	52,0	52,9	53,6	54,3	54,7	55,1	55,8	56,4				
5 by general government	99,5	107,7	23,4	24,3	24,6	25,1	25,5	26,1	26,7	27,2	27,7				
Gross fixed capital formation															
6 by enterprises	79,6	78,2	19,8	19,8	19,9	19,8	20,0	19,8	19,9	19,4	19,1				
7 by general government	14,5	15,0	3,3	3,4	3,6	3,7	3,7	3,8	3,7	3,8	3,7				
8 Changes in inventories ¹⁾	-0,1	-2,7	-0,2	0,5	0,1	0,3	-1,0	-1,0	-0,9	-0,5	-0,4				
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	406,3	420,3	97,4	100,4	101,3	101,7	102,9	103,6	104,7	105,7	106,3				
10 Exports of goods and services	280,2	274,2	72,1	71,8	70,8	69,6	68,0	67,6	68,5	69,1	69,0				
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	686,6	694,5	169,6	172,3	172,1	171,3	170,9	171,2	173,2	174,8	175,4				

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 2.1.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Gross value added by kind of economic activity, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar											
	2001□	2002●	2000■				2001□				2002●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV			
	%													
BEDRIJFSTAKKEN														
Landbouw, bosbouw en visserij	-3,4	0,8	0,8	-8,3	-3,6	-1,9	-1,1	2,4	0,6	0,7	-0,3			
Delfstoffenwinning	5,8	0,4	-5,3	1,7	5,8	9,5	8,7	-4,1	-2,7	6,8	4,1			
Industrie	0,2	-1,9	3,1	1,8	1,9	-0,7	-1,9	-2,9	-2,1	-0,3	-2,3			
Voedings- en genotmiddelenindustrie	1,8	0,8	-1,1	3,7	0,6	1,4	1,6	1,3	1,5	1,5	-1,0			
Textiel- en lederindustrie	-6,3	-1,8	0,0	-3,6	-6,4	-7,9	-7,4	-5,5	-3,0	2,8	-1,5			
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	-1,5	-2,5	-0,5	-0,5	-1,1	-2,3	-2,0	-2,9	-2,1	-2,8	-2,3			
Aardolie-industrie	7,7	0,1	31,4	3,2	15,8	5,9	6,5	8,0	-1,9	1,7	-4,9			
Chemische basisproductenindustrie	4,7	5,3	5,4	4,9	11,9	4,5	-2,1	-1,5	10,3	4,6	7,8			
Chemische eindproductenindustrie	3,3	2,4	-0,6	4,4	3,5	3,2	2,1	3,0	2,7	2,6	1,1			
Rubber- en kunststofindustrie	-3,1	2,2	-2,7	-2,0	-3,3	-4,3	-2,7	-0,6	2,3	4,6	2,9			
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	-0,4	-3,6	1,8	-1,4	1,9	-1,0	-1,3	-5,7	-4,5	-2,3	-1,6			
Machine-industrie	-1,2	-3,2	12,7	0,2	1,7	-2,9	-3,5	-2,4	-6,8	-0,6	-2,8			
Elektrotechnische industrie	-2,6	-12,7	12,9	6,8	1,5	-6,8	-11,0	-16,5	-13,6	-6,7	-13,2			
Transportmiddelenindustrie	-2,4	-3,2	-1,4	2,5	0,6	-3,5	-8,3	-9,1	-4,8	-1,2	2,7			
Overige industrie	-0,3	-3,0	1,0	-0,7	-0,4	0,1	0,0	-1,2	-3,7	-1,1	-5,8			
Energie- en waterleidingbedrijven	6,0	-0,4	0,7	6,3	6,3	5,2	6,0	-2,3	-0,9	0,3	1,6			
Bouwnijverheid	2,2	-1,8	0,6	1,1	0,6	4,3	3,1	1,7	-1,5	-0,2	-6,7			
Handel, horeca en reparatie	-0,1	-1,1	2,4	2,0	0,0	-0,5	-1,5	-2,5	-0,9	-0,3	-0,9			
Handel en reparatie	0,2	-0,9	2,4	2,3	0,1	-0,1	-1,4	-2,5	-0,7	0,1	-0,5			
Horeca	-1,6	-2,9	2,6	-0,4	-0,8	-2,8	-2,2	-2,2	-2,7	-2,4	-4,2			
Vervoer, opslag en communicatie	2,3	1,6	6,1	4,2	3,5	3,4	-1,7	1,9	0,7	1,2	2,7			
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	-1,1	0,2	1,1	0,1	0,3	-0,5	-4,3	-0,2	-0,4	-0,1	1,4			
Post en telecommunicatie	8,8	4,4	16,2	12,0	9,9	11,0	3,0	6,1	2,9	3,6	5,1			
Financiële en zakelijke dienstverlening	1,7	0,0	2,0	2,0	2,3	1,3	1,2	0,5	0,1	-0,1	-0,6			
Financiële instellingen	-0,9	-1,0	-2,6	-1,7	-0,8	-1,3	0,0	0,4	-0,5	-1,4	-2,3			
Verhuur van en handel in onroerend goed	1,8	1,4	2,0	2,0	2,1	1,2	2,0	1,3	1,4	1,4	1,4			
Uitzendbureaus	-0,5	-2,5	-0,8	1,3	-0,7	-1,1	-1,3	-2,0	-2,9	-1,9	-3,0			
Overige zakelijke dienstverlening	3,9	0,1	5,9	4,6	5,1	3,9	2,1	0,6	0,2	0,0	-0,6			
Overheid	2,1	2,7	1,2	1,7	2,1	2,1	2,4	2,0	2,8	2,7	3,0			
Zorg en overige dienstverlening	2,0	3,7	2,0	2,5	2,6	1,5	1,6	3,4	4,3	3,2	3,9			
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	1,4	0,3	2,2	1,9	1,8	1,2	0,6	0,0	0,3	0,8	0,1			

Table / Tabel 2.1.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series (volume changes)
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks (volumemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter											
	2001□	2002●	2000■				2001□				2002●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV			
	%													
ECONOMIC ACTIVITIES														
Agriculture, forestry and fishing	-3,4	0,8	-1,7	-9,0	2,5	5,4	-0,6	-3,8	0,7	3,1	-0,9			
Mining and quarrying	5,8	0,4	0,2	7,2	2,1	-1,1	0,1	-6,1	3,9	8,8	-2,3			
Manufacturing	0,2	-1,9	1,0	-0,1	0,1	-1,8	-0,6	0,3	0,1	-0,8	-2,1			
Electricity, gas and water supply	6,0	-0,4	-1,1	6,8	-0,2	-0,3	-0,4	-1,3	0,9	1,0	0,9			
Construction	2,2	-1,8	2,3	1,2	0,5	-0,1	1,3	-1,3	-1,6	0,4	-2,1			
Trade, hotels, restaurants and repair	-0,1	-1,1	0,9	0,2	-1,1	-0,5	-0,2	-0,7	0,5	0,1	-0,8			
Transport, storage and communication	2,3	1,6	3,5	-0,7	0,3	-0,4	-0,3	1,0	0,3	1,0	0,8			
Financial and business service activities	1,7	0,0	0,8	0,6	0,3	0,0	0,2	0,0	0,0	-0,2	-0,5			
Government	2,1	2,7	0,3	0,4	0,7	0,7	0,5	0,0	1,4	0,7	0,9			
Care and other service activities	2,0	3,7	0,6	0,1	0,3	0,6	0,7	1,5	1,2	0,0	1,3			
Value added (gross, basic prices)	1,4	0,3	0,7	0,3	0,2	-0,1	0,0	0,0	0,3	0,2	-0,3			

Tabel / Table 2.2.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Gross value added by kind of economic activity, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2001□	2002●	2000■					2002●				
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%											
BEDRIJFSTAKKEN												
Landbouw, bosbouw en visserij	5,1	-0,2	6,2	0,6	-2,3	12,2	6,8	3,4	2,6	-2,4	-2,7	
Delfstoffenwinning	19,9	-5,8	39,8	41,2	26,2	8,8	2,0	-17,4	-11,2	2,6	8,3	
Industrie	1,7	-2,2	6,1	4,8	4,2	-0,6	-1,4	-4,9	-3,9	1,4	-1,3	
Voedings- en genotmiddelenindustrie	6,8	4,2	5,4	10,0	6,6	5,0	5,9	6,1	1,0	8,5	1,7	
Textiel- en lederindustrie	-4,5	1,2	-6,1	-4,7	-5,7	-4,9	-2,7	-2,1	-0,3	4,3	3,0	
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	3,0	-0,6	1,7	5,5	4,9	1,0	0,9	-1,6	-0,9	0,4	-0,2	
Aardolie-industrie	33,4	-15,6	115,7	82,5	62,4	29,4	-1,0	-39,0	-14,6	-13,0	-1,5	
Chemische basisproductenindustrie	-6,7	-14,1	6,5	4,4	2,3	-13,4	-19,1	-29,8	-13,9	-4,6	-5,7	
Chemische eindproductenindustrie	1,2	0,2	-2,8	2,7	2,6	0,1	-0,5	6,6	-0,3	0,0	-5,1	
Rubber- en kunststofindustrie	-0,7	-0,9	-4,1	-3,4	-1,0	-0,6	2,7	0,4	-0,6	-0,7	-2,8	
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	-5,5	-2,7	5,1	-3,0	-3,4	-9,0	-6,8	-9,8	-7,6	2,0	5,5	
Machine-industrie	0,2	-0,3	8,1	-1,0	1,9	-1,3	1,2	1,7	-3,3	2,7	-1,8	
Elektrotechnische industrie	-1,7	-11,5	7,2	5,7	1,4	-6,4	-7,0	-15,0	-12,3	-4,9	-12,9	
Transportmiddelenindustrie	-7,1	4,2	-6,9	-4,9	-5,0	-6,5	-11,7	-2,8	0,7	8,4	10,9	
Overige industrie	4,8	0,5	2,9	2,6	4,4	5,4	6,9	4,7	0,7	1,6	-4,5	
Energie- en waterleidingbedrijven	9,0	11,7	5,6	8,1	4,2	8,3	15,1	10,5	13,9	9,5	12,9	
Bouwnijverheid	8,9	4,4	7,6	7,1	7,3	11,5	10,1	8,7	5,0	6,0	-1,8	
Handel, horeca en reparatie	4,2	3,0	4,5	5,6	4,7	5,0	1,7	2,9	2,9	3,9	2,4	
Handel en reparatie	4,0	2,3	4,5	5,5	4,7	5,3	1,0	2,0	2,1	3,1	1,9	
Horeca	5,2	7,9	5,0	6,3	4,8	3,6	6,6	9,3	8,2	8,6	5,6	
Vervoer, opslag en communicatie	5,3	3,0	8,7	6,6	8,1	5,1	1,6	4,5	0,5	2,9	4,1	
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	5,4	1,4	7,0	7,5	8,0	4,3	2,0	2,1	0,0	1,3	2,1	
Post en telecommunicatie	5,2	6,1	12,0	4,9	8,3	6,8	0,8	9,1	1,5	6,0	8,1	
Financiële en zakelijke dienstverlening	6,3	4,2	5,8	6,0	7,0	5,6	6,5	5,3	4,6	3,4	3,3	
Financiële instellingen	5,8	5,1	3,4	3,1	8,0	2,1	10,3	8,8	6,5	2,7	2,6	
Verhuur van en handel in onroerend goed	4,3	4,4	4,7	4,7	4,9	3,9	3,8	4,3	4,4	4,7	4,3	
Uitzendbureaus	4,1	0,2	2,1	3,6	2,9	6,4	3,3	1,4	-0,2	0,6	-0,7	
Overige zakelijke dienstverlening	8,8	4,2	9,3	9,6	9,0	9,5	7,1	4,6	4,6	3,6	4,0	
Overheid	7,8	6,7	6,1	6,8	7,4	7,4	9,5	6,6	6,4	6,8	7,1	
Zorg en overige dienstverlening	9,3	10,3	6,5	8,9	9,1	9,2	9,9	9,5	11,4	10,1	10,1	
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	6,2	3,6	6,9	7,4	6,7	5,7	5,0	3,2	3,5	4,3	3,6	

Table / Tabel 2.2.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series (value changes)
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter									
	2001□	2002●	2000■					2002●				
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%											
ECONOMIC ACTIVITIES												
Agriculture, forestry and fishing	5,1	-0,2	2,0	-3,6	-0,8	13,9	-2,6	-5,4	-1,1	5,2	-2,0	
Mining and quarrying	19,9	-5,8	3,2	17,0	-2,9	-5,7	-3,1	-7,6	4,2	8,7	2,6	
Manufacturing	1,7	-2,2	1,1	1,2	0,9	-3,4	-0,8	-0,4	0,4	0,8	-1,9	
Electricity, gas and water supply	9,0	11,7	-4,2	3,1	0,7	8,2	1,9	0,3	3,7	3,0	4,4	
Construction	8,9	4,4	4,9	2,8	2,1	1,1	3,6	0,5	-0,4	1,3	-0,9	
Trade, hotels, restaurants and repair	4,2	3,0	2,3	1,1	0,8	0,3	1,4	0,7	1,0	1,3	-2,0	
Transport, storage and communication	5,3	3,0	1,7	0,2	3,8	-1,1	0,1	1,5	-0,1	1,4	1,4	
Financial and business service activities	6,3	4,2	0,4	2,3	1,9	1,2	1,2	1,0	0,9	0,4	1,1	
Government	7,8	6,7	0,9	2,6	2,1	1,9	2,0	1,0	1,3	1,9	2,7	
Care and other service activities	9,3	10,3	2,0	3,1	1,6	2,5	2,6	2,6	3,1	1,5	2,5	
Value added (gross, basic prices)	6,2	3,6	1,8	2,1	0,9	0,8	0,9	0,8	1,0	1,2	0,8	

Tabel / Table 2.3.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks
Gross value added by kind of economic activity, original series

	2001□	2002●	2000■	2001□				2002●			
				IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>mln euro</i>											
BEDRIJFSTAKKEN											
Landbouw, bosbouw en visserij	10,5	10,4	2,2	2,0	2,4	3,7	2,3	2,1	2,4	3,6	2,3
Delfstoffenwinning	11,7	11,0	3,3	4,2	2,3	1,8	3,3	3,5	2,1	1,8	3,6
Industrie	61,5	60,2	16,1	15,0	15,8	14,8	15,9	14,3	15,1	15,0	15,7
Voedings- en genotmiddelenindustrie	11,9	12,4	3,2	2,7	2,9	3,0	3,4	2,9	2,9	3,2	3,4
Textiel- en lederindustrie	1,3	1,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	7,7	7,7	2,0	1,9	1,9	1,9	2,0	1,8	1,9	1,9	2,0
Aardolie-industrie	2,9	2,4	0,8	0,6	0,8	0,7	0,8	0,4	0,7	0,6	0,8
Chemische basisproductenindustrie	4,9	4,2	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	0,9	1,1	1,2	1,0
Chemische eindproductenindustrie	3,3	3,3	0,8	0,8	0,9	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8	0,8
Rubber- en kunststofindustrie	1,9	1,9	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	6,3	6,1	1,7	1,6	1,6	1,5	1,6	1,4	1,5	1,5	1,6
Machine-industrie	4,8	4,8	1,2	1,2	1,2	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
Elektrotechnische industrie	5,7	5,1	1,5	1,5	1,5	1,3	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3
Transportmiddelenindustrie	2,8	2,9	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8
Overige industrie	8,0	8,0	2,0	1,9	2,1	1,9	2,1	2,0	2,1	1,9	2,0
Energie- en waterleidingbedrijven	6,0	6,7	1,4	1,7	1,4	1,4	1,6	1,9	1,5	1,5	1,8
Bouwnijverheid	23,1	24,1	5,5	5,7	6,2	5,1	6,1	6,2	6,5	5,4	6,0
Handel, horeca en reparatie	58,7	60,4	14,9	13,9	15,2	14,4	15,1	14,3	15,7	14,9	15,5
Handel en reparatie	51,1	52,3	13,2	12,2	13,2	12,4	13,3	12,5	13,5	12,8	13,6
Horeca	7,5	8,1	1,7	1,7	2,0	2,0	1,8	1,9	2,2	2,1	1,9
Vervoer, opslag en communicatie	27,8	28,6	6,8	6,7	7,2	6,9	6,9	7,0	7,3	7,1	7,2
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	18,3	18,5	4,5	4,4	4,7	4,5	4,6	4,5	4,8	4,6	4,7
Post en telecommunicatie	9,5	10,0	2,3	2,3	2,5	2,4	2,3	2,5	2,5	2,5	2,5
Financiële en zakelijke dienstverlening	104,0	108,3	25,2	25,2	26,2	25,7	26,9	26,5	27,4	26,6	27,8
Financiële instellingen	25,1	26,4	5,9	6,1	6,4	6,1	6,5	6,7	6,8	6,3	6,7
Verhuur van en handel in onroerend goed	31,0	32,3	7,6	7,6	7,7	7,8	7,9	7,9	8,0	8,2	8,2
Uitzendbureaus	9,2	9,2	2,3	2,1	2,2	2,5	2,4	2,1	2,2	2,5	2,4
Overige zakelijke dienstverlening	38,7	40,3	9,4	9,4	10,0	9,3	10,1	9,8	10,4	9,7	10,5
Overheid	45,1	48,1	10,3	10,4	12,7	10,7	11,3	11,1	13,5	11,4	12,1
Zorg en overige dienstverlening	45,5	50,2	10,6	11,0	11,4	11,4	11,6	12,0	12,7	12,6	12,8
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	393,8	408,1	96,4	95,9	100,8	95,9	101,2	99,0	104,3	100,0	104,8

Table / Tabel 2.3.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks

	2001□	2002●	2000■	2001□				2002●			
				IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>bln euro</i>											
ECONOMIC ACTIVITIES											
Agriculture, forestry and fishing	10,5	10,4	2,6	2,5	2,5	2,8	2,7	2,6	2,6	2,7	2,6
Mining and quarrying	11,7	11,0	2,6	3,1	3,0	2,8	2,7	2,5	2,6	2,9	2,9
Manufacturing	61,5	60,2	15,4	15,6	15,7	15,2	15,1	15,0	15,1	15,2	14,9
Electricity, gas and water supply	6,0	6,7	1,4	1,4	1,4	1,6	1,6	1,6	1,6	1,7	1,8
Construction	23,1	24,1	5,5	5,6	5,7	5,8	6,0	6,0	6,0	6,1	6,0
Trade, hotels, restaurants and repair	58,7	60,4	14,4	14,5	14,6	14,7	14,9	15,0	15,1	15,3	15,0
Transport, storage and communication	27,8	28,6	6,8	6,8	7,0	7,0	7,0	7,1	7,1	7,2	7,3
Financial and business service activities	104,0	108,3	24,9	25,4	25,9	26,2	26,5	26,8	27,0	27,1	27,4
Government	45,1	48,1	10,7	10,9	11,2	11,4	11,6	11,7	11,9	12,1	12,4
Care and other service activities	45,5	50,2	10,7	11,0	11,2	11,5	11,8	12,1	12,5	12,7	13,0
Value added (gross, basic prices)	393,8	408,1	95,2	97,2	98,1	98,8	99,7	100,5	101,5	102,7	103,5

Tabel / Table 3.2.1

Beloning van werknemers naar bedrijfstakken en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Compensation of employees by economic activity and other income components of domestic product, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar											
	2001□	2002●	2000■				2001□				2002●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV			
	%													
BEDRIJFSTAKKEN														
Landbouw, bosbouw en visserij	8,2	5,9	3,4	9,3	5,7	9,2	9,1	6,7	7,0	4,4	5,3			
Delfstoffenwinning	2,3	6,0	-0,8	1,5	-0,7	3,4	5,4	4,4	7,2	6,6	5,9			
Industrie	4,9	2,7	4,7	5,2	4,8	5,1	4,7	3,5	3,4	2,5	1,4			
Voedings- en genotmiddelenindustrie	4,5	3,9	4,1	4,1	3,2	4,7	6,1	3,7	4,7	3,9	3,2			
Textiel- en lederindustrie	1,3	-1,4	2,0	1,1	2,0	1,5	0,5	0,0	-1,9	-2,0	-1,5			
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	4,6	2,3	5,2	6,0	4,5	4,5	3,6	2,8	2,2	2,4	1,6			
Aardolie-industrie	7,2	5,1	2,8	7,4	8,8	8,3	4,6	4,0	6,3	5,8	4,4			
Chemische basisproductenindustrie	5,1	3,1	-0,2	7,9	3,6	3,4	5,6	3,4	3,8	2,7	2,4			
Chemische eindproductenindustrie	6,6	7,0	4,6	0,8	5,8	10,0	9,5	8,0	7,9	7,0	5,1			
Rubber- en kunststofindustrie	3,4	4,2	2,6	3,8	3,0	2,4	4,2	4,0	4,5	4,4	3,7			
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	5,6	1,5	6,3	7,0	5,0	5,9	4,8	2,1	3,2	0,7	-0,2			
Machine-industrie	6,2	2,6	6,1	5,6	6,4	6,1	6,5	3,4	3,8	3,7	-0,3			
Elektrotechnische industrie	5,9	1,0	7,3	6,7	7,0	6,3	3,8	4,6	2,3	-0,3	-2,4			
Transportmiddelenindustrie	4,6	2,3	1,4	4,8	5,7	4,8	2,9	2,5	2,6	1,7	2,3			
Overige industrie	3,8	3,1	4,8	3,9	4,1	3,8	3,3	4,0	2,8	3,2	2,4			
Energie- en waterleidingbedrijven	2,4	3,1	-0,5	1,8	2,6	2,6	2,6	3,4	3,8	3,0	2,0			
Bouwnijverheid	8,2	5,0	4,9	8,4	8,5	7,7	8,2	7,1	5,6	4,5	3,0			
Handel, horeca en reparatie	6,8	5,1	7,1	7,5	6,1	6,8	7,0	6,2	5,7	4,4	3,9			
Handel en reparatie	7,0	5,2	6,9	8,1	6,0	6,8	7,1	6,1	5,7	4,7	4,0			
Horeca	5,8	4,4	8,6	2,7	7,2	6,7	6,3	6,8	5,8	1,9	3,1			
Vervoer, opslag en communicatie	8,0	4,4	8,4	8,9	8,0	7,7	7,5	5,9	5,2	3,6	3,1			
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	6,1	5,4	5,5	6,2	5,7	5,9	6,6	5,9	6,0	5,2	4,6			
Post en telecommunicatie	13,1	2,0	17,2	16,0	14,0	12,3	10,2	5,7	3,1	-0,2	-0,8			
Financiële en zakelijke dienstverlening	7,8	4,8	7,1	7,2	8,6	7,3	8,0	6,1	5,8	4,3	3,1			
Financiële instellingen	6,7	3,6	6,3	6,5	7,6	6,4	6,0	5,5	4,8	2,9	1,1			
Verhuur van en handel in onroerend goed	7,4	9,4	6,5	6,1	6,5	9,2	8,2	10,3	10,8	9,2	7,1			
Uitzendbureaus	3,9	1,9	3,8	5,6	5,6	2,8	1,8	1,1	3,3	1,2	1,5			
Overige zakelijke dienstverlening	9,9	6,1	8,8	8,2	10,5	9,4	11,3	7,7	6,8	5,6	4,3			
Overheid	8,5	6,4	6,1	8,0	8,7	8,4	8,7	6,2	6,1	6,5	6,8			
Zorg en overige dienstverlening	7,9	8,7	5,5	7,4	7,8	7,5	8,9	8,3	9,0	8,5	9,0			
Beloning van werknemers	7,3	5,3	6,1	7,2	7,3	7,1	7,4	6,0	5,8	4,9	4,3			
Exploitatie-overschot (netto)	1,7	-3,8	8,0	7,2	1,8	1,6	-3,0	-6,9	-9,8	0,7	-0,7			
Afschrijvingen	7,9	7,9	8,4	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9			
Belastingen op productie en invoer minus subsidies	11,6	3,0	5,6	12,4	13,0	10,5	10,4	3,7	2,9	3,0	2,5			
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	6,6	3,5	6,9	7,9	7,1	6,3	5,2	2,9	3,3	4,2	3,5			

Table / Tabel 3.3.1

Compensation of employees by economic activity and other income components of domestic product, original series

Beloning van werknemers naar bedrijfstakken en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product, oorspronkelijke reeks

	2001□	2002●	2000■				2001□				2002●				
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>bln euro</i>															
ECONOMIC ACTIVITIES															
Agriculture, forestry and fishing	2,5	2,7	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,8	0,7	0,7		
Mining and quarrying	0,5	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1		
Manufacturing	36,8	37,8	8,8	8,5	10,6	8,5	9,2	8,8	11,0	8,7	9,4				
Manufacture of food products, beverages and tobacco	5,4	5,6	1,3	1,3	1,5	1,2	1,4	1,3	1,6	1,3	1,4				
Manufacture of textile and leather products	0,9	0,8	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2				
Manufacture of paper products; publishing and printing	4,7	4,8	1,1	1,1	1,4	1,1	1,2	1,1	1,4	1,1	1,2				
Manufacture of petroleum products	0,4	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1				
Manufacture of basic chemicals and man-made fibres	1,9	2,0	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5				
Manufacture of chemical products	1,9	2,0	0,5	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4	0,6	0,5	0,5				
Manufacture of rubber and plastic products	1,3	1,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3				
Manufacture of basic metals and fabricated metal products	4,9	5,0	1,2	1,2	1,4	1,2	1,2	1,2	1,4	1,2	1,2				
Manufacture of machinery and equipment n.e.c.	3,5	3,6	0,9	0,8	1,0	0,8	0,9	0,8	1,0	0,8	0,9				
Manufacture of electrical and optical equipment	4,1	4,2	1,1	0,9	1,2	0,9	1,1	1,0	1,2	0,9	1,1				
Manufacture of transport equipment	2,3	2,3	0,5	0,5	0,7	0,5	0,5	0,5	0,7	0,5	0,5				
Other manufacturing	5,5	5,6	1,3	1,3	1,6	1,3	1,4	1,3	1,6	1,3	1,4				
Electricity, gas and water supply	1,7	1,7	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4				
Construction	15,5	16,3	3,5	3,5	4,5	3,8	3,8	3,7	4,8	4,0	3,9				
Trade, hotels, restaurants and repair	34,6	36,4	8,0	8,0	9,9	8,2	8,6	8,5	10,4	8,5	8,9				
Trade and repair	30,7	32,3	7,1	7,1	8,8	7,2	7,6	7,6	9,3	7,5	7,9				
Hotels and restaurants	3,9	4,1	0,9	0,9	1,1	1,0	1,0	0,9	1,2	1,0	1,0				
Transport, storage and communication	15,9	16,6	3,8	3,6	4,5	3,7	4,1	3,9	4,7	3,9	4,2				
Transport and supporting transport activities	11,3	11,9	2,8	2,6	3,1	2,6	3,0	2,7	3,3	2,8	3,1				
Post and telecommunications	4,6	4,7	1,0	1,1	1,3	1,1	1,1	1,1	1,4	1,1	1,1				
Financial and business service activities	48,7	51,1	11,4	11,3	13,7	11,4	12,3	12,0	14,5	11,9	12,7				
Financial intermediation	13,7	14,2	3,2	3,3	3,9	3,1	3,4	3,4	4,1	3,2	3,4				
Real estate activities	2,3	2,5	0,5	0,6	0,7	0,5	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6				
Activities of employment agencies	8,2	8,4	2,0	1,9	2,2	2,0	2,1	1,9	2,3	2,0	2,1				
Other business service activities	24,6	26,1	5,7	5,6	6,9	5,7	6,3	6,0	7,4	6,1	6,6				
Government	35,6	37,8	8,0	8,2	10,4	8,3	8,7	8,7	11,0	8,9	9,3				
Care and other service activities	28,5	31,0	6,4	6,5	8,3	6,8	7,0	7,1	9,0	7,4	7,6				
Compensation of employees	220,5	232,0	51,0	50,7	63,1	51,9	54,8	53,8	66,7	54,4	57,1				
Operating surplus (net)	92,2	88,7	26,5	25,4	17,4	23,7	25,7	23,6	15,7	23,8	25,5				
Consumption of fixed capital	66,2	71,4	15,6	16,3	16,4	16,6	16,8	17,5	17,7	17,9	18,2				
Taxes on production and imports less subsidies	50,4	51,9	12,1	12,5	12,8	11,8	13,3	12,9	13,2	12,2	13,7				
Domestic product (gross, market prices)	429,2	444,0	105,2	104,8	109,7	104,0	110,6	107,9	113,3	108,3	114,5				

Tabel / Table 3.4.1
Banen en arbeidsvolume van werknemers naar bedrijfstakken
Jobs and labour input of employees by industry

	2001	2002	2000	2001				2002				
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>1 000 banen</i>												
BANEN VAN WERKNEMERS												
Landbouw, bosbouw en visserij	121	122	122	110	123	128	124	114	125	127	124	
Delfstoffenwinning	8	8	8	9	8	8	8	9	9	8	8	
Industrie	1 055	1 035	1 055	1 053	1 056	1 056	1 054	1 045	1 039	1 031	1 026	
Energie- en waterleidingbedrijven	36	36	37	37	36	36	36	36	37	36	35	
Bouwnijverheid	439	438	439	425	436	447	447	430	438	445	441	
Handel, horeca en reparatie	1 557	1 568	1 533	1 549	1 559	1 559	1 560	1 570	1 572	1 566	1 564	
Vervoer, opslag en communicatie	465	464	459	459	463	470	469	465	463	466	461	
Financiële en zakelijke dienstverlening	1 524	1 513	1 507	1 513	1 524	1 534	1 525	1 511	1 516	1 521	1 504	
Overheid	931	963	910	924	930	930	939	952	960	965	976	
Zorg en overige dienstverlening	1 314	1 375	1 279	1 290	1 306	1 325	1 336	1 346	1 363	1 389	1 402	
Banen van werknemers	7 450	7 524	7 349	7 369	7 443	7 492	7 498	7 477	7 521	7 555	7 541	
<i>1 000 arbeidsjaren</i>												
ARBEIDSVOLUME VAN WERKNEMERS												
Landbouw, bosbouw en visserij	89	90	87	81	91	93	90	84	92	93	90	
Delfstoffenwinning	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	
Industrie	934	915	933	935	935	934	932	927	919	910	905	
Energie- en waterleidingbedrijven	33	33	34	34	34	33	33	33	34	33	33	
Bouwnijverheid	415	414	415	401	413	422	422	406	415	420	415	
Handel, horeca en reparatie	1 098	1 105	1 068	1 093	1 108	1 100	1 090	1 109	1 116	1 103	1 091	
Vervoer, opslag en communicatie	390	388	385	385	386	393	394	389	386	390	387	
Financiële en zakelijke dienstverlening	1 201	1 189	1 180	1 194	1 207	1 206	1 197	1 195	1 199	1 191	1 173	
Overheid	751	775	734	746	751	751	758	768	774	776	783	
Zorg en overige dienstverlening	868	902	840	856	865	873	877	893	900	905	910	
Arbeidsvolume van werknemers	5 786	5 820	5 685	5 733	5 798	5 814	5 800	5 813	5 844	5 829	5 794	

Tabel / Table 4.1.1
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Final consumption, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar											
	2001□	2002●	2000■				2001□				2002●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV			
	%													
GOEDEREN- EN DIENSTENCATEGORIEËN														
<i>Goederen</i>	0,1	1,1	3,2	-0,8	-0,2	0,3	1,1	1,3	1,0	1,2	1,1			
<i>Voedings- en genotmiddelen</i>	-0,1	0,8	0,4	2,6	-1,7	-2,1	0,8	0,6	1,0	2,1	-0,3			
Voedingsmiddelen	-0,3	1,0	0,6	3,1	-1,8	-2,8	0,2	0,2	1,2	2,7	0,0			
Genotmiddelen	0,2	0,6	0,0	1,7	-1,5	-1,1	1,8	1,3	0,7	1,1	-0,6			
<i>Duurzame consumptiegoederen</i>	-0,7	1,4	7,1	-4,3	-0,2	1,3	0,2	1,9	0,3	0,8	2,5			
Kleding en schoeisel	2,2	-0,9	1,8	4,2	3,8	3,1	-1,5	-1,5	-1,8	-2,5	2,3			
Vervoermiddelen en onderdelen	-8,2	11,2	11,7	-21,0	-9,2	2,9	-1,6	12,4	8,1	6,3	18,1			
Woninginrichting en overige duurzame goederen	1,0	-1,3	8,5	0,4	2,1	-0,4	1,9	-0,5	-1,9	0,4	-3,1			
<i>Overige goederen</i>	1,8	1,1	-0,1	1,5	1,2	1,4	2,9	1,0	2,1	0,9	0,3			
Energie en water	2,7	-0,8	0,6	6,1	2,7	-0,6	1,2	-2,9	-2,0	-0,1	1,8			
Motorbrandstoffen en overige goederen	1,4	1,9	-0,5	-0,8	0,7	2,0	3,7	3,3	3,6	1,2	-0,4			
<i>Diensten</i>	2,0	0,8	2,6	2,3	2,5	1,8	1,4	1,3	0,5	0,6	0,9			
Huisvesting	1,6	1,6	1,8	1,7	1,7	1,6	1,5	1,8	1,6	1,7	1,5			
Horecadiensten	-1,6	-3,3	2,6	-0,6	-1,1	-3,1	-1,5	-2,7	-3,4	-2,9	-4,4			
Diensten m.b.t. recreatie en cultuur	2,7	1,4	4,8	2,0	2,9	2,6	3,4	1,9	1,9	0,8	1,1			
Diensten m.b.t. vervoer en communicatie	7,1	3,6	10,7	10,5	9,1	7,8	1,7	4,2	1,9	2,3	6,3			
Medische diensten en gezondheidszorg	1,5	2,6	-2,0	1,4	2,3	1,5	0,9	3,7	2,2	2,6	2,0			
Financiële en zakelijke diensten	0,5	-0,6	-0,1	0,1	0,6	0,1	1,3	0,0	-0,2	-0,9	-1,3			
Overige diensten	2,5	0,0	2,4	2,4	3,0	2,1	2,4	0,3	-0,6	0,0	0,1			
Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, binnenlands)	1,0	1,0	2,9	0,8	1,1	1,1	1,2	1,3	0,7	0,9	1,0			
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	0,2	0,7	12,0	3,6	7,1	-2,6	-6,9	1,0	-2,1	4,8	0,0			
Af: consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	-7,1	3,4	4,2	-5,4	-2,2	-5,4	-14,5	-0,2	2,2	5,3	5,7			
1 Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, nationaal)	1,2	0,9	3,3	1,0	1,5	1,1	1,3	1,3	0,6	0,9	0,8			
2 (3+4) Consumptieve bestedingen door overheid	3,1	3,7	1,8	3,2	3,2	2,9	3,1	2,7	4,5	3,9	3,8			
3 Individuele consumptie door overheid	1,9	5,0	2,8	2,1	2,7	1,4	1,5	3,9	6,2	4,7	4,9			
4 Collectieve consumptie door overheid	4,4	2,3	0,7	4,4	3,7	4,6	4,9	1,4	2,5	2,9	2,5			
5 (1+2) Totale consumptieve bestedingen	1,8	1,8	2,8	1,7	2,0	1,7	1,9	1,7	1,9	1,9	1,8			

Table / Tabel 4.2.1
Final consumption, original series (value changes)
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year													
	2001□	2002●	2000■					2001□					2002●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%															
TYPE OF GOODS AND SERVICES																
<i>Goods</i>	4,9	3,9	7,0	4,1	4,9	5,0	5,4	4,8	3,5	3,8	3,4					
<i>Food, beverages and tobacco</i>	6,5	4,9	3,5	7,6	5,8	5,3	7,4	6,8	4,6	5,9	2,5					
Food	7,1	5,0	4,3	8,4	6,9	5,6	7,6	7,9	4,5	6,1	2,0					
Confectionery, beverages and tobacco	5,6	4,6	2,2	6,4	4,0	4,8	7,1	4,9	4,8	5,5	3,2					
<i>Durable consumer goods</i>	2,1	3,2	8,0	-2,2	2,6	4,3	3,5	4,7	2,5	2,6	3,2					
Clothing and footwear	5,1	2,3	2,7	5,9	6,0	5,8	3,1	3,7	1,6	0,6	3,5					
Vehicles and parts	-6,4	12,5	12,9	-19,7	-7,1	4,9	0,0	13,6	9,4	8,1	19,1					
Home furnishing and other durable goods	4,3	-0,1	9,4	3,3	5,4	3,1	5,1	1,5	0,1	1,5	-2,9					
<i>Other goods</i>	7,6	3,9	9,2	10,3	7,8	6,0	6,4	3,2	4,1	3,5	4,7					
Energy and water	15,9	4,1	16,6	22,6	13,8	11,0	13,4	1,8	3,8	3,6	7,3					
Motor fuel and other goods	4,4	3,8	6,1	3,9	5,9	4,5	3,1	4,1	4,2	3,4	3,4					
<i>Services</i>	6,7	5,1	6,7	6,9	7,4	6,4	6,0	5,6	4,8	4,8	5,3					
Housing	4,5	4,8	4,6	4,5	4,4	4,6	4,6	4,8	4,8	4,9	4,7					
Hotels and restaurants services	5,2	3,6	6,5	6,1	5,9	3,0	5,8	4,8	3,8	3,9	1,7					
Recreational and cultural services	7,2	6,1	7,3	6,0	7,7	7,3	7,7	6,7	6,5	4,6	6,5					
Transport and communication services	9,0	5,2	11,2	11,5	12,1	9,9	2,9	6,5	3,1	3,6	8,2					
Medical services and welfare	9,3	10,3	4,1	9,0	10,4	8,8	8,9	11,9	10,2	10,0	9,3					
Financial and business services	7,3	4,1	9,3	7,0	7,4	6,8	7,8	3,9	4,7	4,0	3,9					
Other services	8,0	4,3	6,0	8,1	9,0	7,7	7,4	4,7	3,5	4,2	4,9					
Final consumption expenditure by households incl. NPISH, domestic	5,7	4,5	6,9	5,5	6,1	5,7	5,7	5,2	4,2	4,3	4,3					
Final consumption by resident households in the rest of the world	3,6	4,0	17,9	7,4	11,2	1,9	-5,3	3,6	0,9	7,8	4,5					
Minus: final consumption by non-residents in the Netherlands	-2,0	9,0	6,5	-0,8	3,8	0,0	-10,0	5,9	7,6	11,0	11,0					
1 Final consumption expenditure by households incl. NPISH, national	5,9	4,3	7,3	5,7	6,4	5,7	5,6	5,1	3,9	4,2	4,1					
2 (3+4) Final consumption expenditure by general government	9,1	8,3	6,3	9,1	9,1	9,3	8,8	7,3	8,9	8,5	8,3					
3 Individual final consumption of general government	9,0	10,8	8,0	8,5	9,5	8,9	9,0	9,2	12,5	10,7	10,7					
4 Collective final consumption of general government	9,2	5,4	4,4	9,7	8,6	9,8	8,7	5,2	4,9	5,8	5,7					
5 (1+2) Final consumption expenditure (total)	6,9	5,6	7,0	6,8	7,3	6,8	6,6	5,8	5,6	5,6	5,5					

Tabel / Table 4.3.1
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks
Final consumption, original series

	2001	2002	2000	2001				2002				
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>mld euro</i>												
GOEDEREN- EN DIENSTENCATEGORIEËN												
<i>Goederen</i>	105,9	110,0	27,0	25,5	26,5	25,5	28,4	26,8	27,4	26,5	29,4	
<i>Voedings- en genotmiddelen</i>	30,1	31,5	7,6	7,1	7,5	7,3	8,1	7,6	7,8	7,8	8,3	
Voedingsmiddelen	18,7	19,7	4,7	4,5	4,7	4,6	5,0	4,8	4,9	4,8	5,1	
Genotmiddelen	11,3	11,8	2,9	2,6	2,8	2,8	3,1	2,8	3,0	2,9	3,2	
<i>Duurzame consumptiegoederen</i>	46,0	47,5	12,0	10,6	11,8	11,2	12,4	11,1	12,1	11,5	12,8	
Kleding en schoeisel	12,9	13,2	3,4	2,7	3,4	3,2	3,5	2,8	3,5	3,2	3,6	
Vervoermiddelen en onderdelen	9,5	10,7	2,4	2,3	2,5	2,3	2,4	2,6	2,8	2,5	2,8	
Woninginrichting en overige duurzame goederen	23,6	23,5	6,2	5,6	5,8	5,7	6,5	5,7	5,8	5,8	6,3	
<i>Overige goederen</i>	29,8	31,0	7,4	7,8	7,2	6,9	7,9	8,1	7,5	7,2	8,3	
Energie en water	9,2	9,6	2,4	3,0	1,9	1,7	2,7	3,0	1,9	1,7	2,9	
Motorbrandstoffen en overige goederen	20,7	21,4	5,0	4,9	5,3	5,3	5,2	5,1	5,6	5,5	5,4	
<i>Diensten</i>	103,7	109,0	24,6	25,2	26,3	26,2	26,1	26,6	27,5	27,4	27,4	
Huisvesting	31,4	32,9	7,7	7,7	7,7	8,0	8,0	8,1	8,1	8,4	8,4	
Horecadiensten	11,9	12,3	2,7	2,8	3,2	3,0	2,8	2,9	3,3	3,2	2,9	
Diensten m.b.t. recreatie en cultuur	6,0	6,3	1,4	1,4	1,5	1,6	1,5	1,5	1,6	1,7	1,6	
Diensten m.b.t. vervoer en communicatie	13,7	14,4	3,2	3,2	3,6	3,6	3,3	3,4	3,7	3,8	3,6	
Medische diensten en verzorging	9,3	10,3	2,2	2,3	2,4	2,3	2,4	2,6	2,6	2,5	2,6	
Financiële en zakelijke diensten	16,0	16,7	3,8	4,1	4,0	3,8	4,1	4,2	4,1	4,0	4,3	
Overige diensten	15,4	16,1	3,6	3,8	4,0	3,8	3,9	4,0	4,1	3,9	4,1	
Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, binnenlands)	209,6	219,0	51,6	50,8	52,7	51,6	54,5	53,4	54,9	53,9	56,8	
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	8,8	9,2	2,4	1,9	2,6	2,1	2,2	2,0	2,6	2,2	2,3	
Af: consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	5,6	6,1	1,5	1,3	1,2	1,7	1,4	1,4	1,3	1,8	1,5	
1 Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, nationaal)	212,9	222,1	52,4	51,4	54,1	52,1	55,4	54,0	56,2	54,3	57,7	
2 (3+4) Consumptieve bestedingen door overheid	99,5	107,7	23,2	23,7	26,4	24,1	25,2	25,4	28,8	26,1	27,4	
3 Individuele consumptie door overheid	52,8	58,5	12,2	12,5	14,0	13,0	13,3	13,7	15,7	14,4	14,7	
4 Collectieve consumptie door overheid	46,7	49,2	11,0	11,1	12,5	11,1	12,0	11,7	13,1	11,7	12,7	
5 (1+2) Totale consumptieve bestedingen	312,4	329,8	75,6	75,1	80,5	76,2	80,6	79,4	85,0	80,4	85,0	

Tabel / Table 5.1.1
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Fixed capital formation (gross), original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2001□	2002●	2000■					2002●				
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%											
NAAR TYPE ACTIVA												
Woningen	-1,2	-3,3	-3,6	-2,1	0,9	-3,6	-0,2	-1,7	-4,3	-1,2	-5,4	
Bedrijfsgebouwen	4,3	-2,4	2,6	4,5	5,3	4,0	3,3	1,8	-0,6	-3,0	-8,3	
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	6,2	-0,7	2,0	3,1	5,3	10,4	5,9	8,8	-1,8	-0,5	-6,9	
Vervoermiddelen	-2,9	-9,5	16,1	1,4	-5,0	-5,1	-3,1	-11,1	3,6	-13,4	-16,4	
Machines en installaties	-5,2	-0,6	-3,1	0,2	-10,4	-7,1	-3,1	4,1	1,5	-1,3	-6,1	
Computers	-4,9	-8,3	3,2	-6,8	-5,0	-5,0	-3,0	-7,8	-6,3	-8,1	-10,9	
Overige materiële vaste activa	-0,2	-5,3	1,2	0,1	4,2	-1,4	-3,4	-7,2	-6,0	-3,9	-3,9	
Immateriële vaste activa	3,2	-0,7	6,7	3,5	8,9	4,2	-2,8	-0,6	0,4	-0,8	-1,8	
In cultuur gebrachte activa (bv. bomen en vee)	-30,7	-0,9	140,0	-42,2	-8,5	-266,7	-10,0	-0,8	-3,4	9,1	-15,2	
Overdrachtskosten op grond	-1,2	-4,9	2,5	5,6	1,2	-6,6	-4,7	-8,3	-3,6	-4,3	-3,4	
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	-0,4	-3,2	1,4	0,3	-0,3	-1,2	-0,4	-0,7	-1,5	-3,1	-7,2	
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	16,0	13,9	32,1	14,5	18,8	13,1	17,0	25,7	17,6	16,3	-1,4	
Investerings in vaste activa (bruto)	-0,8	-3,7	0,7	-0,1	-0,8	-1,6	-0,9	-1,5	-2,0	-3,7	-7,4	
NAAR BEDRIJFSKLASSE VAN BESTEMMING												
Landbouw, bosbouw en visserij	-7,5	-2,8	-9,7	-9,6	-4,8	-9,7	-6,5	-1,8	-3,3	-1,5	-4,4	
Nijverheid (incl. energie en bouwnijverheid)	-6,9	0,7	-3,6	-1,0	-12,9	-7,6	-5,1	10,1	5,1	-3,6	-8,4	
Handel, horeca en reparatie	-0,6	-5,4	0,4	-2,3	1,0	0,1	-1,3	-4,8	-5,2	-4,2	-7,3	
Vervoer, opslag en communicatie	0,8	-3,8	11,4	6,6	2,1	-4,7	-0,3	-5,2	5,7	-3,7	-10,9	
Exploitatie van woningen	-0,8	-3,2	-6,5	-1,8	1,2	-3,1	0,0	-1,5	-4,2	-1,3	-5,3	
Overheid	6,5	-3,4	6,0	5,1	7,2	8,1	5,6	1,5	-3,8	-2,5	-7,7	
Overige diensten en n.e.g.	2,0	-4,6	9,8	0,9	3,1	3,8	0,3	-3,5	-3,8	-4,8	-6,4	
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	-0,4	-3,2	1,4	0,3	-0,3	-1,2	-0,4	-0,7	-1,5	-3,1	-7,2	
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	16,0	13,9	32,1	14,5	18,8	13,1	17,0	25,7	17,6	16,3	-1,4	
Investerings in vaste activa (bruto)	-0,8	-3,7	0,7	-0,1	-0,8	-1,6	-0,9	-1,5	-2,0	-3,7	-7,4	

Table / Tabel 5.2.1
Fixed capital formation (gross), original series (value changes)
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year									
	2001□	2002●	2000■					2002●				
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%											
BY TYPE OF CAPITAL GOOD												
Dwellings	5,7	1,1	2,6	4,3	8,5	3,6	6,2	3,4	0,0	2,9	-1,7	
Non-residential buildings	10,3	1,6	7,7	10,0	11,6	10,5	8,9	6,4	3,5	0,9	-4,9	
Civil engineering works	11,0	2,0	6,2	6,4	10,1	15,9	11,2	12,6	0,6	1,9	-4,5	
Transport equipment	-1,2	-8,0	19,6	3,1	-2,8	-3,4	-1,9	-9,7	6,0	-11,7	-15,5	
Machinery and equipment	-3,0	0,4	-0,3	3,0	-8,0	-4,8	-1,6	5,4	2,7	-0,5	-5,5	
Computers	-7,8	-11,2	6,9	-4,6	-6,3	-9,2	-10,6	-8,6	-10,4	-10,7	-14,8	
Other tangible fixed assets	2,8	-4,3	3,9	3,7	7,3	1,6	-1,3	-6,1	-4,4	-3,4	-3,3	
Intangible fixed assets	7,4	1,8	8,9	7,5	13,1	7,8	2,0	1,8	3,3	1,5	0,5	
Cultivated assets (e.g. trees and livestock)	-16,5	20,1	92,9	-26,5	7,6	-271,4	3,7	0,0	23,0	0,0	0,0	
Transfer costs of ground	8,5	1,3	13,6	11,0	12,5	2,6	7,5	3,7	1,4	1,4	-1,0	
Fixed capital formation from production and imports	3,9	-0,5	5,8	4,8	4,6	3,1	3,3	2,6	1,5	-0,7	-5,2	
Minus: sales of used fixed capital goods	14,2	13,3	29,4	13,5	14,8	11,9	16,0	24,4	16,8	16,0	-1,8	
Fixed capital formation (gross)	3,7	-0,9	5,2	4,5	4,3	2,8	2,9	2,0	1,1	-1,2	-5,3	
BY ECONOMIC ACTIVITY OF DESTINATION												
Agriculture, forestry and fishing	-3,0	1,5	-4,3	-4,6	2,0	-7,2	-4,0	1,1	5,7	1,4	-4,2	
Industry (incl. energy and construction)	-4,3	2,2	-1,1	1,9	-10,4	-4,7	-2,8	12,0	6,7	-2,2	-7,2	
Trade, hotels, restaurants and repair	2,3	-3,8	4,1	1,3	4,2	3,4	0,7	-2,3	-3,6	-3,0	-5,9	
Transport, storage and communication	4,0	-1,5	15,6	10,4	6,4	-2,2	1,9	-2,6	8,5	-1,9	-9,1	
Operation of dwellings	6,1	1,2	-0,4	4,7	8,8	4,1	6,5	3,8	0,2	2,8	-1,7	
Government	10,4	-0,9	10,1	7,7	11,8	12,4	9,6	4,9	-1,5	-0,3	-5,6	
Other services and n.e.c.	5,6	-2,8	13,9	5,1	7,0	7,6	3,1	-1,3	-1,6	-2,9	-5,3	
Fixed capital formation from production and imports	3,9	-0,5	5,8	4,8	4,6	3,1	3,3	2,6	1,5	-0,7	-5,2	
Minus: sales of used fixed capital goods	14,2	13,3	29,4	13,5	14,8	11,9	16,0	24,4	16,8	16,0	-1,8	
Fixed capital formation (gross)	3,7	-0,9	5,2	4,5	4,3	2,8	2,9	2,0	1,1	-1,2	-5,3	

Tabel / Table 5.3.1
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks
Fixed capital formation (gross), original series

	2001	2002	2000	2001				2002				
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>mln euro</i>												
NAAR TYPE ACTIVA												
Woningen	25,4	25,7	6,3	6,6	6,8	5,4	6,6	6,8	6,8	5,5	6,5	
Bedrijfsgebouwen	16,2	16,5	3,8	4,1	4,6	3,4	4,2	4,3	4,8	3,4	3,9	
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	10,9	11,1	2,8	2,3	2,7	2,8	3,1	2,6	2,7	2,8	3,0	
Vervoermiddelen	10,2	9,4	3,0	2,6	2,5	2,2	2,9	2,3	2,6	2,0	2,5	
Machines en installaties	16,1	16,2	4,5	3,9	4,1	3,7	4,4	4,1	4,3	3,7	4,2	
Computers	4,1	3,6	1,2	0,9	1,1	1,0	1,1	0,8	1,0	0,9	0,9	
Overige materiële vaste activa	5,2	5,0	1,4	1,3	1,3	1,2	1,3	1,2	1,3	1,2	1,3	
Immateriële vaste activa	7,0	7,1	1,8	1,6	1,8	1,7	1,8	1,7	1,9	1,8	1,9	
In cultuur gebrachte activa (bv. bomen en vee)	0,3	0,4	-0,1	0,1	0,3	0,0	-0,1	0,1	0,3	0,0	-0,1	
Overdrachtskosten op grond	1,4	1,4	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	96,8	96,3	25,1	23,7	25,7	21,6	25,9	24,3	26,1	21,4	24,5	
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	2,8	3,1	0,7	0,7	0,7	0,6	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8	
Investerings in vaste activa (bruto)	94,1	93,2	24,4	23,0	25,0	21,0	25,1	23,4	25,2	20,7	23,8	
NAAR BEDRIJFSKLASSE VAN BESTEMMING												
Landbouw, bosbouw en visserij	3,4	3,5	0,8	0,9	1,1	0,7	0,7	0,9	1,2	0,7	0,7	
Nijverheid (incl. energie en bouwnijverheid)	14,2	14,5	3,9	3,4	3,7	3,2	3,8	3,8	4,0	3,2	3,5	
Handel, horeca en reparatie	7,5	7,2	2,0	1,8	2,0	1,7	2,0	1,8	1,9	1,6	1,9	
Vervoer, opslag en communicatie	12,8	12,7	3,6	3,1	3,2	2,9	3,7	3,0	3,5	2,8	3,3	
Exploitatie van woningen	26,5	26,8	6,5	6,8	7,1	5,6	6,9	7,0	7,1	5,8	6,8	
Overheid	12,1	12,0	3,1	2,7	3,1	2,9	3,4	2,8	3,1	2,9	3,2	
Overige diensten en n.e.g.	20,3	19,8	5,2	4,9	5,4	4,6	5,4	4,9	5,4	4,5	5,1	
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	96,8	96,3	25,1	23,7	25,7	21,6	25,9	24,3	26,1	21,4	24,5	
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	2,8	3,1	0,7	0,7	0,7	0,6	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8	
Investerings in vaste activa (bruto)	94,1	93,2	24,4	23,0	25,0	21,0	25,1	23,4	25,2	20,7	23,8	

Tabel / Table 6.1.1
Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Imports of goods and services, original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2001□	2002●	2000■				2002●				
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%										
PRODUCTGROEPEN											
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	0,9	-1,5	4,8	3,5	3,2	3,4	-6,1	-2,7	-2,9	-2,1	1,8
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	5,5	-6,2	15,7	10,6	7,5	7,3	-2,6	-5,4	-7,7	-9,3	-2,5
Voedings- en genotmiddelen	4,4	1,6	1,6	9,9	4,5	3,8	0,1	-0,3	2,2	2,6	1,8
Textiel, kleding, leder en lederwaren	3,3	-2,2	10,0	3,0	6,7	3,0	1,0	-3,8	-4,8	-1,5	1,4
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	-1,5	1,1	-1,5	0,1	-3,2	-0,5	-2,2	-3,4	4,2	1,5	2,2
Aardolie-producten, e.d.	-7,0	9,3	-1,2	-1,3	-14,7	-12,6	3,8	13,5	12,5	4,0	7,8
Chemische producten	2,1	1,7	7,1	3,4	2,3	0,6	2,1	-2,1	3,8	2,1	3,1
Rubber- en kunststofproducten	1,8	5,3	1,9	3,3	3,9	-0,3	0,2	3,3	4,5	7,9	5,5
Basismetalen en metaalproducten	-0,2	-4,6	4,6	2,0	0,6	2,7	-5,7	-5,8	-5,6	-3,8	-3,3
Machines en apparaten n.e.g.	2,2	-3,7	0,6	7,1	3,8	4,6	-6,0	-9,9	-3,9	-1,3	0,5
Elektrotechnische machines en optische apparaten	3,7	-5,1	19,2	19,7	4,2	3,0	-8,8	-13,6	-7,4	-2,6	3,4
Transportmiddelen	-4,5	-5,5	12,4	-9,9	-2,8	3,8	-8,1	-7,5	0,1	-9,1	-6,0
Overige industriële producten	-0,3	-4,6	2,7	4,9	1,2	-2,7	-4,5	-6,2	-6,2	-3,8	-2,0
Overige producten	3,4	-0,1	12,0	5,6	4,5	3,8	0,1	-0,5	-0,5	0,2	0,2
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	0,2	0,7	12,0	3,6	7,1	-2,6	-6,9	1,0	-2,1	4,8	0,0
Cif/fob-correctie	1,3	-1,7	16,7	18,2	4,3	-1,1	-12,7	-7,5	-2,0	-2,0	5,0
Invoer van goederen en diensten (fob)	1,9	-2,1	10,0	7,0	2,8	2,3	-3,9	-5,5	-2,4	-1,6	0,9
GOEDEREN EN DIENSTEN											
Invoer van goederen (cif)	1,4	-2,6	9,4	7,0	2,1	1,9	-4,8	-6,5	-2,6	-2,1	1,0
Cif/fob-correctie en herclassificatie	1,4	-1,6	16,4	17,3	2,6	-0,8	-10,8	-7,4	-2,5	-1,8	5,6
Invoer van goederen (fob)	1,4	-2,6	9,2	6,7	2,1	2,0	-4,6	-6,4	-2,6	-2,1	0,8
Invoer van diensten (cif)	4,9	0,0	13,2	7,0	7,0	5,0	0,9	-0,1	-1,3	1,1	0,5
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	0,2	0,7	12,0	3,6	7,1	-2,6	-6,9	1,0	-2,1	4,8	0,0
Overige invoer van diensten	6,2	-0,1	13,5	7,8	7,0	7,1	3,2	-0,3	-1,0	0,1	0,7
Cif/fob-herclassificatie	1,4	-1,6	16,4	17,2	2,5	-0,8	-10,7	-7,4	-2,5	-1,8	5,7
Invoer van diensten (fob)	4,3	-0,2	13,7	8,6	6,3	4,1	-1,0	-1,3	-1,5	0,6	1,3
Invoer van goederen en diensten (fob)	1,9	-2,1	10,0	7,0	2,8	2,3	-3,9	-5,5	-2,4	-1,6	0,9

Table / Tabel 6.2.1
Imports of goods and services, original series (value changes)
Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year								
	2001□	2002●	2000■				2002●				
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%										
GROUPS OF PRODUCTS											
Products of agriculture, forestry and fishing	4,6	1,5	15,5	6,7	7,1	7,1	-1,9	3,2	2,2	-0,9	0,9
Crude petroleum, natural gas and other minerals	1,3	-10,9	60,6	21,4	20,8	0,3	-27,2	-17,4	-17,0	-12,9	7,1
Food products, beverages and tobacco products	7,1	1,2	5,8	14,0	9,3	5,9	0,4	-0,1	1,5	1,1	2,6
Textiles, wearing apparel, leather and leather products	6,2	-1,7	16,1	7,6	10,9	4,9	1,8	-2,7	-5,0	-0,6	1,5
Paper and-products, printed matter and recorded media	-0,1	-1,4	9,7	6,0	-1,3	-0,1	-4,3	-6,0	0,8	-1,0	0,7
Coke, refined petroleum products and nuclear fuel	-13,0	2,6	52,6	10,6	-7,5	-22,6	-24,8	-3,8	-3,5	-1,9	22,2
Chemicals, chemical products and man-made fibres	3,2	1,5	17,1	9,6	4,8	0,1	-1,0	-5,0	3,5	2,8	4,8
Rubber and plastic products	3,6	6,6	4,6	5,6	6,2	1,3	1,1	3,7	5,7	9,4	7,7
Basic metals and metal products	-0,9	-5,9	17,5	7,0	0,8	0,5	-11,0	-9,1	-6,8	-4,9	-2,2
Machinery and equipment n.e.c.	3,9	-3,6	3,7	9,6	5,9	5,8	-5,0	-9,0	-3,8	-1,5	0,1
Electrical machinery and optical equipment	2,7	-7,9	26,9	20,9	4,3	2,0	-12,0	-14,2	-10,2	-6,0	-1,0
Transport equipment	-3,6	-5,5	15,4	-8,2	-0,6	3,9	-8,4	-7,0	-0,3	-9,1	-6,1
Other manufactured goods n.e.c.	1,7	-2,7	5,1	8,2	2,7	-0,7	-3,0	-4,2	-2,8	-3,0	-0,7
Other products	7,1	1,9	17,3	9,6	8,9	7,7	2,6	1,7	1,2	1,9	2,9
Final consumption by resident households in the rest of the world	3,6	4,0	17,9	7,4	11,2	1,9	-5,3	3,6	0,9	7,8	4,5
Cif/fob-reclassification	4,9	-3,0	23,1	25,6	9,7	2,1	-12,5	-9,3	-3,9	-3,1	5,1
Imports of goods and services (fob)	2,7	-2,7	19,7	11,0	5,9	2,4	-7,0	-6,4	-3,5	-2,4	1,5
GOODS AND SERVICES											
Imports of goods (cif)	1,6	-3,8	20,0	10,9	4,9	1,1	-8,9	-8,1	-4,4	-3,5	1,2
Cif/fob-adjustment and reclassification	4,9	-2,8	23,9	25,3	10,2	2,5	-13,0	-9,0	-4,3	-3,2	5,9
Imports of goods (fob)	1,5	-3,8	19,9	10,4	4,7	1,1	-8,8	-8,0	-4,4	-3,5	1,0
Imports of services (cif)	8,8	2,7	17,6	11,3	11,6	9,4	3,6	2,6	1,3	3,3	3,5
Final consumption by resident households in the rest of the world	3,6	4,0	17,9	7,4	11,2	1,9	-5,3	3,6	0,9	7,8	4,5
Other imports of services	10,3	2,3	17,5	12,2	11,8	11,5	6,2	2,4	1,4	2,1	3,3
Cif/fob-reclassification	4,9	-2,8	23,9	25,3	10,3	2,5	-13,1	-9,0	-4,4	-3,2	5,9
Imports of services (fob)	8,2	1,8	18,6	13,4	11,4	8,3	0,8	0,7	0,4	2,3	3,9
Imports of goods and services (fob)	2,7	-2,7	19,7	11,0	5,9	2,4	-7,0	-6,4	-3,5	-2,4	1,5

Tabel / Table 6.3.1
Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks
Imports of goods and services, original series

	2001 □	2002 ●	2001 □				2002 ●				
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>mld euro</i>											
PRODUCTGROEPEN											
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	10,3	10,4	2,6	2,8	2,6	2,3	2,6	2,9	2,7	2,3	2,6
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	17,2	15,3	5,0	4,5	4,6	4,4	3,7	3,7	3,8	3,9	3,9
Voedings- en genotmiddelen	14,7	14,8	3,7	3,6	3,8	3,6	3,7	3,6	3,8	3,6	3,8
Textiel, kleding, leder en lederwaren	11,4	11,2	2,6	3,1	2,6	3,1	2,6	3,0	2,5	3,1	2,6
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	6,8	6,7	1,8	1,7	1,7	1,7	1,8	1,6	1,7	1,7	1,8
Aardolie-producten, e.d.	5,2	5,3	1,6	1,2	1,5	1,4	1,2	1,2	1,4	1,3	1,4
Chemische producten	25,0	25,4	6,3	6,2	6,4	6,1	6,3	5,9	6,7	6,3	6,6
Rubber- en kunststofproducten	5,6	6,0	1,4	1,4	1,5	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5
Basismetalen en metaalproducten	14,2	13,3	3,8	3,6	3,7	3,5	3,3	3,3	3,5	3,3	3,3
Machines en apparaten n.e.g.	14,1	13,6	3,6	3,6	3,7	3,4	3,4	3,3	3,6	3,4	3,4
Elektrotechnische machines en optische apparaten	57,6	53,1	16,7	15,4	13,7	13,8	14,7	13,2	12,3	13,0	14,6
Transportmiddelen	17,4	16,5	4,8	4,2	4,7	4,2	4,4	3,9	4,6	3,8	4,1
Overige industriële producten	11,0	10,7	2,8	2,9	2,8	2,6	2,7	2,7	2,7	2,5	2,7
Overige producten	38,5	39,2	9,7	9,6	9,4	9,5	10,0	9,8	9,5	9,6	10,3
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	8,8	9,2	2,4	1,9	2,6	2,1	2,2	2,0	2,6	2,2	2,3
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Invoer van goederen en diensten (fob)	257,4	250,4	68,6	65,7	65,0	62,9	63,8	61,4	62,8	61,4	64,8
GOEDEREN EN DIENSTEN											
Invoer van goederen (cif)	215,9	207,8	58,3	55,6	54,5	52,8	53,1	51,1	52,1	50,9	53,7
Cif/fob-correctie en herclassificatie	8,1	7,9	2,2	2,2	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9	2,1
Invoer van goederen (fob)	207,8	199,9	56,1	53,4	52,5	50,8	51,1	49,1	50,1	49,0	51,6
Invoer van diensten (cif)	41,9	43,0	10,4	10,2	10,6	10,2	10,8	10,5	10,8	10,6	11,2
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	8,8	9,2	2,4	1,9	2,6	2,1	2,2	2,0	2,6	2,2	2,3
Overige invoer van diensten	33,0	33,8	8,1	8,3	8,0	8,2	8,6	8,5	8,1	8,3	8,8
Cif/fob-herclassificatie	7,7	7,5	2,1	2,1	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8	2,0
Invoer van diensten (fob)	49,6	50,5	12,6	12,2	12,6	12,1	12,7	12,3	12,6	12,4	13,2
Invoer van goederen en diensten (fob)	257,4	250,4	68,6	65,7	65,0	62,9	63,8	61,4	62,8	61,4	64,8

Tabel / Table 7.1.1
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks (volumemutaties)
Exports of goods and services, original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar											
	2001□	2002●	2000■				2001□				2002●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV			
	%													
PRODUCTGROEPEN														
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	-0,9	0,5	-1,3	-4,6	-0,3	1,7	0,1	0,8	-1,2	0,4	2,3			
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	14,3	-1,6	1,2	1,0	22,9	21,0	21,1	-4,0	-8,5	1,3	4,1			
Voedings- en genotmiddelen	1,9	0,2	3,3	2,7	1,6	3,5	-0,1	0,5	3,1	-0,2	-2,6			
Textiel, kleding, leder en lederwaren	1,6	-2,2	4,8	4,1	7,7	-1,3	-3,6	-5,4	-5,5	0,6	1,8			
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	-2,6	1,5	-6,4	0,9	-3,4	-4,6	-3,2	-3,4	2,8	3,1	3,7			
Aardolie-producten, e.d.	1,5	-1,4	12,2	3,1	2,7	-5,6	7,3	7,5	-4,7	-0,5	-7,7			
Chemische producten	2,0	4,4	10,1	3,2	3,4	2,1	-0,4	2,0	7,0	4,8	3,8			
Rubber- en kunststofproducten	-0,9	9,0	2,9	-0,3	0,5	-2,9	-1,0	3,8	6,8	12,7	13,2			
Basismetalen en metaalproducten	0,9	-3,4	5,9	0,6	1,8	4,7	-3,2	-4,8	-4,8	-1,9	-1,9			
Machines en apparaten n.e.g.	4,4	-1,6	13,0	12,6	8,5	3,5	-5,4	-6,2	-3,2	1,9	1,5			
Elektrotechnische machines en optische apparaten	3,1	-7,2	25,3	21,2	4,1	0,8	-10,1	-17,0	-8,7	-3,6	1,2			
Transportmiddelen	-3,4	-4,1	13,8	-2,2	-1,2	-1,1	-8,4	-8,9	-3,7	-1,8	-1,9			
Overige industriële producten	0,2	-9,3	7,3	6,7	1,9	-2,7	-5,0	-11,8	-9,7	-8,3	-7,2			
Vervoer en communicatie	1,3	1,9	5,7	3,5	3,1	3,0	-4,0	1,8	0,9	0,6	4,5			
Financiële en zakelijke diensten	2,2	-0,3	14,6	4,0	3,4	2,8	-0,7	0,0	-0,6	0,0	-0,4			
Overige producten	1,3	-2,8	0,7	2,8	3,9	1,1	-2,5	-3,2	-2,9	-1,9	-3,1			
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	-7,1	3,4	4,2	-5,4	-2,2	-5,4	-14,5	-0,2	2,2	5,3	5,7			
Uitvoer van gebruikte vaste activa	18,9	9,4	6,5	43,8	28,3	5,8	2,4	10,9	15,9	12,3	-3,0			
Cif/fob-correctie	1,3	-1,7	16,7	18,2	4,3	-1,1	-12,7	-7,5	-2,0	-2,0	5,0			
Uitvoer van goederen en diensten	1,7	-1,4	10,7	6,2	3,2	1,2	-3,3	-4,6	-1,8	0,1	0,7			
GOEDEREN EN DIENSTEN														
Uitvoer van goederen	1,9	-1,9	11,4	6,9	3,3	1,2	-3,4	-5,5	-2,2	-0,1	0,5			
Uitvoer van goederen uit productie	1,1	-0,3	10,5	2,3	2,8	0,3	-0,8	-1,4	-0,2	1,5	-1,0			
Wederuitvoer	2,9	-4,3	12,6	13,8	3,9	2,6	-7,3	-11,5	-5,5	-2,6	3,1			
Uitvoer van gebruikte vaste activa	18,9	9,4	6,5	43,8	28,3	5,8	2,4	10,9	15,9	12,3	-3,0			
Uitvoer van diensten	0,9	0,6	7,8	2,6	2,8	1,5	-2,8	0,1	0,1	0,7	1,4			
Consumptie van diensten door niet-ingezetenen	-7,1	3,4	4,2	-5,4	-2,2	-5,4	-14,5	-0,2	2,2	5,3	5,7			
Overige uitvoer van diensten	2,0	0,2	8,3	3,9	3,4	2,5	-1,3	0,1	-0,2	0,0	0,9			
Cif/fob-correctie	1,3	-1,7	16,7	18,2	4,3	-1,1	-12,7	-7,5	-2,0	-2,0	5,0			
Uitvoer van goederen en diensten	1,7	-1,4	10,7	6,2	3,2	1,2	-3,3	-4,6	-1,8	0,1	0,7			

Table / Tabel 7.2.1
Exports of goods and services, original series (value changes)
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year											
	2001□	2002●	2000■				2001□				2002●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV			
	%													
GROUPS OF PRODUCTS														
Products of agriculture, forestry and fishing	4,3	3,6	10,8	2,4	4,9	6,0	3,8	7,2	2,8	0,5	3,8			
Crude petroleum, natural gas and other minerals	35,1	-14,2	58,6	56,1	58,3	28,3	7,8	-22,5	-22,9	-10,3	0,6			
Food products, beverages and tobacco products	5,8	1,9	11,1	7,7	6,6	6,8	2,5	3,8	3,7	1,0	-0,9			
Textiles, wearing apparel, leather and leather products	4,2	-1,5	8,6	7,9	11,5	0,8	-2,5	-4,2	-5,3	1,5	2,3			
Paper and products, printed matter and recorded media	-1,8	-0,4	4,6	6,7	-1,5	-5,6	-6,2	-6,6	0,0	2,0	3,3			
Coke, refined petroleum products and nuclear fuel	-5,1	-7,3	71,5	14,2	12,1	-15,2	-24,8	-13,1	-13,3	-5,2	5,4			
Chemicals, chemical products and man-made fibres	1,8	1,0	22,2	9,9	5,6	-0,7	-6,3	-5,6	1,7	3,7	4,4			
Rubber and plastic products	1,5	8,2	6,8	2,9	3,3	-0,6	0,1	3,0	5,8	11,7	12,6			
Basic metals and metal products	-0,8	-4,6	19,2	6,1	1,2	0,4	-10,0	-10,6	-8,4	-1,3	2,5			
Machinery and equipment n.e.c.	6,6	-1,0	15,8	15,8	11,1	5,3	-3,9	-4,9	-2,7	1,9	1,8			
Electrical machinery and optical equipment	2,8	-9,5	33,0	23,0	4,6	0,4	-12,3	-17,4	-10,9	-6,3	-2,4			
Transport equipment	-3,2	-3,0	15,2	-1,7	0,3	-0,8	-9,4	-7,6	-4,0	-0,4	0,0			
Other manufactured goods n.e.c.	3,6	-7,8	10,9	11,2	4,5	0,7	-1,8	-9,6	-6,5	-8,1	-6,7			
Transport and communication services	4,7	2,9	14,2	9,5	10,1	4,0	-3,6	3,4	0,3	1,9	6,2			
Financial and business services	7,3	3,4	18,7	9,4	7,4	8,5	4,4	2,8	2,8	3,8	4,4			
Other products	4,0	-2,0	4,2	5,4	6,6	3,9	0,1	-2,4	-2,1	-1,2	-2,4			
Final consumption by non-residents in the Netherlands	-2,0	9,0	6,5	-0,8	3,8	0,0	-10,0	5,9	7,6	11,0	11,0			
Exports of used fixed capital goods	17,1	9,4	6,5	41,5	25,6	3,8	1,8	10,9	15,9	12,3	-3,0			
Cif/fob-adjustment	4,9	-3,0	23,1	25,6	9,7	2,1	-12,5	-9,3	-3,9	-3,1	5,1			
Exports of goods and services	3,4	-2,2	21,0	12,2	6,9	1,6	-5,7	-6,3	-3,4	-0,4	1,6			
GOODS AND SERVICES														
Exports of goods	3,0	-3,3	22,7	13,1	6,6	0,8	-6,8	-8,1	-4,5	-1,3	0,9			
Exports of goods from production	2,8	-1,7	23,4	10,3	6,9	-0,1	-4,8	-5,5	-3,0	0,8	1,0			
Re-exports	3,3	-5,8	21,9	17,1	6,0	2,3	-9,9	-12,0	-7,0	-4,5	0,9			
Exports of used fixed capital goods	17,1	9,4	6,5	41,5	25,6	3,8	1,8	10,9	15,9	12,3	-3,0			
Exports of services	5,2	3,2	13,0	7,9	8,1	5,0	0,3	2,7	1,9	3,6	4,7			
Final consumption by non-residents	-2,0	9,0	6,5	-0,8	3,8	0,0	-10,0	5,9	7,6	11,0	11,0			
Other exports of services	6,2	2,4	14,1	9,2	8,6	5,8	1,5	2,2	1,2	2,4	3,9			
Cif/fob-adjustment	4,9	-3,0	23,1	25,6	9,7	2,1	-12,5	-9,3	-3,9	-3,1	5,1			
Exports of goods and services	3,4	-2,2	21,0	12,2	6,9	1,6	-5,7	-6,3	-3,4	-0,4	1,6			

Tabel / Table 7.3.1
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks
Exports of goods and services, original series

	2001□	2002●	2000■				2001□				2002●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>mld euro</i>														
PRODUCTGROEPEN														
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	14,8	15,4	3,3	3,8	3,8	3,8	3,5	4,1	3,9	3,8	3,6			
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	8,0	6,9	2,0	2,7	1,8	1,4	2,2	2,1	1,4	1,2	2,2			
Voedings- en genotmiddelen	30,1	30,6	7,6	7,4	7,3	7,5	7,8	7,7	7,6	7,6	7,8			
Textiel, kleding, leder en lederwaren	7,6	7,5	1,9	2,1	1,8	1,9	1,8	2,0	1,7	1,9	1,8			
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	5,9	5,8	1,6	1,5	1,4	1,4	1,5	1,4	1,4	1,5	1,5			
Aardolie-producten, e.d.	13,9	12,9	3,8	3,4	4,0	3,7	2,8	2,9	3,4	3,5	3,0			
Chemische producten	35,5	35,9	9,4	8,9	9,1	8,6	8,8	8,4	9,3	9,0	9,2			
Rubber- en kunststofproducten	5,7	6,1	1,4	1,4	1,5	1,4	1,4	1,5	1,6	1,5	1,6			
Basismetalen en metaalproducten	13,0	12,4	3,5	3,3	3,4	3,2	3,1	2,9	3,1	3,2	3,2			
Machines en apparaten n.e.g.	13,9	13,8	3,7	3,5	3,6	3,2	3,5	3,3	3,5	3,3	3,6			
Elektrotechnische machines en optische apparaten	59,0	53,4	17,0	16,1	14,2	13,8	14,9	13,3	12,6	12,9	14,6			
Transportmiddelen	12,2	11,8	3,5	3,1	3,0	2,9	3,2	2,9	2,9	2,9	3,2			
Overige industriële producten	7,0	6,5	1,7	1,8	1,8	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6			
Vervoer en communicatie	17,3	17,8	4,4	4,1	4,5	4,5	4,2	4,2	4,5	4,6	4,5			
Financiële en zakelijke diensten	19,6	20,2	5,1	4,9	4,5	4,8	5,3	5,0	4,7	5,0	5,6			
Overige producten	11,0	10,8	2,8	2,8	2,9	2,6	2,8	2,7	2,8	2,6	2,7			
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	5,6	6,1	1,5	1,3	1,2	1,7	1,4	1,4	1,3	1,8	1,5			
Uitvoer van gebruikte vaste activa	0,7	0,8	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2			
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1			
Uitvoer van goederen en diensten	280,2	274,2	74,2	72,1	69,9	68,2	70,0	67,6	67,5	67,9	71,1			
GOEDEREN EN DIENSTEN														
Uitvoer van goederen	231,7	224,1	61,8	60,4	57,9	55,8	57,6	55,5	55,3	55,1	58,1			
Uitvoer van goederen uit productie	138,7	136,4	36,7	35,4	35,0	33,4	34,9	33,4	34,0	33,7	35,3			
Wederuitvoer	92,3	86,9	25,0	24,9	22,7	22,2	22,5	21,9	21,1	21,2	22,7			
Uitvoer van gebruikte vaste activa	0,7	0,8	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2			
Uitvoer van diensten	48,5	50,1	12,4	11,7	12,0	12,4	12,4	12,1	12,2	12,8	13,0			
Consumptie van diensten door niet-ingezetenen	5,6	6,1	1,5	1,3	1,2	1,7	1,4	1,4	1,3	1,8	1,5			
Overige uitvoer van diensten	43,4	44,4	11,0	10,6	10,8	10,8	11,2	10,8	11,0	11,1	11,6			
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1			
Uitvoer van goederen en diensten	280,2	274,2	74,2	72,1	69,9	68,2	70,0	67,6	67,5	67,9	71,1			

Tabel / Table 8.1.1

Binnenlands product, nationaal product en nationaal inkomen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Domestic product, national product and national income, original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2001□	2002●	2000■	2001□					2002●			
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%											
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	1,3	0,2	2,0	1,7	1,7	1,1	0,6	-0,1	0,2	0,7	0,1	
Nationaal product (bruto, marktprijzen)	-0,9	-1,2	5,6	-2,2	-0,8	4,9	-5,0	0,7	-4,5	-2,4	1,5	
Nationaal inkomen (bruto, marktprijzen)	-0,3	-1,3	5,9	-0,9	-0,4	5,1	-4,5	0,1	-4,8	-2,1	1,7	

Table / Tabel 8.2.1

Domestic product, national product and national income, original series (value changes)
Binnenlands product, nationaal product en nationaal inkomen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year									
	2001□	2002●	2000■	2001□					2002●			
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%											
Domestic product (gross, market prices)	6,6	3,5	6,9	7,9	7,1	6,3	5,2	2,9	3,3	4,2	3,5	
National product (gross, market prices)	4,3	2,0	10,6	3,8	4,5	10,3	-0,6	3,7	-1,6	1,0	4,9	
National income (gross, market prices)	4,3	2,0	10,6	3,8	4,5	10,3	-0,6	3,7	-1,6	1,0	4,9	

Tabel / Table 8.3.1

Binnenlands product, nationaal inkomen en lopende transacties met het buitenland, oorspronkelijke reeks

Domestic product, national income and current transactions of the Netherlands with the rest of the world, original series

	2001□	2002●	2001□				2002●				
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>mld euro</i>											
INKOMEN, BESTEDINGEN EN NATIONAAL INKOMENSOVERSCHOT											
Binnenlands product (bruto, marktprijzen) <i>Domestic product (gross, market prices)</i>	429,2	444,0	105,2	104,8	109,7	104,0	110,6	107,9	113,3	108,3	114,5
Uit het buitenland ontvangen primaire inkomens <i>Primary income received from the rest of the world</i>	52,0	40,8	16,2	11,1	17,2	12,6	11,1	9,7	10,9	10,0	10,2
Af: aan het buitenland betaalde primaire inkomens <i>Minus: primary income paid to the rest of the world</i>	56,9	52,4	13,1	13,5	16,7	12,6	14,2	11,4	15,8	13,3	11,8
Nationaal inkomen (bruto, marktprijzen) <i>National income (gross, market prices)</i>	424,2	432,5	108,2	102,4	110,2	104,0	107,6	106,2	108,4	105,1	112,9
Uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten <i>Current transfers received from the rest of the world</i>	5,3	5,3	1,3	1,3	1,4	1,2	1,4	1,2	1,5	1,3	1,2
Af: aan het buitenland betaalde inkomensoverdrachten <i>Minus: current transfers paid to the rest of the world</i>	8,9	8,2	2,8	2,0	2,3	2,1	2,5	2,0	2,2	1,6	2,3
Beschikbaar nationaal inkomen (bruto) <i>Disposable national income (gross)</i>	420,6	429,6	106,8	101,6	109,4	103,1	106,4	105,4	107,7	104,7	111,8
Af: consumptieve bestedingen <i>Minus: final consumption expenditure</i>	312,4	329,8	75,6	75,1	80,5	76,2	80,6	79,4	85,0	80,4	85,0
Correctie pensioenvoorziening (saldo buitenland) <i>Adjustment for net equity in pension funds reserve (surplus of the nation)</i>	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Nationale besparingen (bruto) <i>National saving (gross)</i>	108,4	100,0	31,2	26,6	28,9	27,0	25,8	26,0	22,8	24,4	26,8
Af: investeringen (bruto, incl. veranderingen in voorraden) <i>Minus: capital formation (gross, incl. change in inventories)</i>	94,0	90,5	24,0	23,3	24,4	22,5	23,8	22,3	23,6	21,4	23,1
Nationaal inkomensoverschot (= Saldo lopende transacties met het buitenland) <i>Surplus of the nation on current transactions</i>	14,4	9,5	7,2	3,3	4,6	4,5	2,0	3,7	-0,8	2,9	3,7
LOPENDE TRANSACTIES VAN NEDERLAND MET HET BUITENLAND											
Uitvoeroverschot van goederen <i>Net exports of goods</i>	23,9	24,1	5,8	7,0	5,5	5,0	6,4	6,4	5,2	6,1	6,5
Uitvoeroverschot van diensten <i>Net exports of services</i>	-1,1	-0,4	-0,2	-0,5	-0,6	0,3	-0,2	-0,3	-0,4	0,4	-0,2
Saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens <i>Net primary income received from the rest of the world</i>	-5,0	-11,5	3,1	-2,5	0,5	0,1	-3,1	-1,7	-4,9	-3,3	-1,6
Saldo uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten <i>Net current transfers received from the rest of the world</i>	-3,6	-2,9	-1,5	-0,7	-0,8	-0,9	-1,2	-0,8	-0,7	-0,3	-1,1
Correctie pensioenvoorziening (saldo buitenland) <i>Adjustment for net equity in pension funds reserve (surplus of the nation)</i>	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Saldo lopende transacties met het buitenland (= Nationaal inkomensoverschot) <i>Surplus of the nation on current transactions</i>	14,4	9,5	7,2	3,3	4,6	4,5	2,0	3,7	-0,8	2,9	3,7

Begrippenlijst

Afschrijvingen: de berekende waardevermindering van machines, gebouwen en andere vaste activa die worden ingezet in het productieproces, voorzover die vermindering het gevolg is van normale technische slijtage, economische veroudering of verzekerbare schade.

Basisprijzen: de waardering van de toegevoegde waarde en het binnenlands product. De waardering tegen basisprijzen gaat uit van de prijs die de producent uiteindelijk overhoudt, dus exclusief handels- en vervoersmarges en exclusief het saldo van productgebonden belastingen en subsidies.

Besparingen: het deel van het beschikbaar nationaal inkomen dat niet gebruikt wordt voor consumptie.

Binnenlands product: het totale inkomen dat door middel van productie in Nederland is gevormd. Het is daarmee gelijk aan de som van de toegevoegde waarden van alle bedrijfstakken. Wordt meestal bruto gebruikt.

Bruto: inclusief afschrijvingen.

Consumptieve bestedingen: de goederen en diensten die gebruikt worden voor rechtstreekse bevrediging van individuele of collectieve behoeften.

Economische groei: de procentuele volumegroei van de toegevoegde waarde ofwel het bruto binnenlands product tegen marktprijzen in een bepaalde periode.

Exploitatie-overschot: het deel van de toegevoegde waarde tegen factorkosten dat resteert na de beloning van werknemers. Bij vennootschappen kan het worden opgevat als beloning voor de inzet van kapitaal in het productieproces. In het geval van zelfstandigen bevat het daarnaast een beloning voor de ingezette arbeid van zelfstandigen en eventueel hun meewerkende gezinsleden.

Finale bestedingen: de waarde van de geproduceerde eindproducten, dat wil zeggen de goederen en diensten die in dezelfde periode niet (geheel) in het Nederlandse productieproces worden gebruikt. Deze bestaan uit uitvoer, consumptieve bestedingen en investeringen.

Intermediair verbruik: de goederen en diensten die in het productieproces worden gebruikt voor verdere bewerking en voor de productie van andere goederen en diensten.

Investerings: de finale bestedingen die bestemd zijn voor gebruik in een Nederlands productieproces, maar die in de betreffende periode niet of slechts voor een deel daadwerkelijk zijn verbruikt.

Marktprijzen: wordt vooral gebruikt als waardering voor de toegevoegde waarde en het binnenlands product. De waardering tegen marktprijzen is gelijk aan die tegen factorkosten verhoogd met de belastingen op productie en invoer en verlaagd met de subsidies op productie en afschrijvingen

Invoer: bestaat uit de goederen en diensten die door het buitenland aan ingezetenen zijn verkocht.

Nationaal inkomen: alle inkomens die Nederlandse ingezetenen ontvangen op grond van hun deelname aan een (binnen- of buitenlands) productieproces, dan wel op grond van hun bezit van vermogenstitels, obligaties, leningen en spaartegoeden. Is gelijk aan de som van de primaire inkomens en gelijk aan het binnenlands product plus de per saldo uit het buitenland ontvangen lonen, rente, dividenden en dergelijke.

Main concepts

Consumption of fixed capital: the calculated depreciation of machinery, buildings and other fixed assets that are used in the production process, in as far as this reduction in value is caused by normal technical and economic ageing and insurable accidental damage.

Basic prices: Valuation of value added at basic prices excludes trade and transport margins as well as net taxes and subsidies on production.

Saving: the part of disposable national income that is used for consumption.

Domestic product: the total income generated through production in the Netherlands. It is equal to the sum of value added in all branches of industry. Is usually used gross.

Gross: including consumption of fixed capital.

Consumption: the goods and services used for direct satisfaction of individual or collective needs.

Economic growth: the percentage volume growth of value added, or gross domestic product at market prices over a certain period.

Operating surplus: the part of value added at factor costs that remains after deducting the compensation of employees. For corporations it can be regarded as compensation for the use of capital in the production process. In the case of family enterprises it also contains compensation for work by the owners and their family members.

Final demand: the value of produced final products, which is to say the goods and services that in the considered period are not (completely) used in the Dutch production process. It consists of exports, consumption and investment.

Intermediary use: the goods and services that are used in the production process for further processing or the production of other goods and services.

Fixed capital formation: the final demand which is put in a Dutch production process, but is not or only partly used up in the considered period.

Market prices: is used to value value added and domestic product. Valuation at market prices equals that at factorcosts plus taxes on production and imports minus subsidies on production and imports.

Imports: consist of the goods and services sold to residents by the rest of the world.

National income: the income received by Dutch residents because of their participation in a (Dutch or foreign) production process, or because of their possession of property, bonds, loans and savings accounts. Equals the sum of primary income as well as domestic product plus the wages, interest, dividends and the like received on balance from the rest of the world.

Nationaal product: de totale toegevoegde waarde die in Nederland wordt voortgebracht, plus de per saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens. De reële verandering ervan is exclusief de invloed van de ruilvoetverandering, dit in tegenstelling tot de reële verandering van het nationaal inkomen.

Netto: exclusief afschrijvingen.

Ruilvoetverandering: een indexcijfer dat de verhouding weergeeft tussen de gemiddelde ontwikkeling van de uitvoerprijzen en van de invoerprijzen. Als het prijspeil van de uitvoer sneller stijgt dan dat van de invoer, is sprake van een ruilvoetverbetering.

Saldo lopende transacties met het buitenland: het geld dat een land per saldo aan goederen-, diensten- en inkomstentransacties uit het buitenland ontvangt of daaraan moet betalen.

Toegerekende bankdiensten (rentemarge): de impliciete beloning voor banken die ontstaat uit het verschil tussen de rente, dividenden en dergelijke die banken ontvangen op uitgezette middelen en de rente die ze betalen voor het gebruik van aangetrokken middelen. Deze toegerekende bankdiensten moeten worden afgetrokken van de toegevoegde waarde van de andere bedrijfstakken, teneinde een dubbelrekening in het BBP te voorkomen (de 'correctie verbruik toegerekende bankdiensten').

Vaste activa: productiemiddelen die langer dan één jaar meegaan en die een behoorlijke waarde vertegenwoordigen. Omvat materiële activa en immateriële activa. De aankopen en het zelf bouwen ervan behoren tot de investeringen. De waardevermindering komt tot uitdrukking in de afschrijvingen.

Wederuitvoer: de goederenstroom die, op weg van het ene land naar het andere, door Nederland heen vervoerd wordt en daarbij (tijdelijk) eigendom wordt van een ingezetene, zonder dat hier een industriële bewerking plaatsvindt. Dit betreft onder andere goederen die door Nederlandse distributiecentra worden ingeklaard en uitgeleverd aan andere landen. Maakt deel uit van de invoer en de uitvoer.

National product: the value added generated in the Netherlands, plus the primary income received on balance from the rest of the world. The changes in real terms are exclusive of changes in the terms of trade, in contrary to the changes in real terms of national income.

Net: excluding consumption of fixed capital.

Changes in the terms of trade: an index that expresses the ratio between the average change in exports prices and the average change in imports prices. If the level of exports prices rises faster than that of imports prices, the terms of trade improve.

Surplus of the nation on current transactions: the money from goods, services and income transactions that a nation on balance receives from or has to pay to the rest of the world.

Imputed bank services: the implicit compensation for banks that stems from the difference between the interest, dividends, etcetera that banks receive on money put out and the interest they pay for the use of deposited means. The imputed bank services have to be subtracted from the value added of the other economic activities, in order to prevent double counting in calculating GDP (the correction item 'consumption of imputed bank services').

Fixed assets: means of production in use for more than one year with a substantial value. Comprise tangible as well as intangible assets. The purchase and own-account construction of them are part of investment. The depreciation is expressed in the consumption of fixed capital.

Re-exports: the goods that, on their way from one country to another, are transported through the Netherlands and (temporarily) become property of a Dutch resident, but do not undergo industrial processing. This includes goods that Dutch distribution centres clear through customs and expedite to other countries. Re-exports are part of exports and of imports.

Verwante publicaties

De gegevens uit de Kwartaalrekeningen zijn beschikbaar in de gratis toegankelijke database StatLine van het CBS op Internet: www.cbs.nl. Hierin staan uiteraard ook cijfers uit tal van andere CBS-statistieken. Verder zijn op de website onder andere de conjunctuurpersberichten van het CBS te vinden en het wekelijkse webmagazine. Actuele gegevens over de conjunctuur zijn daarnaast beschikbaar op Teletekst, Conjunctuurpagina 506, Nieuwspagina 507.

Nationale rekeningen 2001	€ 41,50
De Nederlandse economie 2001	€ 13,90
Conjunctuurbericht, maandelijks bijlage bij het Statistisch bulletin	
Abonnement Statistisch bulletin	€ 72,25
Statistisch Jaarboek 2003	€ 25,00